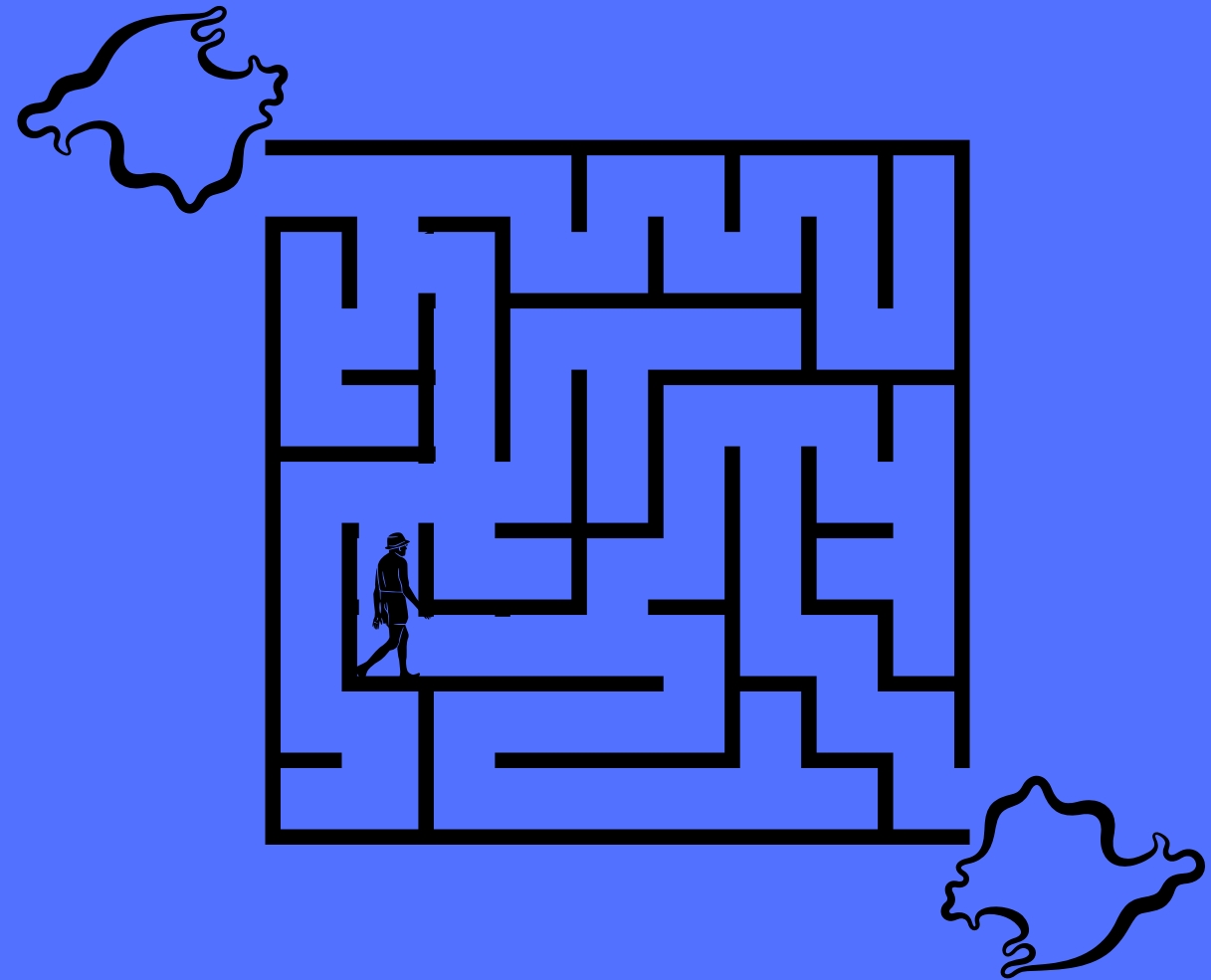

l'altra mirada

Núm. 110 / Desembre 2024

ISSN 2444-8117

Transitar cap a on?

Urgeix transformar el model econòmic

amb el suport de:

L'Altra Mirada — Revista editada per les fundacions Darder-Mascaró

ISSN 2444-8117

Jeroni Pou, 9 — 07006 Palma

www.laltramirada.cat

Crèdits

Aquest número 110, *Transitar cap a on? Urgeix transformar el model econòmic*, ha estat coordinat per Pep Valero i Ferran Navinès amb el Col·lectiu Alternatives.

Persones col·laboradores Bernat Riutort Serra, Ferran Navinès Badal, David Abril Hervàs, Anna Grau Casajust, Maria del Mar Ribas Mas, Marta Barros, Antoni Llabrés Fuster, Isa Nadal Amengual, Sebastià Sansó Jaume, Josep Castells, Xisca Gari Perelló, Yolanda Calvo Rodríguez, Carles Manera, Celestí Alomar Mateu, José Luis García, Lila Thomàs i Andreu, Ferran Rosa Gaspar, Gabriel Horrach, Josep Lluís Madico Beltran, Miquel Rossello del Rosal, Joan Carrió, Rafel Borrás, Josep Valero, Sebastian Lora Sanchez, Jaume Garau, Margalida Ramis.

Maquetació de la versió en paper de Paula Lavergne Condal i de la versió web Guillem Solivellas. Revisió lingüística Lila Thomàs i Andreu.

Fotografia de portada i interiors, dels autors.

EDITORIAL / Col·lectiu Alternatives.....	4
La Unió Europea, s'acumulen els problemes i manquen solucions / Bernat Riutort Serra.....	7

Bloc 1. La realitat des d'on partim.....	15
1.1. La situació de l'economia de les Illes Balears i la seva estructura productiva: les lliçons que ens va deixar el 2023 / Miquel Salvà Garví	16
1.2. Eficiència del model productiu: productivitat de les Balears vs Espanya / Ferran Navinès Badal	22
1.3. Objectiu: reduir pobresa i desigualtat / David Abril Hervàs	26
1.4. Impactes ambientals de l'actual model (Índex Sintètic Mediambiental) / Anna Grau Casajust	29
1.5. L'Índex de Qualitat del Treball (IQT). Resultats de l'any 2023 / Maria del Mar Ribas Mas	34
1.6. Els reptes demogràfics que arrossega el model turístic / Fundació Intercoopera	46
1.7. La imprescindible sostenibilitat lingüística i cultural / Antoni Llabrés Fuster	50
1.8. Habitatge: dret social o mercaderia? / Isa Nadal Amengual	53
1.9. Residus i circularitat. Dels avanços fets a la via morta / Sebastià Sansó Jaume	56
1.10. La Llei Menorca reserva de la biosfera: un camí (en risc) cap a un futur més sostenible / Josep Castells . 61	

Bloc 2. Transitar cap a on? Com orientam les primeres passes?	65
2.1. La importància del Dictamen 5/2020 per als sindicats UGT i CCOO / Xisca Garí Perelló, Yolanda Calvo Rodríguez	66
2.2. Economia turística i diversificació econòmica: l'epicentre d'un debat decisiu / Carles Manera	68
2.3. Decreixement i diversificació / Celestí Alomar	73
2.4. Cap a una transició laboral justa / Josep Lluís García	79
2.5. Sense la perspectiva de gènere, no hi haurà canvi de model econòmic / Lila Thomàs i Andreu	81
2.6. Una Mallorca lliure d'emissions? Cases, llum i transport: una proposta de transició ràpida / Ferran Rosa Gaspar	85
2.7. Proposta per a un nou model de polítiques d'habitatge a les Illes Balears / Biel Horrach Estarellas	90
2.8. Una tasca per fer un país i una ciutat més amables i equitatius / Josep Lluís Madico Beltran	94
2.9. Instruments polítics i econòmics pel canvi de model / Miquel Rosselló del Rosal	97
2.10. El finançament del canvi de model / Joan Carrió	102
2.11. Renda Bàsica per transitar sense pors socials / Rafael Borràs	105
2.12. Planificació estratègica: Necessitat i virtualitat / Josep Valero	111
2.13. Abordar els dilemes de la transició des d'una perspectiva local i participativa / Marta Barros	117
2.14. Governança i democràcia enfront de discurs i <i>poliarquia</i> / Sebastián Lora Sánchez	120
2.15. El Fòrum de la Societat Civil: el seu paper estratègic per a una transformació, econòmica i mediambiental / Jaume Garau	126
2.16. Una societat civil en mobilització i autoorganitzada / Margalida Ramis	129

EDITORIAL

Col·lectiu Alternatives

Desembre 2024

El maig de 2016, la revista *L'Altra Mirada* edità un número monogràfic titulat «Canvi de model econòmic a les Illes. Ens hi posam?» En aquell número es publicava un escrit conjunt de la Fundació Ateneu Pere Mascaró, la Fundació Emili Darder i la Fundació Gabriel Alomar, on es deia en el punt 7è: *Proposam l'organització d'un col·lectiu plural amb persones que, a títol individual, ja siguin de les diferents fundacions signants, o d'altres col·lectius o sense militància organitzada, vulguin col·laborar i treballar sota la imatge i el nom d'una signatura col·lectiva, a decidir pels seus propis integrants. L'objectiu d'aquest grup de treball seria ajudar a construir de manera continuada, un discurs d'alternativa estratègica econòmica, social i ecològica d'esquerres a les nostres Illes. Va ser el naixement del Col·lectiu Alternatives.*

Els seus components han complert la funció de treballar de manera continuada per ajudar a la construcció del discurs d'aquesta alternativa. Per aquest motiu el consell de redacció de *L'Altra Mirada*, va considerar adient encomanar al Col·lectiu, la coordinació d'aquest número monogràfic. Confiança que agraïm i amb l'esperança que el número ajudi al debat col·lectiu **per impulsar de debò una transició del canvi de model productiu**, condició ineludible si l'esquerra d'aquest país vol tornar a conquerir la confiança de la majoria social.

Ara, en el desembre de 2024 volem avaluar des de diversos enfocaments i temàtiques, on estem i cap a on hauríem d'avançar. L'any 2016 hi havia un govern de progrés i una majoria social que admetia que calia fer qualque correcció al model vigent, però que globalment no el qüestionava. Ara el 2024 hi ha un govern del PP amb el suport de VOX, i una majoria social a qui explícitament no li agraden moltes coses de l'actual model, que reclama canvis estructurals d'aquest, desitja un ideal de sostenibilitat, però no albira encara quin és el full de ruta explícit, clar i rigorós que li assegurí poder acarar amb èxit la modificació del nostre model productiu, per la qual cosa, encara no s'ha generat un ampli consens social que el faci possible.

Les anteriors legislatures progressistes facilitaren les feines de diagnosi amb l'estudi i el dictamen que encarregaren al Consell Econòmic i Social de les Illes Balears, el qual va dipositar la seva confiança a l'hora de realitzar el diagnòstic tècnic en el principal *thinkthank* científic seriós del qual disposa la nostre societat que no és un altre que la Universitat de les Illes Balears. També iniciaren determinades polítiques sectorials en la bona direcció, i frenaren moltes de les aberracions expansionistes dels governs anteriors del PP. Però no veieren la necessitat d'exercir un lideratge decidit per encarar un procés de

transició cap a un canvi de model productiu, a través de la planificació estratègica i de la participació democràtica del conjunt de les institucions i especialment de la societat civil.

Al mateix temps les dinàmiques globals del capitalisme, aposten per reproduir a les Balears l'especialització turística i l'especulació immobiliària que els donen més rendibilitat a curt termini, malgrat els costos socials, laborals i mediambientals que patim el conjunt de la ciutadania illenca. Tot plegat ha fet que després de vuit anys, continuem estant en una dinàmica de mera reproducció del model vigent i accentuació de les contradiccions que comporta.

Hem volgut dividir el número en dos grans apartats a on encabir el conjunt d'articles dels autors i autores, als que volem agrair la seva col·laboració totalment desinteressada. Al mateix temps hem considerat oportú una introducció panoràmica a la realitat actual de la UE, que condiciona fortament les nostres capacitats de maniobra. El primer apartat vol analitzar la realitat actual des de on partim. A on hi destaquen l'accentuació de l'especialització turística i del negoci immobiliari, la relativa millor posició del mercat laboral respecte a altres comunitats autònomes malgrat hi ha hagut retrocessos en determinats indicadors, el problema de l'habitatge accelera la figura del treballador pobre i incrementa els riscos de pobresa, es percep un augment de l'explotació laboral malgrat generar notables creixements de la productivitat que permeten poder pagar salaris més alts, sense deteriorar les rendes empresarials, per la qual cosa som una de les CA on menys ha millorat la distribució de la renda entre els factors de producció (treball y capital), som la comunitat amb

el major percentatge d'augment demogràfic i de la immigració de l'estat amb el que suposa de major pressió cap els nostres serveis socials bàsics, les polítiques del PP d'afebliment del nostre Estat de Benestar accentuen la desigualtat social, s'aguditza el problema d'accés a l'habitatge, la sostenibilitat de la llengua i cultura catalana, valorar algunes bones experiències sectorials ja iniciades, el paper dels consells insulars i la visió holística de la Llei de la Reserva de la Biosfera de Menorca, i especialment, es quantifica la major degradació mediambiental a partir de l'índex sintètic mediambiental que elabora el CES, i a on es destaca l'augment en un any del 1'5°C de temperatura mitjana a Mallorca, que era l'objectiu màxim a on es podria arribar a l'any 2030, si es volia tenir possibilitats de minorar els efectes del canvi climàtic.

El segon apartat tracta de cap a on ens convendria anar i com iniciar la transició per fer-ho. S'aborden temes com el decreixement de l'oferta turística, propostes de diversificació productiva, la reclamació d'una transició laboral justa, la necessitat d'incorporar la perspectiva de gènere al procés global de transició, mesures concretes per encarar el problema de l'habitatge,, com es podria concretar la planificació estratègica, el paper del dictamen H/2030 del CES,, el paper que podria jugar una Renda Bàsica Universal i Incondicional, com articular un procés de governança participativa de la ciutadania en les polítiques públiques, el marc institucional de la nostra autonomia i la seva limitada capacitat de maniobra, la reivindicació d'un concepte integral de la insularitat més enllà de la mera quantificació de costos, com aconseguir més finançament pels processos de transició,, el paper dels ajuntaments en aquesta transició,

i valoram molt especialment l'experiència del Fòrum de la Societat Civil i el paper de les mobilitzacions socials, que sens dubta seran cada cop més decisives per influir en les polítiques públiques.

Intentem que el que s'ha aportat en aquesta revista, pugui contribuir al debat social, a la identificació de propostes concretes d'actuació, a l'anàlisi de la realitat a què estan obligades les administracions públiques. Els impactes del canvi climàtic a la vida de les persones i a la producció econòmica, cada cop són més evidents. Excepte els negacionistes d'aquest, que són els entusiastes defensors del llibertarisme econòmic i de maximitzar el model productiu vigent a les nostres illes, ja hi ha una certa consciència majoritària que no podem continuar amb aquesta manera de fer les coses. La DANA a València ha sigut una lliçó dramàtica per valorar com cal els reptes del futur que ens esperen.

Es dona la paradoxa que sigui un govern del PP el que parla d'un procés de «Pacte per a la Sostenibilitat» i d'obrir un diàleg amb la societat civil per fer-ho. Benvinguda sigui la paradoxa si la societat civil pot fer sentir la seva veu amb més força. En aquests moments el seu paper és més decisiu que mai per devanir de la nostra terra. Les forces d'esquerra, sempre que actuïn unides, tenen l'oportunitat d'avançar en coherència, i intentar assimilar el que comporta globalment una aposta ferma de transició de model productiu. La posició del PP balear expressa que la vella realitat ja no es pot defensar com abans.

A partir d'aquest buit de relat, s'obri la possibilitat de pensar i poder fer néixer una nova realitat. Aquest serà el debat polític cen-

tral d'aquesta legislatura. Els que pensen en petites reformes cosmètiques per continuar mantenint el substancial dels seus privilegis, presentant-los com el que millor convé al conjunt de la societat, i els que pensem que cal anar a l'arrel del problema amb reformes estructurals de gran importància, si volem lluitar pel benestar social de la majoria de la població. Cada cop tenim menys temps per parlar de futur, ja que la inacció del present ens condiciona cap al desastre.

Per responsabilitat amb l'actual i amb les futures generacions, hem de saber combinar mobilització i capacitat de proposta alternativa, davant cada acció de govern que atempti contra el nostre futur. A la vegada que cal parlar, dialogar i exhaurir al màxim la possibilitat d'incidir a través del diàleg amb el govern, en les propostes que sense ser les que ens agradarien, tampoc hipotequin camins de transició. Els aires polítics del món no ens conviden a l'optimisme. Però tampoc hem de caure en l'error determinista de pensar que no es poden derrotar. Que pensem això seria la seva primera gran victòria.

L'esperança també és un valor que és construeix. Des de la reflexió, des de la mobilització, des de la capacitat de proposta, recuperant la confiança de la gent amb un projecte de país que el puguin fer seu i amb les forces polítiques que tinguin la valentia d'implementar-lo. Des de les Illes Balears podem treballar camins cap a l'esperança. Col·lectivament estam en condicions de poder fer-ho. I tenim la responsabilitat ineludible d'intentar-ho. Ja sia per ètica individual, ja sia per compromís amb la nostra societat, ja sia per estimació a la nostra personalitat pròpia com a poble.

La Unió Europea, s'acumulen els problemes i manquen solucions

Bernat Riutort Serra

*Professor investigador del grup
d'investigació "Praxis" de la UIB*

Eleccions europees

Durant els mesos de juliol i setembre del 2024 es feren eleccions al Parlament Europeu, es va renovar la presidència de la Comissió Europea, repetint l'expresidenta Úrsula Von der Leyen que ha de proposar una nova Comissió Europea, es feren eleccions a l'Assemblea Nacional francesa, al parlament d'Àustria i als estats alemanys de l'est, Sajonia, Turíngia i Brandenburg, posant de manifest la *nova correlació de forces* a les institucions europees, a França, Àustria i a l'est d'Alemanya. La qual cosa presenta un panorama molt problemàtic, dibuixant una més que probable *tendència europea*.

Les eleccions europees del 6 de juny han canviat la composició del Parlament Europeu. Dels 720 escons; 188 són pel Partit Popular Europeu; 136 són per l'Aliança Progressista de Socialistes i Demòcrates; 84 pels Patriotes per Europa (Le Pen, Orbán, et alia); 78 pel Grup de Conservadors i Reformistes Europeus (Meloni et alia); 53 d'Aliança

Verda; 46 per l'Esquerra (França Insubmisa, Podemos et alia); 33 No Inscrits; i 25 d'Europa de les Nacions Sobiranes (Alternativa per Alemanya et alia). Si sumen els tres grups d'extrema dreta són 187 escons, un menys que els populars. Per països, els 6 que tenen més representants són; Alemany 96; França 81; Itàlia 76; Espanya 61; Polònia 53; i Romania 33, aquests països sumen 400 escons. Dels 27 països de la UE, els 21 països restants, sumen 220 escons.

Un cop constituït el Parlament, el dijous 19 de setembre els representants votaren un text referent a la posició respecte d'Ucraïna, el resultat fou, 425 vots a favor del text, 131 en contra i 63 abstencions. El text demana que la UE imposi *més sancions* econòmiques a Rússia—també als seus aliats, Xina, Iran i d'altres, a més dels 16 paquets ja imposats; rendiment de comptes de Rússia pels crims de guerra —*com si* els ucraïnesos no en tinguessin— i reparació de les desfetes econòmiques produïdes durant la guerra; apropiació dels actius russos a la UE de quasi tres-cents mil

milions d'euros per tal de finançar la guerra i l'economia d'Ucraïna; dedicar un 0,25% del PIB dels països de la UE i de l'OTAN per ajudar a Ucraïna; l'enviament de municions, armes i equipaments militars a Ucraïna per poder guanyar la guerra, entre els quals, els míssils alemanys de llarg abast més avançats, els Taurus, i els anglo-francesos Storm Shandong/Scalp, amb l'autorització per poder ser utilitzats per atacar objectius estratègics en profunditat dins Rússia, adduint "legítima defensa". El darrer punt, si es dur a terme, suposa una escalada d'imprevisibles conseqüències; els russos consideren que els països que *aporten-operen* aquests tipus de míssils disposant d'armes nuclears, si ataquen al cor de Rússia, creen un perill existencial, en conseqüència, seran contra atacats directament.

No obstant això, el Parlament Europeu *no* té competències per fer complir la dita declaració. Si més no, denota la posició política de la *gran coalició europea ampliada vers a l'extrema dreta* de Meloni et alia. La declaració coincideix fil per randa amb la narrativa de l'OTAN del mes de setembre. D'altra banda, denota la *distància* del Parlament Europeu respecte de l'opinió pública europea sobre la guerra i, respectivament, dels electorats de la majoria dels països, com destaquen les enquestes i els resultats de les eleccions a França, Àustria i els tres estats alemanys abans esmentats.

A més a més de la *manca del mínim realisme polític* de la majoria dels parlamentaris, respecte de la situació concreta dels combats, força *desfavorables* als ucraïnesos i a l'OTAN i *favorables* a Rússia, tant al llarg de l'extensa línia del front com a la rereguarda estratègica d'Ucraïna, cada cop més precària, i la "fallida"

de fet de l'Estat ucraïnès que subsisteix, setmana rere setmana, amb "respiració artificial" occidental.

La Comissió

La Comissió Europea és una institució no electa amb competències legislatives i executives per la constitució i el funcionament dels mercats de la Unió, que ha anat *ampliant* vers altres camps per *la via* dels *fets*, ultrapassant el que autoritzen els tractats europeus en el terreny de la defensa. Contrastant amb què correspon al Consell Europeu, a la pràctica, cada cop més desplaçat per l'activisme i la centralització de la Comissió. D'altra banda, pel que fa a la seguretat i defensa, hi ha un/a alt/a representant/a de la Comissió amb funcions representatives. La Comissió no disposa de força armada, la seguretat i defensa de la Unió Europea, de fet, *s'externalitza* a l'OTAN; la política d'aliances i seguretat, i el decurs de la guerra es dirigeix des del comandament de l'OTAN, és a dir, de Washington, comptant de fet amb l'antuència de la Comissió.

La Comissió Europea ha copsat el protagonisme per *sobre* dels estats membres i *centralitza* cada cop més decisions des de les polítiques d'austeritats de la postcrisi financera del 2008, la pandèmia del covid i la postpandèmia, així com el posicionament respecte a la guerra de l'OTAN i Ucraïna amb Rússia, o del genocidi palestí per l'Estat d'Israel, les sancions i la crítica a la Xina, a l'Iran, etc., D'altra banda, la desfeta de l'eix francoalemany, la crisi econòmica alemanya, la russofòbia dels estats bàltics i de Polònia i, cada cop més, dels governs escandinaus i del finès, en el terreny de la defensa i la guerra, han portat a desplaçar les decisions

i la planificació concreta a l'OTAN, institució *aliena* a la UE. A la guerra d'Ucraïna, dissenya els plans militars, pren les decisions entorn de les ofensives, centralitza el comandament i crea i difon la narrativa oficial sobre els fets que repliquen en diverses versions els grans mitjans de comunicació occidentals.

La presidència i els/les comissaris/es

El juliol del 2024, Úrsula Von der Leyen, va repetir a la presidència de la Comissió Europea. El discurs de renovació aprofundeix i radicalitza tendències abans esmentades, a més d'ampliar la gran coalició vers l'extrema dreta a la nova Comissió i al Parlament Europeu. Les declaracions d'Úrsula deixen clar que la *seva prioritat* és amb la *defensa europea* que considera obri una nova època a la UE, en aquest context és vital la “coordinació” d'Europa amb l'OTAN, és a dir, la total *subordinació* de la seguretat europea. La qual cosa, alhora, suposa un més gran esforç econòmic dels països europeus en la defensa i una notable sostracció de recursos per qüestions socials que, donat el llarg estancament econòmic europeu i l'hegemonia a les institucions de l'orde-neoliberalisme, significa posar l'accent en les polítiques *austeritàries*.

Von der Leyen ha proposat un nou col·legi de comissaris, el mandat del qual dura fins a l'any 29. Els nous comissaris resten pendents de validació en el Parlament Europeu. La Comissió té 27 comissaris, 15 corresponen al grup Popular Europeu, 5 al liberal, 4 al socialista, 2 a l'extrema dreta i 1 independent. La Comissió té 6 vicepresidències. La vicepresidenta primera és socialista, Teresa Rivera, comissària de competència, transició

ecològica i social; un vicepresident executiu de l'extrema dreta de *Fratelli d'Italia*, Rafaele Fitto, comissari de cohesió i reformes; una vicepresidència del Partit Liberal europeu, l'estona Kaja Kallas, comissària de política exterior i defensa; un comissari de salut i benestar animal dels patriotes europeus d'extrema dreta, l'hongarès Olivér Várhelyi; un comissari d'interior i migracions del partit popular europeu l'austriac Magnus Brunner; un comissari de clima, residus zero i creixement net del Partit Popular europeu dels Països Baixos, Wopke Hoekstra; un comissari de defensa del Partit Popular europeu, el lituà Andrius Kubilius; o la democristiana croata Dubravka Suica comissària pel Mediterrani, entre d'altres.

La mostra és parcial, no obstant això, és representativa del comissariat esmentat, aporta pistes entorn de la perspectiva de la nova Comissió. En primer lloc, per la rellevància concedida per la presidenta a les relacions exteriors, seguretat i defensa, destaca la posada en mans de comissaris bàltics, els més bel·licosos, coneguts per la seva russofòbia i total filiació otannista, el que fa preveure un increment de l'enemistat i l'agressivitat vers a Rússia i a Bielorrússia; la designació dels comissaris econòmics i socials, majoritàriament populars, alineats amb l'orde-neoliberalisme alemany i dels Països Baixos, clarifica el que volen, implementar mesures *austeritàries*; el popular austriac i la popular croata, dos durs a l'àmbit de l'emigració, adoba la previsió de l'enduriment en aquesta matèria; la rellevància de les competències mediambientals i ecològiques s'emfatitza, no obstant això, es devalua, ja que es divideix en tres comissaries, una per la vicepresidenta socialista i dues per populars poc rigorosos en els dits terrenys; és

així que les temàtiques socials resten en segon lloc respecte de les anteriors.

La reelecció de la presidenta Von der Leyen no és resultat d'una consulta democràtica. La clau del seu nomenament pel Consell Europeu, fou la negociació fora de l'escena pública de l'*establishment* polític i econòmic europeu, comptant amb el vistiplau de l'administració Biden, la qual cosa suposa alinear la UE geoestratègicament i geoeconòmicament amb la política de la dita administració i l'OTAN, com s'ha fet els darrers quatre anys, assumint la *subordinació* a Washington de la gestió de la crisi econòmica i la posició vers la guerra d'Ucraïna i el suport el genocidi a Gaza, etc.

A l'àmbit de la narrativa i la publicitat geoestratègica la presidenta ha compartit, col·laborant i difós, la *versió neoconservadora* de la guerra d'Ucraïna, i la legitimació del genocidi dels palestins a Gaza. Les contradiccions entre l'activisme de la Comissió i les posicions dissonants d'alguns dels estats han paralytitzat cada cop més el paper del Consell Europeu.

La guerra i l'economia

A la guerra d'Ucraïna, Von der Leyen va acceptar la fluctuant i mentidera versió de l'OTAN de l'atemptat contra els gasoductes que connectaven Alemanya amb Rússia. Washington havia declarat que ho faria i ho va fer, no obstant això, Von der Leyen no ha intentat esbrinar el que va passar, ha acceptat diluir la responsabilitat entorn dels fets. Conseqüència del qual fou desconectar l'economia europea del petroli, el gas i el fuel, abundant i barat de Rússia, que encareix els inputs energètics que castiguen els sec-

tors econòmics de la indústria, el transport, les comunicacions i la vida dels ciutadans. Mentrestant, els Estats Units rendibilitzen les costoses inversions en *fracking*, venent més cars els dits combustibles fòssils a Europa.

La Comissió Europea va acceptar tallar la relació econòmica de la UE amb Rússia, posant successives sancions econòmiques, essent un gran mercat força complementari per l'economia europea que s'ha perdut. També, seguint les directrius de Washington, ha bloquejat la venda de productes tecnològics a la Xina i posant taxes a mercaderies xineses, els quals responen en mesures simètriques. Europa s'autocastiga sancionant socis comercials bàsics de les economies europees. D'altra banda, l'administració Biden ha concedit forts descomptes impositius i ajuts financers a les indústries nord-americanes i foranes que instal·lin la seva producció als Estats Units, desviant inversions productives d'empreses europees punteres vers a Nord-amèrica. Així, els motors industrials europeus que produeixen a Europa perden competitivitat i mercats i, en conseqüència, es desindustrialitzen. La Comissió tan sols ha fet protestes formals.

A més a més, la UE ha donat suport amb més de cent mil milions d'euros les demandes econòmiques d'Ucraïna per tal de sostenir l'estat i la guerra, doblers que, en bona part, s'han emprat en compres d'armes a la indústria militar dels Estats Units. D'altra banda, les despeses dels estats europeus per comprar armes es destinen a renovar els estocs dels exèrcits una part dels quals s'han enviat a Ucraïna. Alhora, els estats han assolit, com exigeix l'OTAN, un mínim del 2% del PIB dels pressupostos per despeses mili-

tars, usats en bona part en compres d'armes nord-americanes. Així, la guerra provoca un greu increment del deute dels països europeus i dels interessos a pagar. També, s'han bloquejat les reserves d'actius russos a Europa per tal de finançar l'estat d'Ucraïna amb els interessos dels dits actius. La qual cosa, vers els països emergents i del sud global, posa en dubte la seguretat del sistema financer europeu, debilita la fiabilitat de la divisa europea, les reserves amb euros, i les operacions financeres amb aquesta moneda.

Eleccions a França, Àustria i a l'est d'Alemanya

Les eleccions legislatives a França, convocades anticipadament pel president de la República E. Macron el 30 de juny en primera volta, i el 7 de juliol en segona volta a les circumscripcions on a la primera no s'havia assolit una majoria de més del 50% per una candidatura. Els resultants finals són: 182 pel Nou Front Popular (França Insubmissa et alia); 168 per Junts per la República (Macron et alia); 143 per l'Agrupació Nacional (Le Pen et alia); 60 Unió de la Dreta i el Centre (republicans et alia); 24 altres partits. El president Macron ha anomenat cap de govern a Michel Barnier, republicà d'UDC, amb un govern format meitat i meitat per membres de JR i UDC, traint el compromís del president de fer cap de govern el candidat del partit amb més escons a l'Assemblea, ans al contrari, ha anomenat un polític de la dreta del quart partit en nombre d'escons —maniobra que ha comptat amb el vistiplau de Le Pen. És a dir, ha aïllat a l'esquerra després d'aprofitar-se de la seva col·laboració a les eleccions per tal de barrar la previsible majoria d'escons per a l'extrema dreta de Le Pen —el partit més votat.

La maniobra del president ha vulnerat l'esperit democràtic, ha deixat fora del govern a la coalició en més escons amb la qual havia acordat compromisos a les llistes a la segona volta.

Les eleccions a la cambra baixa del parlament d'Àustria de 182 escons ha estat: 57 de l'extrema dreta de FPÖ; 51 als democristians del ÖVP; 41 als socialdemòcrates SPÖ; 18 als liberals de NEOS; 16 als Verds. L'avenç de l'extrema dreta és força notable, probablement no podrà formar govern, hi haurà un govern de democristians i socialdemòcrates, no obstant això, denota el fort augment dels partidaris del rebuig als immigrants, el cansament dels austríacs amb les polítiques dels partits tradicionals, i amb les polítiques de l'establishment europeu.

Els resultats de les eleccions als estats de Sajonia, Turíngia i Brandenburg, respectivament, han estat: Sajonia, 120 escons, dels quals, 41 són democristians, 40 d'Alternativa per Alemanya, 15 de l'Aliança Sahra Wagenknecht, 10 socialdemòcrates, 7 Verds, 6 de l'esquerra, i 1 Votants Independents. A Turíngia, 88 escons dels quals, 32 per Alternativa per Alemanya, 23 Democràcia Cristiana, 15 Aliança Sahra Wagenknecht, 12 de l'esquerra, i 6 socialdemòcrates. A Brandenburg, 82 escons, dels quals, 32 socialdemòcrates, 30 Aliança per Alemanya, 14 Aliança Sahra Wagenknecht, 12 Democràcia Cristiana. Són eleccions a tres estats de l'est, no representen el conjunt d'Alemanya, no obstant això, l'avenç de l'extrema dreta de l'Alternativa per Alemanya i de l'esquerra crítica d'Aliança Sahra Wagenknecht, són significatives de l'erosió dels partits de l'europeisme atlantista —democristians, socialdemòcrates, liberals i verds— associats amb l'estancament

econòmic i l'augment de la desigualtat social i regional, la qual cosa facilita a l'extrema dreta la culpabilització del malestar econòmic, social i cultural a la immigració i a la burocràcia europea, així com, denota la creixent oposició a la guerra d'Ucraïna.

Els resultats de les eleccions a Alemanya de l'Est, les enquestes que mostren la pèrdua de popularitat del "Govern semàfor" i la crisi econòmica, són el rerefons de la crisi del Govern del mes de novembre; els liberals s'han desmarcat de la proposta de pressupostos dels socialdemòcrates i els verds per tal de diferenciar-se pensant en les futures eleccions federals, forçant l'anticipació pel mes de febrer. El líder democristià amb possibilitat de ser el futur canceller aposta per entregar/operar míssils Taurus a Ucraïna per tal d'atacar en profunditat estratègica el territori rus, el que significa una resposta militar dels russos en territori alemany, implicant directament l'OTAN.

Durant el mes d'octubre, amb motiu de les immediates eleccions als EUA, l'Administració Biden es distancïa dels esdeveniments concrets a la guerra d'Ucraïna, mantenint, alhora, la pressió mediàtica-militar mitjançant l'activisme de l'OTAN i exigint *més* implicació a la Unió Europea, cada cop més compromesa amb la guerra.

L'objectiu dels sectors de l'Administració més afins al Pentàgon, vista l'efectivitat de les forces russes en el front, en el qual l'exèrcit ucraïnès és cada cop més impotent, ha passat de *no* admetre altre resultat que la derrota de Rússia, a promoure la *continuació sine die* de la guerra per tal de *debilitar-la* econòmicament i política, fins que els costos en recursos humans

i econòmics esdevinguin difícilment sostenibles pels russos forçant la seva negociació en condicions desfavorables. D'altra banda, els sectors neoconservadors més *durs* de l'Administració, dels *think thanks securitaris*, de la indústria armamentista i de l'OTAN, aposten per autoritzar atacs amb míssils nord-americans atacs de llarg abast a objectius estratègics dins Rússia que sols poden operar ells mateixos, escalant un esglao decisiu de l'enfrontament. Són els EUA els que ataquen directament a Rússia, condicionant així a la pròxima administració de Trump involucrant-la a la guerra, la direcció russa ha fet saber que serien contestats amb atacs decisius a centres estratègics de l'OTAN a Europa.

La victòria de Trump

La victòria, el dimarts dia 5 de novembre, de Donald Trump a les eleccions a la presidència dels Estats Units, i del partit republicà a ambdues cambres representatives, comptant, els republicans, amb majoria de sis magistrats conservadors per tres demòcrates en el Tribunal Suprem, posa a les mans de Trump un gran poder per dur a terme el seu projecte. Per realitzar-lo Trump ha de forçar el control i la reforma de l'Estat profund, ja que a la seva anterior presidència aquest va boicotejar una bona part de la seva política. Doncs, ha anunciat un govern i uns alts/es càrrecs a institucions claus de filiació trumpista, i total confiança, caracteritzats en conjunt per l'ultra sionisme, la implicació en les guerres culturals neoconservadores, la confrontació econòmica i militar amb la Xina i el distanciament i la subalternitat d'Europa. No obstant això, entre els/es qual/es hi ha fortes divergències i, en termes generals, poca qualificació per la responsabilitat assignada.

Els eixos del projecte són els de: protegir els Estats Units respecte d'importacions de mercaderies de cadenes productives i comercials foranes per tal de reindustrialitzar el país; enfrontar-se amb Xina per liderar les tecnologies de la informació i el coneixement, fins, si és al cas, convertir la qüestió de Taiwan o Corea del Sud en llocs de confrontació armada proxy que debilitin a la Xina; combatre l'expansió i consolidació dels BRICS plus pressionant a estats signants de l'acord distanciant-los, com Brasil o l'Índia, i dificultar-ne l'apropament d'altres com Aràbia Saudí, Indonèsia, etc; estendre la guerra cultural ultraconservadora a més àmbits de la societat nord-americana i donar suport a partits de dreta extrema i d'extrema dreta a Europa i Amèrica Llatina; aturar contudentment l'entrada d'immigrants als Estats Units al mateix temps que en deporta vuit milions; reforçar l'estat d'Israel per tal de dur a terme el projecte del Gran Israel —sense els palestins, la qual cosa, comporta atacar directament l'Iran i l'eix de resistència; reforçar la versió imperial dels EUA a Amèrica Llatina, subordinant els seus països i tenir accés privilegiat als seus recursos, promovent canvis dels governs de Veneçuela, Nicaragua i Cuba i dels governs que proven de tenir autonomia relativa com Colòmbia, Brasil o Bolívia, i castigar a Mèxic que consideren s'aprofita dels Estats Units, a més a més de reforçar els governs de dreta extrema i d'extrema dreta que són aferrissadament pro nord-americans.

Una nova situació per Europa

La guerra d'Ucraïna no és una prioritat per Trump, les seves declaracions apunten a responsabilitzar a la Unió Europea del seu

cur. No ha clarificat la direcció concreta que seguirà, el que si ha dit és que correspon a la Unió Europea el finançament de la guerra. D'altra banda, el distanciament de Trump respecte d'Europa ve d'enrere, no pareix haver canviat, la qual cosa obri incògnites sobre el paper de l'OTAN i suposa una major subordinació als canviants interessos nord-americans. L'establishment europeu va apostar per la victòria de la candidata demòcrata i, a correu, prova d'adaptar-se a la realitat del poder dels republicans als Estats Units. A més a més, importants sectors de l'establishment europeu i de l'administració Biden volen forçar una escalada bèl·lica durant els dos mesos anteriors a la presa de possessió de Trump que condicioni a la nova administració a continuar la guerra d'Ucraïna, incrementant la confusió, els riscos i la indeterminació del moment.

Sembla que l'administració Biden, el Regne Unit i França, autoritzaran l'ús de míssils de llarg abast per tal d'atacar el territori de Rússia, creant una situació que dificultarà a la nova administració les condicions d'una negociació de la pau.

Les tendències el creixement de la dreta extrema i de l'extrema dreta són dominants, mentrestant, la gran dreta i el centredreta s'escoren vers a les posicions dels primers. La dialèctica política a Europa l'hegemonitzen les diverses dretes; a la Comissió, a l'alta burocràcia europea i entre el gran capital financer, s'aferma el globalisme institucional subaltern respecte dels Estats Units i l'OTAN, de l'altra part, cada cop més governs europeus adopten un sobiranisme populista, autoritari, negacionista i xenòfob, lligat als capitals especulatius grans i mitjans protegits.

Després de la derrota històrica dels anys noranta i les primeres dues dècades del segle XXI, el centreesquerra i l'esquerra institucional europea, han perdut moltes posicions de poder a la societat civil i a les institucions, i es mostren incapaces d'intervenir de manera autònoma en els debats europeus amb anàlisi i propostes pròpies, essent, bé absorbides pels discursos i les narratives hegemòniques, o bé, si proven d'anar més enllà del consens majoritari, són atacades amb molta duresa i són relegades a la perifèria del fet públic, perdent la capacitat d'incidir. Si les esquerres europees han de recuperar la capacitat autònoma per modificar l'actual situació en sentit democràtic i emancipador, han de fer una laboriosa tasca de connexió amb la realitat concreta de les diverses ciutadanes, els seus patiments i aspiracions, assumir-los, i construir vincles culturals, morals, polítics, intel·lectuals i organitzatius en el curs de la disputa hegemònica amb les distintes forces de les dretes.

És possible una alternativa?

En el context esmentat, els problemes i les contradiccions que enfronta la Unió Europea semblen de molt difícil solució en el marc de les actuals institucions, comptant amb els respectius agents polítics majoritaris, l'alta burocràcia europea i els poders financers corporatius, amb les relacions de forces entre aquests, mentrestant, les esquerres resten subalternades, o bé excloses, i en conseqüència, les dificultats de prefigurar un nou projecte democràtic i social europeu s'allunyen cada cop més.

El marc institucional i polític europeu es basa en els tractats de Maastricht, actualitzats pel tractat de Lisboa, els quals romanen

ultrapassats pels esdeveniments succeïts i, com més temps passa, major és la crisi econòmica, política i social de la Unió, les contradiccions entre els seus agents majoritaris, i la dependència dels EUA. Continuar amb les mateixes o semblants dinàmiques en el marc de les actuals institucions, porta a la decadència o, potser, *in extremis*, a la descomposició. Si es vol superar aquesta deriva s'ha d'impulsar una reforma de les institucions europees, la qual cosa requereix que, des del Consell Europeu, es promogui una *reforma* dels tractats que democratitzin les institucions i prestigiïn davant les diverses ciutadanes les polítiques europees, ara en mans dels grans capitals transnacionals i subordinades els interessos dels EUA. Aquesta via sembla molt llunyana, però és un *desideratum* per les esquerres europees.

Bloc 1.

La realitat des d'on partim

Treta de Més Mallorca

1.1.

La situació de l'economia de les Illes Balears i la seva estructura productiva: les lliçons que ens va deixar el 2023

Miquel Salvà Garví

Assessor econòmic del CES de les Illes Balears

El passat 19 de setembre va tenir lloc la presentació anual de la Memòria del Consell Econòmic i Social —CES— de 2023. La Memòria del CES, igual que la del mateix organisme d'Espanya, constitueix un tom estadístic—el més complet, m'atreveix a dir— que, amb el decalatge necessari per disposar de la majoria de les dades, radiografia l'evolució de les principals magnituds dels àmbits econòmics, laboral, social i mediambiental de les Illes Balears. Les seves més de sis-centes pàgines de què consta ofereixen un extens recull de dades i anàlisi dels diferents àmbits de les Illes Balears de la qual es pot construir una visió holística de la situació actual, del camí que ens ha portat fins aquí i dels reptes de futur.

És possible que el lector, aclaparat per la seva extensió o la manca de familiaritat amb els conceptes i dades que es manegen en alguns apartats, arribi indefectiblement a la mateixa pregunta que cada any acaba sortir

a les rodes de premsa per algun periodista que se sent incapaç de sintetitzar tanta informació continguda dins la Memòria: *bé, i quina conclusió se n'extreu de tot això?* I és que un cop trobades i identificades les formes i els colors de les peces del trencaclosques, encaixar-les no sempre és una tasca senzilla. De fet, prenem com inconcebible que ens hagin donat una capsa del joc on hi faltin peces, en sobrin, o que no encaixin, però arribar-lo a quadrar tot és un objectiu que, almanco en ciències socials, o no s'aconsegueix o bé es posa sota tela de judici dels altres jugadors.

Agafem les peces del bloc d'econòmic, el primer de la Memòria—els economistes diríem per ser més important— i, per reclam popular, farem l'exercici de treure'n les lliçons més importants. Cal reconèixer que 2023 plantejava incògnites i incerteses força més complexes que els tres anys anteriors. Després d'un 2020 marcat pels estralls de la COVID i un bienni posterior més centrat en recuperar

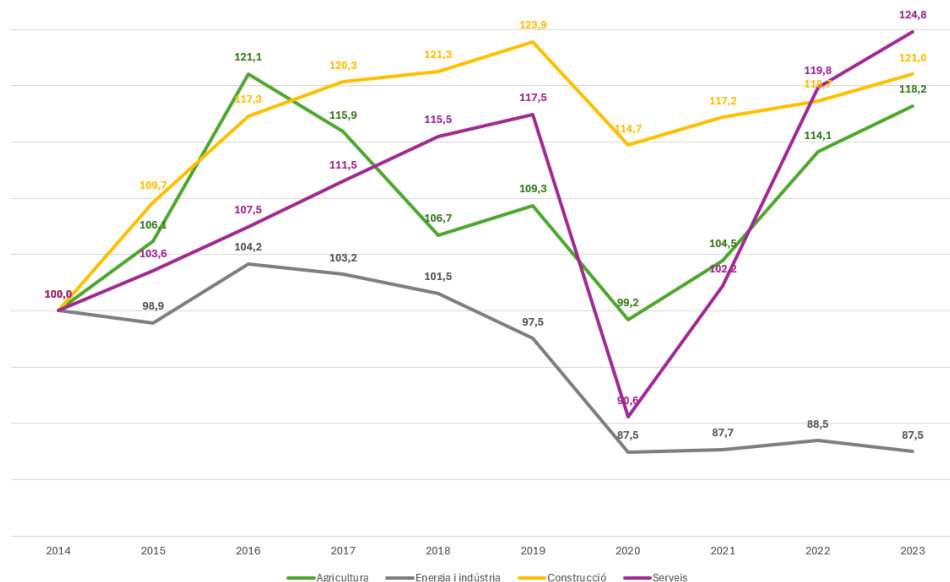
el ritme de la *normalitat* que altra cosa, les Illes Balears varen arribar a 2023 amb una motxilla carregada de reptes pendents que no havia pogut atendre durant tres anys perquè estava centrada en tornar a l'escaló on havia quedat abans de caure. Per tant, després d'un daltabaix molt evident i una recuperació explicada en bona mesura per un efecte base un cop superada la pandèmia, l'expectació era tan alta com les incògnites.

La primera lliçó que ens deixa la Memòria de 2023 és que les Balears va seguir creixent. I molt, més que la resta d'economies. Les dades de la Direcció General d'Economia i Estadística situen aquest creixement fins als 3,7%, que va arrossegar el creixement de l'afiliació del 4,6%, que arriba fins al 6,7% en equivalència de treballadors a temps complet. No es pot menystenir l'excepcionalitat d'aquest creixement econòmic, que ja no és pot adduir a un simple efecte base de l'economia després de retornar als nivells normals d'activitat. Sent honestos podem reconèixer que el vigor del creixement agregat ha estat una sorpresa a l'alça que, com la majoria de comportaments un cop succeïts, té una explicació més simple del que s'albirava tot just fa tres anys.

El darrer any 2023 ha bufat vent contrari dels paradigmes habituals del creixement econòmic dins Europa. Mentre que els països centreeuropeus, orientats a la indústria i amb l'epicentre a Baviera acabaren l'any amb una marcada debilitat, els països de la conca Mediterrània, anomenats malintencionadament PIGS, varen exhibir creixements notables que més multiplicaven el creixement agregat de la Unió Europea (0,5%). Al darrere d'aquest fet es troba l'especialització del països del sud d'Europa en el sector

terciari i, més concretament, en la indústria turística, que s'ha mostrat aliena a la debilitat dels altres sectors. Alguns motius que apunten els experts per aquesta evolució sectorial tan divergent es troba en l'increment del cost de finançament a causa de l'augment dels tipus d'interès per part del BCE, que ha refredat molt més a les inversions en activitats amb una preponderància en sectors intensius en capital. A més, un altre factor que hi pot haver contribuït són les mesures contra-cícliques sense precedents en despesa pública aplicades a la pandèmia, que han mantingut en molt més bona situació les butxaques del consumidor final, un fet que ha permès mantenir el to d'algunes despeses que són les primeres en retallar-se quan venen mal dades, com les d'oci i turisme.

Aquesta asimetria dels creixements sectorials en aquest cicle és la clau de la segona lliçó: les Balears han basat el seu creixement en allò que ja estaven especialitzades, el turisme. Una de les claus per les quals les Balears han crescut gairebé el doble que la resta d'Espanya (2,5%) rau en la seva major orientació en el sector terciari, i especialment en els serveis turístics. De fet, les estimacions de creixement del govern de les Illes Balears enfilen el creixement en termes reals del sector serveis durant 2023 fins el 4,1%, més del doble que la construcció (2%) i amb un camí cada cop més divergent de la indústria, que ha caigut un 1,1% i acumula una caiguda d'un 12,5% a la darrera dècada. D'acord amb aquestes dades, podríem entrar en moltes disquisicions si les Balears ha sortit de la crisi més reforçada o manco, i probablement les respostes divergirien sobre el caire estructural o conjuntural de les teories argumentades.

Gràfic 1. Evolució en termes reals del VAB per sectors a les Illes Balears (2013=100)

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Direcció General d'Economia i Estadística (CAIB)

Del que no hi ha dubte és que les Balears ha sortit de la pandèmia més terciaritzada que mai, i el seu PIB vinculat a les activitats terciàries ha assolit una nova cota història fins al 87,2%. En termes reals, el sector serveis ha crescut a la darrera dècada un 24,8% en termes reals, per damunt de la construcció (21%) i el sector primari (18,2%), i molt lluny de l'indústria i energia, que ha retrocedit un 12,5%.

A pesar que el terme “diversificació productiva” permet diverses accepcions que no passen necessàriament per un transvasament d'activitat entre sectors, com per exemple l'especialització en diferents nínxols d'activitat diferenciats i de diferent valor afegit dins un mateix sector, quan hom revisa en detall les dades del sector serveis, es troba que el seu creixement té una relació gairebé directa i proporcional amb el pes que ocupa. Heus aquí la tercera lliçó: el dinamisme econòmic a

un nivell intra-sectorial també replica el patró típic del model productiu de les Balears.

Podem agafar els ocupats per prendre'n consciència, atesa la seva homogeneïtat, disponibilitat per a totes les branques d'activitat i relació amb el creixement de les activitats. Només a 2023, la mitjana de treballadors afiliats de transport i emmagatzematge i hostaleria, les dues més vinculades al moviment de passatgers i estança dels turistes pròpiament i que representen a les Balears el pes més gran als sectors serveis de caire privat, va incrementar més del 7%, quasi el doble que l'agregat. Si prenem de referència l'any 2019, l'increment d'aquestes branques conjuntament és ja superior al 10%, un increment només equiparable dins els sectors terciari al de les activitats professionals, científiques i tècniques (15,7%) i a altres activitats que tenen un fort component d'inversió pública com la sanitat i l'educació.

Donant una ullada a les principals xifres econòmiques que la Memòria del CES 2023 exposa en l'apartat de turisme, s'entén millor la història. La despesa turística va fregar els 20.000 milions d'euros, un augment del 14,9%, gràcies a un increment tant de la despesa per persona i dia com de la despesa per persona. A més del fet que el turista d'escuràs més les butxaques a les Balears, aquesta despesa va estar impulsada per un nou rècord de turistes, que va assolir la fita de 17,8 milions de turistes, que varen pagar les habitacions més cares d'hôtels de tot l'Estat —en una dècada, Balears ha passat de tenir unes tarifes mitjanes diàries (ADR) similars a la resta de comunitats a tenir-les un 30% superiors—.

Ens podríem estendre molt més citant dades, però la síntesi de totes elles reflectiria el que en essència hem anomenat la tercera lliçó. A pesar de les incerteses i incògnites que plantejava la sortida d'aquesta pandèmia, podríem fer bona a la frase de l'escriptor Mark Twain, “La història no es repeteix, però sovint rima”. I tant que ha rimat. Jo mateix, quan escric aquestes conclusions, tenc la sensació de tenir un *dejavú*, i que podria posar un altre any “típic” en lloc de 2023, i les lliçons principals romandrien invariables.

Per acabar, la Memòria del CES inclou enguany dos requadres d'economia, on es dediquen unes pàgines a analitzar molt més en deteniment algun aspecte d'actualitat relacionat amb la temàtica del capítol. Un dels requadres fa referència a la inflació i la distribució de

la renda¹, una anàlisi interessant que s'endinsa en quin és el procés de formació de preus que desemboca en els processos inflacionistes, i que ha estat d'actualitat els darrers anys amb l'assoliment d'increment de preus inèdits els darrers quaranta anys. Els en recomano la lectura. L'altre que hi conté, per haver-lo elaborat jo mateix, els el resumiré jo mateix.

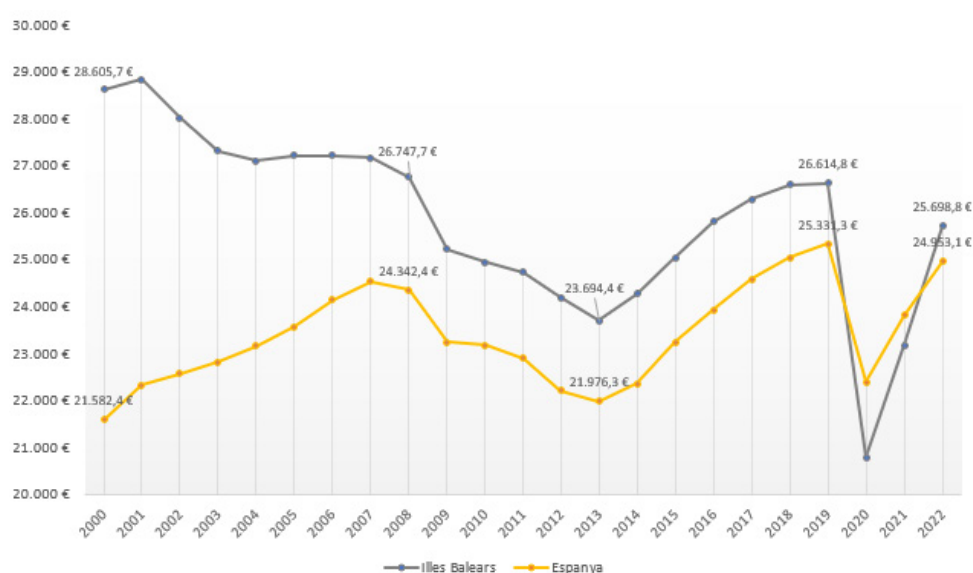
Aquest segon requadre² del capítol versa sobre una qüestió central en totes les anàlisis econòmiques de les Illes Balears a les darreres dècades: el descens de la renda per càpita i la productivitat. Aquest treball, de manera molt resumida, pretén servir d'introducció a un treball més extens sobre l'evolució d'aquestes dues variables, clau de l'economia en el qual es puguin analitzar les causes que han fet que les Illes Balears hagi estat la comunitat que més retallat la renda per capita des d'inicis del segle a partir de la contribució dels principals factors que hi intervenen.

La renda per capita és una funció directa de tres components que es poden aïllar i quantificar de manera precisa, i que tenen naturaleses diferents:

- La *productivitat*, sovint mesurada per hora treballada—productivitat aparent del treball— que acull la capacitat de crear valor per unitat d'input. Dins aquesta hora també s'inclou la generació de valor del factor capital, tot i que en alguns models, la *productivitat total dels factors* s'aproxima per la diferència entre el valor de la pro-

1 Portella Carbó, F., & Boixadera Bosch, R. (2024). *Inflació i distribució de la renda: claus per a l'anàlisi de la inflació del 2021 a l'actualitat*. Memòria CES 2023 (pp. 27-35).

2 Salvà Garví, M. (2024). *Els factors del (de)creixement de la renda per capita a les Illes Balears. Qüestió només de productivitat?* Memòria CES 2023 (pp. 36-48).

Gràfic 2. Evolució de la renda per capita real a les Illes Balears i Espanya (euros de 2015)

Font: gràfic extret de la Memòria del CES 2023. Dades de la Contabilidad Regional de España (CRE) de l'INE

ducció creat i l'acumulació de factor treball i capital.

- Les *hores treballades* per ocupat, en una relació directa segons la qual com més hores treballi un ocupat, més incrementarà la seva contribució a la renda per càpita.
- La *taxa d'ocupació*, expressada com el total de persones que treballen sobre la població total. Aquest darrer component, alhora, es pot dividir en dos components, un, més lligat al mercat laboral com és la *taxa d'ocupació sobre la població activa*, i l'altre més demogràfic com és la *ràtio de persones en edat de treballar sobre la població total*.

Sense ànim d'embadalir amb fórmules complexes, directament els avançaré la darrera lliçó derivada d'aquest estudi preliminar. Contra el que es pugui pensar, el descens de la renda per capita a les illes Balears els

darrers 25 anys no està tan vinculat a una baixa productivitat, i sí a ineficiències en el mercat laboral i la composició demogràfica que han fet que les Balears no hagin transformat els increments de productivitat en augments de renda per capita.

D'entre la gran quantitat de dades per arribar a aquesta tesi, m'agradaria extreure'n dues que la justifiquen de manera molt clara. D'acord amb els càlculs realitzats a partir dades de la Contabilidad Regional d'Espanya (INE), Balears tenia l'any 2022 una productivitat per hora treballada mitjana de 32,3€ —euros de 2015—, lleugerament superior a la mitjana espanyola, i s'ha mantingut pràcticament alineada amb la mitjana de l'Estat des de 2005. D'altra banda, en canvi, la taxa d'ocupació sobre el total de població ha passat de ser la segona més alta de l'estat l'any 2000 amb 8 punts de diferència sobre la mitjana espanyola, a trobar-s'hi pràcticament igua-

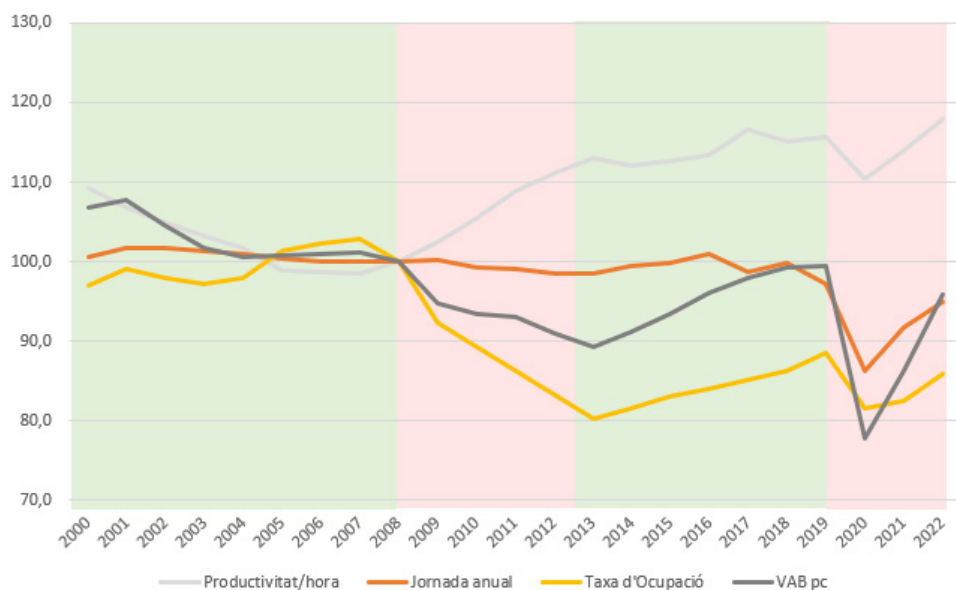

lada, i fins i tot ser inferior en alguns anys. En altres paraules, l'esforç en termes de productivitat que hauríem d'haver demanat a l'economia de les Balears per compensar el menor volum de recursos treballant sobre la població per mantenir la renda per habitant és molt major.

Aquesta anàlisi admet matisos, especialment vinculats amb el marc temporal que es prengui de referència o la branca d'activitat analitzada. Així, mentre que des de l'any 2000 fins a la Crisi de 2008 les Balears mantingueren unes altes taxes d'ocupació, però malbarataren el diferencial positiu en productivitat, a partir d'aquest any han mostrat una tendència creixent en productivitat inclús per damunt de la mitjana de l'Estat. De fet, si ens basam en les branques associades al transport, hostaleria i comerç, que centren el focus d'atenció com a paradigma i font de baixa productivitat a les Illes Balears, descobrirem que l'evolució

des de 2008 ha estat més favorable a l'arxipèlag, arribant a una productivitat mitjana per hora treballada superior que a la mitjana nacional (28,9 € *vs* 25,2€, Espanya).

No hi ha cap dubte que, a llarg termini, l'evolució de la productivitat marcarà de manera decisiva la renda per capita. Però no és menys cert que per entendre l'enriquiment o l'empobriment en aquests termes, només observar la productivitat no explica tota la història i es pot conduir a conclusions errònies. Per això, dins el CES volem posar fil a l'agulla i hem començat una monografia que aportarà llum a totes aquestes qüestions per entendre, en un primer terme, les causes que el PIB per habitant no estigui creixent i, posteriorment, analitzar les dinàmiques de distribució de renda d'aquesta riquesa.

Gràfic 3. Evolució del VABpc real, la productivitat per hora treballada, la jornada anual i la taxa d'ocupació (2000-2022) (2008=100)

Font: gràfic extret de la Memòria del CES 2023. Dades de la Contabilidad Regional de España (CRE) de l'INE

1.2.

Eficiència del model productiu: productivitat de les Balears vs Espanya

Ferran Navinès Badal. Economista

Membre del Col·lectiu Alternatives

El darrer informe de l'IVIE sobre “*El comportamiento de la productividad en España (1995-2022). Informe OPCE, diciembre, 2023*” reafirma la coneguda caiguda relativa del PIB per càpita de les Illes Balears des de 1995 fins a 2021 amb un -11,4%. Només Canàries, l'altre arxipèlag que igualment presenta una forta especialització turística, presenta una taxa negativa però molt inferior (-4,2%). La resta de comunitats autònomes presenten creixements positius que van del 45,9% d'Extremadura fins a un mínim positiu del 19,2% de la Comunitat Valenciana.

De fet, les Memòries del Consell Econòmic i Social, des dels seus inicis el 2001, ja destaquen i criden l'atenció sobre aquesta pèrdua de la renda per càpita. El Pla de Ciència, Tecnologia, Innovació i Emprenedoria de les Illes Balears (2013-2017) del Govern de les Illes Balear (vegeu la p.40) és el primer document oficial a les Balears que acredita aquesta pèrdua de renda

per càpita pel període (1964-2011), marcant el punt d'inflexió l'any 1985. Prenent com a base l'any 2008 i Espanya valor 100, Balears se situava l'any 1964 amb una renda per càpita un 31,4% superior a Espanya, creixent fins a un màxim del 65,1% per sobre l'any 1985, i a partir d'aquell any, el model de creixement de les Illes Balears entra en una fase de rendiments decreixents, fins a arribar a un mínim que se situa l'any 2011 només en un 5,6% per sobre de la renda per càpita espanyola.

Segons l'Informe de l'IVIE aquesta dinàmica relativa negativa de les Balears respecte a la resta de CA, es deu en una primera aproximació a què les Balears és la comunitat que presenta per al període 1995-2021 el creixement demogràfic més alt (47,1%), mentre en creixement acumulat del VAB real amb un 35,6% se situa en la posició 13 d'entre les disset comunitats autònomes. La diferència d'aquests dos percentatges és el que explica la seva taxa negativa del (-11,4%).

En una segona aproximació al fenomen de la pèrdua relativa de la renda per càpita de les Balears, l'informe de l'IVIE aporta dades sobre la contribució dels factors productius al creixement del VAB real en termes de mitjanes anuals, que per les Balears és de l'1,37%, taxa la qual s'explica per una contribució de la productivitat del treball del 2,07% (la segona més alta per CA), de la productivitat del capital del 0,99% (la cinquena més alta per CA) i per la Productivitat Total dels Factors (PTF) (o residu de Solow entès com la “caixa negra de la productivitat dels factors”, és a dir, la part de creixement del VAB real que no queda explicada ni per la productivitat del treball ni per la productivitat del capital) en què les Balears presenten la taxa més negativa en el conjunt de les 17 CA amb un (-1,70%), seguida per Canàries amb un (-1,32%).

Per tant, la variable que determina amb un percentatge més elevat el creixement real del VAB a Balears és la productivitat del treball. En relació amb donar una hipòtesi explicativa al comportament tan negatiu de la PTF a Balears i Canàries l'IVIE ho atribueix a la feblesa per a mantenir la capacitat productiva, fet que en el cas dels dos arxipèlags està molt condicionat, sobretot a les Balears, per l'estacionalitat turística i pel pes més gran del turisme en la contribució al PIB regional que es situa al voltant del 40%.

Si ens centrem ara als informes que a les Illes Balears han fet un seguiment més acurat sobre la productivitat del treball en l'àmbit regional, forçosament hem de fer esment una altra vegada a les Memòries del CES anuals en el seu apartat “La distribució final de la renda”. A la Memòria del CES referida a l'any 2020 trobem en aquest apartat l'anà-

lisi de les dades de la distribució de la renda per CA pel període 2009-2019, que és el que contempla el darrer cicle de creixement post-Gran Recessió i fins a la COVID. La participació dels salaris en la renda regional era per l'any 2009 del 50,3% (al mateix nivell que Galícia i només per sobre de La Rioja, Castella i Lleó i Extremadura) i per l'any 2019 havia caigut al 47,9% (només per sobre de La Rioja, Castella-la Manxa, Extremadura, Castella i Lleó i Galícia). Aquesta caiguda de les Balears, en termes de factors de creixement (47,9/50,3) és del 0,952, la qual s'explica per les variacions en termes de factors de creixement del salari per treballador per hora treballada que és de l'1,174 (es passa d'un salari per hora treballada de 17,042€ el 2009 als 20,014 € el 2019) en relació amb el factor de creixement de la productivitat del treball per hora treballada que és de l'1,234 (es passa d'una productivitat del treball per hora treballada de 33,884 € el 2009 als 41,8€ el 2019).

A més la Memòria del CES referida a l'any 2020 destaca: “Val a dir que tant pel creixement de la productivitat horària com pel creixement del salari per hora treballada, en el període 2009-2019 les Illes Balears ocupen la primera posició en el rang de les 17 comunitats autònomes, amb uns creixements del 23,4% i 17,4% respectivament, mentre que per al conjunt de l'Estat aquests creixements només són del 12,7% i del 7,8%” (p. 64).

És evident que per la importància que té la participació del VAB de l'hoteleria en el VAB regional aquest comportament favorable en termes relatius de la productivitat del treball respecte a la resta de CA, també està influïda per una productivitat del treball relativa supe-

rior per part del sector turístic i hotel·ler en relació amb la resta de CA. En aquest cas, els únics estudis regionals que han fet una anàlisi acurada sobre aquesta qüestió són, en primer lloc, “L'enquesta de serveis de les Illes Balears” publicades pel CES, IBESTAT i l'INE referides als anys 2002 al 2005. Per aquests quatre anys la productivitat mitjana de les activitats turístiques (Hoteleria, Restauració i Agències de viatges) a les Balears presenten una productivitat del treball un 54,9% superior a les seves homònimes empreses espanyoles i quan a les empreses hotel·leres la seva productivitat del treball se situa un 16,2% superior. Només s'ha fet un altre estudi semblant recollit en el requadre I-1 “Anàlisi de la productivitat del sector turístic a les Balears a partir de l'estadística estructural d'empreses: sector serveis” pel període 2016-2019 signat per Miquel Quetglas publicat a la Memòria del CES referida a l'any 2021.

Els resultats més importants destaquen sempre la productivitat més gran del treball de les Balears respecte a Espanya en els següents ítems analitzats: total dels sectors del comerç i de serveis, sector turístic, serveis d'allotjament, serveis de menjars i begudes, transport de passatgers (només per l'any 2019), agències de viatges.

Per tant, i per resumir, tenim com a dades més rellevants:

- 1r. Una economia regional altament especialitzada en la prestació de serveis turístics i molt intensiva en l'ús de treball assalariat.
- 2n. Que el creixement de la seva renda és altament dependent de la productivitat del treball per hora treballada, i molt especial-

ment, del lideratge de la major productivitat regional de les seves branques de serveis privats i dels serveis turístics.

- 3r. Que el creixement d'aquesta productivitat per hora treballada és la més alta de l'Estat per al període 2009-2019, darrer període d'ona llarga que tenim abans de la COVID-19 i del trencament de les dades regionals comparatives per l'efecte més gran de la COVID-19 en el cas del turisme, amb caigudes del PIB regional de Balears i Canàries que doblen a la resta de CA.
- 4rt. Un fet transgressor com és que no existeix una correlació entre aquest major creixement regional de la nostra productivitat regional i el major creixement relatiu de la nostra renda regional, sinó tot el contrari, i que s'explica segons l'IVIE perquè tenim el pitjor comportament de la PTF de l'Estat.

Una possible explicació al punt 4rt podria ser la següent:

- a. L'any 2019 teníem la 4r productivitat per hora de treball assalariat més alta de l'Estat amb un valor de 41,8 €/hora treballada per assalariat, només superada per País Basc (46,5 €/h-l), Navarra (44,6 €/h-l) i Madrid (42,3 €/h-l) i que es situava un 4,5% per sobre de l'Estat (40,042 €/h-l).
- b. En canvi, en renda per càpita l'any 2019 ens trobàvem en el lloc sèptim per darrere de Madrid, País Basc, Navarra, Catalunya, Aragó i La Rioja, i per sota del nivell 100 d'Espanya amb un valor del 99.
- c. Si tenim una productivitat per hora treballada un 4,5% superior a l'espanyola com

pot ser que la nostra renda per càpita es situï per sota al nivell 100 d'Espanya?

- d. Ja dèiem que una possible explicació quan comentàvem la PTF és que a les Balears, molt més que a Canàries, tenim l'estacionalitat més gran de l'Estat. És a dir, l'any 2019, si el nostre cicle estacional de la demanda hagués estat el mateix que a l'economia espanyola, haguéssim tingut les nostres empreses els mateixos dies en actiu iguals que les espanyoles, i que com per hora treballada, les nostres són més productives, haguéssim tingut proporcionalment un major creixement relatiu de la nostra renda anual, i per tant, una major renda per càpita, que s'hauria de traduir en una correcció del nostre fet rupturista respecte a l'economia espanyola i trobar una millor correlació entre el rang per productivitat per hora treballada i el rang per renda per càpita.
- e. Si fem aquesta correcció, trobem que per l'any 2019 el total d'hores treballades haguessin augmentat un 14%, igualment que el nostre VAB regional i el nostre VAB per càpita, i en lloc de quedar situats en el lloc 7è en el rang regional per càpita hauríem quedat situats en el lloc tercer, passant dels 28.213 €/per càpita als 32.163 €/per càpita, només superats per Madrid i País Basc, la qual a més a més, s'hauria situat un 6,8% per sobre de la renda per càpita espanyola.

Aquestes dades les continuem treballant juntament amb Carles Manera, Javier Franconetti, Miquel Quetglas i Jose Pérez Montiel de la UIB, per tal de fer més comprensible aquest fenomen controvertit sobre

la dinàmica regional de la nostra productivitat comparada amb la resta de CA i trencar els tòpics sobre que la nostra economia regional té un problema de competitivitat (quan estem a punt de superar els 20 milions de turistes anuals!!!) motivat pel baix rendiment de la nostra productivitat regional.

No és un tema trivial, ja que si de fet tenim el creixement més alt de la productivitat del treball regional, també hauríem de tenir els creixements regionals més alts salarials per hora treballada, fet que ja hem comentat. Però, l'any 2019 mantenint la mateixa distribució de la renda entre salaris i beneficis que els anys anteriors a la Gran Recessió, l'hora treballada s'hagués pogut pagar fins i tot un euro més car, és a dir, a 21 €/h-l, en lloc dels 20 € que es varen pagar de mitjana, és a dir, uns 160 € més de mitjana i per treballador.

I igualment que el 2008 o 2009, ningú s'hagués queixat de manca de beneficis. Per tant, no tenim un problema de competitivitat i de productivitat. Sí que tenim, en canvi, un greu problema per posar ordre a un excés de creixement de la demanda turística, que ens està generant problemes greus en la distribució de la renda, en la precarietat i en la millora de la qualitat del treball i de la seva retribució i en l'increment dels desequilibris i prestacions socials també provocats pel major creixement demogràfic regional, i en un deteriorament greu del nostre medi ambient, tots ells problemes que s'hauran de solucionar per part del lideratge públic del nostre govern regional i amb els ajuts de l'Estat i de la UE.

1.3.

Objectiu: reduir pobresa i desigualtats

David Abril Hervàs

Professor UIB

Una de les contradiccions més flagrants de l'actual model econòmic a les Illes Balears és la coexistència entre un elevat nivell d'activitat econòmica i la persistència i fins i tot creixement de les taxes de pobresa i desigualtat.

Si bé fa molt de temps que la manera més habitual per calcular la pobresa és basant-se en el nivell d'ingressos, això fa temps que ha quedat curt a les Illes Balears. Aquí, l'exclusió residencial, és a dir, les dificultats d'accés a un habitatge digne, ha esdevingut el principal factor d'exclusió social a la nostra comunitat, per què s'està normalitzant el fet que hi ha milers de treballadors i treballadores que, si bé tenen una feina, a la vegada han de dedicar el gruix dels seus ingressos a pagar i mantenir l'habitatge, tal com vàrem assenyalar a l'estudi elaborat des de l'Observatori Social, sobre aquest tema ara fa un any.

Per això, en aquest text estirarem tres fonts distintes i relativament recents per situar quin

és el punt de partida de la pobresa i l'exclusió a les Illes Balears. En primer lloc, l'informe anual que, amb motiu del Dia Internacional per a l'Erradicació de la Pobresa, presenta la Xarxa per la Inclusió EAPN-Illes Balears, que agrupa el gruix de les entitats del Tercer Sector d'acció social que treballen per pal·liar aquestes situacions.

Segons les dades aportades per la Xarxa segons l'índex AROPE (*At Risk of Poverty or Social Exclusion*, és a dir, en risc de pobresa o exclusió social), que es calcula sobre la base de tres conceptes (risc de pobresa amb persones amb ingressos inferiors al llindar de la pobresa; llars sense persones ocupades o amb baixa intensitat, on hi treballa menys del 20% del total potencial; manca material severa, calculada d'acord amb les llars que no poden assumir almenys 4 de 9 elements materials per garantir una vida digna), el 21,1% de la població és en risc de pobresa o exclusió. Parlem de més de 250.000 persones arreu

de les Illes Balears en aquesta situació, això és una taxa que és per davall de la mitjana espanyola (26,5%), però que presenta signes d'alarma, pel fet de les majors dificultats dels illencs per arribar a finals de mes, o també la menor capacitat d'assumir cap despesa imprevista, que sí que són superiors que a la resta de l'estat. Ho podem dir d'una altra manera, perquè s'entengui millor: **a les Balears hi ha més persones en situació de pobresa que persones treballant al sector de l'hoteleria** (segons les dades de l'EPA, 152.600 persones al tercer trimestre de 2023).

Tot això es produeix en un context de gairebé plena ocupació, on gairebé tothom té una feina —llevat de sectors molt vulnerabilitzats, amb pobresa crònica i problemàtiques específiques—, és a dir, que tenir una feina, com assenyalàvem, no és a les Illes Balears cap garantia per poder superar la barrera de la pobresa, amb salaris modals que no superen el preu mitjà d'un pis de dues habitacions a Palma, per exemple.

Segons el mateix estudi, el grup d'edat més afectat són els nins, nines i adolescents, amb un 33,3%, és a dir que un de cada tres infants es troba en situació de pobresa a les Balears. A més, s'assenyala l'existència de menors a les llars com un factor decisiu en l'exclusió, arribant al 24,4%.

D'aquestes 250.000 persones, que és una porció significativa de la societat illenca, unes 74.000 persones viuen en condició de privació material i social severa, i això vol dir que presenten retards en el pagament de despeses bàsiques relacionades amb l'habitatge. El 18,5% no pot mantenir l'habitatge a una temperatura adient durant els mesos

d'hivern (la taxa de pobresa energètica més elevada de tot l'estat) i el 25,6% no es pot permetre substituir un moble vell o espenyat per un altre.

Els baixos salaris en relació amb altres territoris, on el pes de la indústria és més important, com puguin ser Catalunya, Euskadi o Madrid, són un element explicatiu d'aquesta situació, com també ho és en el darrer bienni, des de 2022, amb l'esclat de la guerra d'Ucraïna, l'increment de preus que ha afectat de manera més directa a l'alimentació, els combustibles i els subministraments bàsics de la llar, com l'energia elèctrica o el gas. En qualsevol cas, el pes del sector serveis i de l'hoteleria en el conjunt del model productiu fa que aquesta diferència salarial a la baixa respecte a altres regions esdevingui un factor estructural de desigualtat que només es corregirà mentre es modifiqui, també, el model econòmic.

Per altra banda, l'estudi realitzat per Jordi Arcarons recentment per encàrrec del Consell Econòmic i Social sobre la viabilitat d'una renda bàsica universal a les Illes Balears assenyala altres elements estructurals que il·lustren clarament les desigualtats presents al nostre territori. D'acord amb les dades no només de renda, sinó també d'acumulació patrimonial, s'assenyala entre altres qüestions:

- Que el 5% de la població amb més renda acumula el 86,9% del total del patrimoni net, i els dos percentils superiors (99 i 100) concentren el 56,4% del patrimoni net. Aquests serien els nostres rics (la majoria amb patrimonis per damunt els 500.000 euros i ultrarics).

- Que la gent amb més renda i patrimoni concentra des del 2016, amb la sortida de la crisi financera, cada vegada més riquesa.
- Si es crea uns impostos per a aquells amb patrimonis personals per damunt dels 500.000 euros, això només afectaria a l'1,18% de la població, però representaria més de 300 milions d'euros per a les arques públiques que es podrien destinar a la renda bàsica.

Dit d'una altra manera: els més rics són cada cop més rics a les Balears, mentre part de la classe mitjana s'empobreix pels baixos salaris i l'especulació amb l'habitatge que beneficia als primers.

El pitjor és que malgrat l'existència de Pactes per la Inclusió impulsats per EAPN i signats per tots els partits polítics, no exis-

teix més enllà de les polítiques assistencials ni una política social d'habitatge, que garanteixi d'acord amb la Constitució espanyola la provisió d'aquest bé fonamental en condicions de dignitat per al conjunt de la població; ni una política fiscal que a més de gravar amb impostos els més rics, permeti destinar molts més recursos públics a reduir les desigualtats.

Aquesta hauria de ser una de les línies mestres de qualsevol horitzó de transició: desplegar polítiques públiques que permetin reduir de forma radial les taxes de pobresa i desigualtat, cosa que passa, tant sí com no, per la transformació del model productiu. La transició ecosocial, a més de ser sostenible, ha de ser justa.

1.4.

Impactes ambientals de l'actual model (Índex Sintètic Mediambiental)

Anna Grau Casajust

Sociòloga, cap d'estudis al CES i professor associada a la UIB

El Consell Econòmic i Social de les Illes Balears (CES) va ser creat per l'Estatut d'Autonomia (mitjançant la reforma efectuada per la Llei orgànica 3/1999, de 8 de gener) com a òrgan col·legiat de participació, estudi, deliberació, assessorament i proposta en matèria econòmica i social. Entre altres funcions, li correspon al CES elaborar anualment una memòria en relació amb la situació socioeconòmica i laboral de les Illes Balears així com també promoure i dur a terme iniciatives relacionades amb l'estudi i la difusió de matèries socioeconòmiques, laborals i d'ocupació. L'article 2.4 de la Llei 10/2000 del CES inclou l'economia, amb caràcter general,

el medi ambient i la investigació com a algunes d'aquestes matèries.

D'ençà que el CES es constituí l'any 2001 no ha deixat mai de mostrar interès i sovint preocupació per l'estat del nostre medi ambient i per la sostenibilitat, com ho mostra el fet que ja des de la primera memòria, corresponent a l'any 2001 s'hi introduís un capítol dedicat expressament al medi ambient¹ i que s'hi hagi mantingut d'aleshores ençà, així com en diversos dictàmens i informes com el relatiu al sistema d'indicadors per a la Gestió Integrada de la Zona Costanera (GIZC) de les Illes Balears² o el recent estudi

1 Els apartats de mediambient de la Memòria del CES sobre l'economia, el treball i la societat de les Illes Balears han estat elaborats per Macià Blázquez Salom (2001), Antoni Martínez Taberner (2002), Lluís Vallcaneras Nebot (2001-2022) i Martín Llobera O'Brien (2023). Les memòries del CES es poden consultar a la web del CES www.caib.es i des de l'any 2022 a la pàgina específica www.memoriacesib.es

2 Vegeu el dictamen 5/2007, del Consell Econòmic i Social de les Illes Balears, relatiu al sistema d'indicadors per a la Gestió Integrada de la Zona Costanera (GIZC) de les Illes Balears, disponible a: https://www.caib.es/sites/ces/ca/n/52007_-_relatiu_al_sistema_dindicadors_per_a_la_gestio_integrada_de_la_zona_costanera_gizc_de_les_illes_balears-7582/

sobre la Prospectiva Econòmica, Social i Mediambiental de les Societats de les Illes Balears a l'Horitzó 2030 (H2030)³, en què es dedica especial atenció al canvi climàtic.

L'apartat de medi ambient de la Memòria del CES va anar incorporant dades diverses, referents a la meteorologia, l'aire, l'aigua, el medi terrestre, la biodiversitat, el medi marí, l'energia, el territori, els residus i la pressió humana, facilitades pel Govern, Consells Insulars, Ajuntaments i altres organismes públics, el que va convertir l'apartat de medi ambient en un dels més extensos del document de la Memòria. En aquest context, en el sí de la comissió per a l'elaboració de la Memòria del CES, presidida per un representant de la UIB i integrada per representants de la patronal i els sindicats, es va començar a debatre sobre la necessitat de disposar d'un únic indicador que donés una visió de l'estat general de l'estat del medi ambient de les Illes Balears. Des del CES ja es tenia experiència en l'elaboració d'indicadors sintètics, com l'índex de Qualitat del Treball de les Illes Balears, que també forma part del contingut de la Memòria⁴.

Per tal de construir l'Índex Sintètic Mediambiental (ÍSM) es va licitar l'estudi, sent l'adjudicatari l'Estudi Ramon Folch⁵, amb una àmplia trajectòria en la consultoria socioambiental.

El procés d'elaboració de l'ÍSM i la metodologia de càlcul

El punt de partida de l'estudi era que els indicadors ambientals parcials que havien de conformar l'índex havien de partir d'indicadors i paràmetres ja existents per a les Illes Balears. A més, havien d'estar regionalitzats per illes, amb una freqüència alta d'actualització i amb dades accessibles i disponibles, per tal que fos possible actualitzar-lo amb una periodicitat anual. Així, va ser necessari descartar indicadors que tot i que fossin interessants per a l'índex, no fossin oficials o no s'actualitzessin anualment, per exemple.

La creació de l'ÍSM de les Illes Balears es va desenvolupar en diferents etapes. En primer lloc, es van analitzar diferents índexs, conjunts d'indicadors i certificacions ambientals internacionals i d'àmbit autonòmic i local per identificar estratègies i metodologies útils

3 Vegeu MANERA, C., VALERO, J. i NAVINÉS, F. (dir.) (2019), *Estudi sobre la prospectiva econòmica, social i mediambiental de les Illes Balears en l'Horitzó 2030*. Consell Econòmic i Social de les Illes Balears. Disponible a: https://www.caib.es/sites/ces/ca/n/estudi_sobre_la_prospectiva_economica_social_i_mediambiental_de_les_societats_de_les_illes_balears_a_lahoritz_2030_h2030/

4 L'any 2004, el Consell Econòmic i Social de les Illes Balears va encarregar un primer estudi que tenia per objecte definir una metodologia i una proposta d'indicadors per avaluar la qualitat del treball a les Illes Balears. Aquesta primera versió va ser posteriorment actualitzada l'any 2008 i 2019, es duu a terme una nova actualització de la metodologia i es publica un tercer treball que aprofita bona part de la tasca que s'havia fet fins al moment, però que considera el desenvolupament de nous indicadors i estadístiques. Vegeu PARELLADA, M.; GARCIA, G. (2004). *La qualitat del treball. Una proposta d'indicador*, Consell Econòmic i Social de les Illes Balears, SOIB. El CES va emetre el Dictamen 9/2003 sobre aquesta matèria; PARELLADA, M.; PUIGGRÒS, A.; RIBAS, M. (2008). *Indicadors de qualitat del treball*. Consell Econòmic i Social de les Illes Balears i GARCIA, G.; PARELLADA, M.; PUIGGRÒS, A.; RIBAS, M. (2019). *La qualitat del treball a les Illes Balears 2009-2018*. Consell Econòmic i Social de les Illes Balears.

5 ERF-Energia i Sostenibilitat. www.erf.cat/

per a la definició dels índexs i indicadors ambientals de les Illes Balears, com l'Índex de progrés social europeu (EU-SPI), el *Sustainable Development Report (SDR)* o els Indicadors de l'Agenda 2030 per al desenvolupament sostenible. En segon lloc, es van analitzar informes i documents de referència, com els Informes de l'estat del medi ambient de les Illes Balears⁶, els Indicadors de l'Agenda 2030 de l'IBESTAT⁷ o l'Informe del Mar Balear, de la Fundació Marilles⁸.

A partir de reunions periòdiques de coordinació, es van establir les 6 dimensions que conformarien l'índex: (1) resiliència climàtica, (2) qualitat de l'aire, (3) transició energètica, (4) consum i qualitat de l'aigua, (5) gestió del territori i biodiversitat i (6) gestió i circularitat de residus. L'ÍSM finalment es va compondre per 23 indicadors parcials.

Cada indicador parcial es va transformar en un valor normalitzat (de 0 a 100), per a comparar els indicadors entre si. Cada un dels càlculs del valor normalitzat és únic per a cada indicador. Així, per exemple, pel que fa a la temperatura de l'aire, el valor 0 (el més baix) correspon a l'augment de 1,5°C de la temperatura mitjana anual d'un any concret respecte a la mitjana de la temperatura entre els anys 1981 i 2000, mentre que el valor 100 s'imputaria si no hi hagués cap augment de temperatura. Pel que fa a Mallorca, les dades provenen de l'AEMET i corresponen a l'aeroport de Palma. Entre els anys 1981 i 2000, la temperatura mitjana a l'aeroport de Palma va ser de 16,37°C, i la mitjana de 2023 de 18,0°C,

el que correspon a un augment de 1,63°C, de manera que per al 2023 el valor normalitzat de l'indicador és 0. En canvi, la temperatura mitjana en el període 1981-2000 a l'aeroport de Maó va ser de 17,12°C, i el 2023 la temperatura mitjana es va situar en els 17,50°C. La diferència és de 0,38°C i el valor normalitzat de l'indicador de temperatura de l'aire per a la illa de Menorca el 2023 és de 74,7, en una escala de 0 a 100. Segons el resultat, s'estableix una assignació de colors, corresponents a un nivell baix (color vermell, valor de 0 a 33), nivell mitjà (color taronja, valor de 34 a 66) i alt (color verd, valor de 67 a 100).

En el transcurs de l'elaboració del projecte, van sorgir diverses qüestions, com que, continuant amb l'exemple, no és del tot precís imputar la temperatura de l'aeroport de Palma a tota l'illa de Mallorca. Això no obstant, i com s'ha comentat anteriorment, un dels requisits dels indicadors que formen l'ÍSM era que les dades fossin oficials, estiguessin disponibles i desagregades per illes. Així, tot i algunes qüestions metodològiques que pugui suscitar l'índex està construït sobre la base de dades objectives, accessibles i comparables.

Cadascun dels indicadors, que formen part d'una de les sis dimensions, es ponderen dins la seva dimensió, de manera que hi ha un índex parcial per a cada dimensió. Cadascuna de les dimensions, també és ponderat per a l'obtenció de l'ÍSM. El pes o ponderació de cadascun dels indicadors dins els índexs per dimensions i de cadascuna de les dimensions en l'índex global es va establir seguint un

6 Es poden consultar a: www.caib.es/sites/informesmediambient

7 Vegeu <https://ibestat.es/edatos/apps/ods/ca/>

8 Vegeu www.informemarbalear.org

procés participatiu doble: de representants de l'Administració pública, d'entitats socials expertes amb la temàtica, de les direccions generals i institucions, per una banda, i dels consellers i conselleres del Consell Econòmic i Social, en una segona fase⁹.

El pes de cada indicador i de cada dimensió se sintetitza a la següent taula:

Resum dels resultats de la proposta de ponderació dels indicadors			
Dimensions	Indicadors	Ponderació (%) índex parcial	Ponderació (%) ÍSM
Resiliència climàtica	C1. Evolució de la temperatura mitjana anual (°C)	37	17,5
	C2. Valor mitjà de l'índex de sequera hidrològica durant els mesos d'estiu (juliol, agost i setembre)	26	
	C3. Evolució de les emissions de gasos amb efecte d'hivernacle respecte al 1990 (%)	37	
Qualitat de l'aire	QA1. Superacions dels valors d'immissió de NO ₂ ; valor límit de la concentració mitjana anual per a la protecció de la salut	28	11,9
	QA2. Superacions dels valors d'immissió d'SO ₂ ; superacions del límit diari per a la protecció de la salut	22	
	QA3. Superacions dels valors d'immissió de PM10: valor límit de la concentració mitjana anual per a la protecció de la salut	28	
	QA4. Superacions dels valors d'immissió d'O ₃ ; superacions del valor octohorari de protecció de la salut	22	
Transició energètica	E1. Consum d'energia final en relació amb l'IPH (ktep/pers.)	30	18,4
	E2. Eficiència energètica: energia final vs. energia primària (%)	20	
	E3. Intensitat energètica: consum d'energia primària (tep) amb relació al PIB.	26	
	E4. Proporció d'energia renovable en el consum d'energia primària (%)	24	

Consum i qualitat de l'aigua	A1. Consum d'aigua de proveïment urbà per IPH (litres/persona/dia)	22,6	21,5
	A2. Evolució anual de les reserves hídriques (%)	23,9	
	A3. Percentatge d'incompliment de la qualitat de l'aigua d'entrada a les depuradores (%)	16,4	
	A4. Percentatges d'incompliment de l'aigua residual urbana depurada (ARUD) (%)	23	
	A5. Percentatge de zones de bany amb qualificació excel·lent i bona (%)	14,1	
Territori i biodiversitat	TB1. Percentatge de superfície terrestre protegida	33	16,3
	TB2. Percentatge de superfície marina protegida a través de reserves marines d'interès pesquer	33	
	TB3. Percentatge de superfície forestal cremada respecte a la superfície forestal total (%)	17	
	TB4. Percentatge de superfície gestionada amb un acord de custòdia del territori (%)	17	
Gestió i circularitat de residus	R1. Generació de residus municipals en relació amb l'IPH (kg/persona/dia)	38	14,4
	R2. Percentatge de recollida selectiva respecte al total de residus generats (%)	38	
	R3. Evolució de la recollida de residus perillosos respecte als valors del 2010	24	

Resultats de l'ÍSM per al període 2019-2023

El primer càlcul dels indicadors es va realitzar per a l'any 2019, i s'han realitzat actualitza-

⁹ L'estudi final de l'indicador Sintètic Mediambiental de les Illes Balears, editat el 2022 pel CES de les Illes Balears, es pot consultar a: https://www.caib.es/sites/ces/ca/n/index_sintetic_mediambiental_illes_balears/

cions fins a l'any 2023, resultats que s'inclouen en la Memòria del CES. A causa de la gran generació de dades (23 indicadors per 4 illes i 4 anys) no és possible, per economia d'espai, reproduir tots els resultats, però a la pàgina de la Memòria del CES es poden consultar els fulls de càlcul corresponents als resultats de l'ÍSM¹⁰, tant pel que fa als valors normalitzats com a les dades absolutes.

Per l'any de càlcul base, el 2019, el resultat de l'ÍSM va ser de 44,9, en una escala de 0 a 100. Això permet comparar si, al llarg dels anys, l'estat del medi ambient a les Balears millora o empitjora. Per illes, el resultat de Menorca (64,4) va ser el més favorable, mentre que el més baix va correspondre a l'illa d'Eivissa (36,6). El resultat de Mallorca per l'any 2019 va ser de 43,0 i el de Formentera de 56,0. Els millors resultats per dimensions fan referència a la qualitat de l'aire, mentre que els pitjors a la gestió i la circularitat de residus que, en canvi, mostra una millora notable al llarg dels anys analitzats.

A partir d'aquest any base es pot interpretar com evoluciona el medi ambient. L'any 2020, amb una aturada de l'activitat turística, va reportar una millora dels indicadors. Cal ressaltar que molts d'ells fan referència al consum de recursos com l'aigua i la generació de residus, indicadors molt sensibles a l'augment de població. Amb la represa de l'activitat, el resultat global de l'ÍSM ha anat descendant, i l'any 2022 ja es situava en nivells més baixos al 2019.

De manera molt resumida, podem afirmar que existeix una relació directa entre l'aug-

ment de la població, el model productiu lligat al creixement extensiu de recursos i la degradació mediambiental. A mesura que creix la població, tant resident com turista, es genera un increment significatiu en la demanda de recursos naturals, així com una major producció de residus i emissions contaminants. Aquest creixement exerceix una pressió considerable sobre els ecosistemes locals, portant-los sovint al límit de la seva capacitat de regeneració.

Resultats de l'ÍSM a les Illes Balears (2019-2023)					
	2019	2020	2021	2022	2023
Índex de Resiliència climàtica	57,0	63,6	60,1	31,0	s.d.
Índex de Qualitat de l'aire	67,8	72,4	70,0	72,2	71,6
Índex de Transició energètica	38,0	73,1	48,3	30,1	0,0
Índex de Consum i qualitat de l'aigua	45,3	55,9	48,8	49,7	9,0
Índex de Gestió del territori i biodiversitat	41,4	40,6	42,1	50,7	52,7
Índex de Gestió i circularitat de residus	23,8	32,8	34,4	35,3	38,3
Índex ambiental	44,9	56,5	50,1	43,6	s.d.

Tot i que en els darrers anys s'han fet esforços notables per mitigar aquestes conseqüències, especialment amb inversions en energies renovables, la millora de la gestió de residus i la implementació de polítiques de sostenibilitat, aquestes iniciatives no han estat suficients per compensar els efectes d'un consum desmesurat de recursos en un territori limitat.

10 Disponible a: <https://memoriesib.es/2023/acces-a-les-dades/>

1.5. L'Índex de Qualitat del Treball (IQT). Resultats de l'any 2023

Maria del Mar Ribas Mas

*Sociòloga i col·laboradora de la Memòria
Econòmica i Social del CES*

L'any 2004, el Consell Econòmic i Social de les Illes Balears va encarregar un primer estudi que tenia per objecte definir una metodologia i una proposta d'indicadors per avaluar la qualitat del treball a les Illes Balears.¹ Aquesta primera versió va ser posteriorment actualitzada l'any 2008 i editada el 2009,² de manera que es disposa de resultats de l'any 2001 i del 2006 al 2016. El 2019 es du a terme una nova actualització de la metodologia i es publica un tercer treball,³ que aprofita bona part de la tasca que s'havia fet fins al moment, però que considera el desenvolupament de nous

indicadors i estadístiques. Té per objecte centrar l'anàlisi específicament, en els aspectes qualitatius de l'ocupació, deixant alguns dels indicadors fins ara emprats com a elements de context del marc laboral. El nou índex de qualitat del treball es basa en un conjunt d'indicadors agrupats en tres grans dimensions:

- **Retribucions salarials.** L'objectiu és prendre en consideració el nivell salarial de l'ocupació principal del treballador i alguna mesura de com garanteix o no un cert nivell de benestar. Així mateix, es proposa

1 PARELLADA, M.; GARCIA, G. *La qualitat del treball. Una proposta d'indicador*, Consell Econòmic i Social de les Illes Balears, SOIB, 2004. El CES va emetre el Dictamen 9/2003 sobre aquesta matèria.

2 Estudi elaborat l'any 2008 i publicat el 2009 a proposta de la Comissió de Treball de la Memòria del CES 2007 i aprovat per la Comissió Permanent, en què es du a terme l'actualització del primer estudi del CES sobre l'IQT, *La qualitat del treball. Una proposta d'indicador*, Consell Econòmic i Social de les Illes Balears i SOIB, 2004. Vegeu: PARELLADA, M.; PUIGGRÒS, A.; RIBAS, M. *Indicadors de qualitat del treball*, Consell Econòmic i Social de les Illes Balears, 2008.

3 Estudi elaborat i publicat el 2019 a proposta de la Comissió de Treball d'Ocupació i Relacions Laborals, en què es du a terme una nova actualització dels IQT. Vegeu: GARCIA, G.; PARELLADA, M.; PUIGGRÒS, A.; RIBAS, M. *La qualitat del treball a les Illes Balears 2009-2018*. Consell Econòmic i Social de les Illes Balears, 2019.

introduir mesures de desigualtat en la distribució salarial.

- Seguretat laboral. Es tracta de preveure mesures que aproximïn la probabilitat de passar a la situació d'atur, les condicions d'aquest període d'atur i tots els aspectes indicatius de més o menys estabilitat en l'ocupació, com ara la major o menor prevalença de diverses modalitats de contractes laborals.
- Condicions laborals. Aquesta seria la dimensió més àmplia en la mesura que pren en consideració tots els aspectes relacionats amb les condicions en què es desenvolupa el treball, conciliació de vida laboral i familiar, sinistralitat laboral, gènere, etc.

Actualment, l'IQT està compost per una bateria de 32 indicadors que permeten obtenir una visió àmplia de les principals característiques quantitatives i qualitatives del mercat de treball a les diverses comunitats autònomes:

Quadre1. Dimensions i indicadors de qualitat del treball (2023)	
Dimensions	Indicadors
DIMENSÍO 1. RETRIBUCIONS	Retribucions salarials Guany mitjà anual % de pobl. en llars de baixa intensitat de treball Desigualtat salarial (ràtio 90/10)
DIMENSÍO 2. SEGURETAT EN EL TREBALL	Seguretat Risc de quedar-se a l'atur Taxa neta cobertura prestacions per atur % de treballadors afectats per ERO Taxa de cobertura dels convenis col·lectius Modalitats laborals Taxa de temporalitat % de temporals involuntaris Taxa de parcialitat % de parcials involuntaris % de contractes fixos discontinus

DIMENSÍO 3. CONDICIONS LABORALS	Condicions de treball Desajustament de qualificacions Autonomia en el lloc de treball % d'ocupats que treballen més de 40 hores Hores extraordinàries per treballador
	Sinistralitat Incidència d'accidents laborals amb baixa Gravetat accidents amb baixa Incidència de malalties professionals
	Conciliació % d'ocupats treballen dissabte, diumenge, final de tarda o nit % d'ocupats que treballen al domicili particular % d'ocupats amb jornada parcial voluntària
	Formació i promoció % d'ocupats que cursen estudis Abandonament escolar prematur % empreses formadores sobre total empreses
	Gènere Bretxa salarial D/H Risc de quedar-se a l'atur D/H Parcialitat involuntària D/H Temporalitat involuntària D/H Desajustament de qualificacions D/H % d'ocupats amb treball al domicili particular D/H % d'ocupats que cursen estudis D/H

Font: Actualització de l'IQT a partir de la metodologia de Garcia, G.; Parellada, M.; Puiggròs, A.; Ribas, M. La Qualitat de treball a les Illes Balears, 2009-2018. Consell Econòmic i Social

Pel que fa a les ponderacions dels diversos indicadors, s'han definit tres possibles escenaris.⁴ En tots els casos es considera que la dimensió de retribucions salarials té una rellevància clarament superior a l'hora de valorar la qualitat de la feina. La resta d'indicadors tenen tots la mateixa ponderació en l'escenari

4 Les ponderacions dels indicadors i els escenaris van ser aprovats en la reunió de la Comissió de Relacions Laborals del CES del dia 12 de juny de 2019.

base, mentre que en l'escenari social s'atorga un pes superior als indicadors de conciliació i gènere, i en l'escenari d'estabilitat es consideren més rellevants les variables relacionades amb la seguretat en el lloc de feina i les modalitats laborals.

Quadre 2. Ponderacions establertes en els diversos escenaris, IQT (2023)				
Dimensió		Escenari base	Escenari social	Estabilitat
Dimensió 1. Retribucions	Retribucions salarials	51	43	43
Dimensió 2. Seguretat en el treball	Seguretat	7	7	11
	Modalitats laborals	7	7	11
Dimensió 3. Condicions laborals	Condicions de treball	7	7	7
	Sinistralitat	7	7	7
	Conciliació	7	11	7
	Formació i promoció	7	7	7
	Gènere	7	11	7

Font: Actualització de l'IQT a partir de la metodologia de Garcia, G.; Parellada, M.; Puiggròs, A.; Ribas, M. La Qualitat de treball a les Illes Balears, 2009-2018. Consell Econòmic i Social

Aplicant les ponderacions explicades, els resultats globals situen les Illes Balears en una

posició avantatjosa en relació amb la resta de comunitats autònomes durant bona part dels anys estudiats. Tanmateix, els resultats del 2019 van presentar una millora notable de la posició de les Balears, que va assolir la tercera posició del rànquing en l'escenari base, i la segona en l'escenari d'estabilitat i en l'escenari social. L'avanç de posicions relatives va ser molt significatiu, atès que els resultats dels anys anteriors col·locaven les Illes Balears entre la quarta i la sisena posició. L'actualització dels indicadors el 2020, any especialment complicat per al mercat de treball, va donar continuïtat als bons resultats de l'any anterior.

L'actualització amb les dades del 2021 i 2022 va implicar un lleuger empitjorament de la posició de les Illes Balears en relació amb la resta de comunitats autònomes, atès que varen baixar en cada un dels escenaris. L'actualització amb dades del 2023 mostra com les Illes Balears se situen en la tercera millor posició en els tres escenaris, remun- tant una posició en tots els escenaris respecte al 2022.

Quadre 3. Rànquing d'IQT de les comunitats autònomes segons les ponderacions establertes (2009-2023)									
	Escenari Base								
	2009	2011	2014	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Andalusia	17	17	15	16	17	16	16	15	16
Aragó	4	4	5	6	6	6	5	5	5
Astúries	9	9	13	11	14	15	14	13	12
Illes Balears	6	6	4	5	3	3	4	4	3
Canàries	16	16	17	14	15	13	15	17	15
Cantàbria	11	13	10	9	8	7	7	10	7
Castella i Lleó	8	7	11	7	9	9	11	12	14
Castella-la Manxa	10	11	9	15	11	12	9	11	13
Catalunya	3	5	6	4	5	5	3	3	4
Com. Valenciana	13	14	12	12	12	14	13	14	9
Extremadura	15	12	16	17	16	17	17	16	17

Galícia	12	10	8	10	10	10	10	8	11
Madrid	2	3	2	2	4	2	2	2	1
Múrcia	14	15	14	13	13	11	12	9	10
Navarra	5	2	3	3	2	4	6	6	6
País Basc	1	1	1	1	1	1	1	1	2
La Rioja	7	8	7	8	7	8	8	7	8
	Escenari Social								
	2009	2011	2014	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Andalusia	17	17	15	16	17	16	16	14	16
Aragó	4	4	4	6	6	6	5	5	5
Astúries	9	9	13	12	14	15	14	13	12
Illes Balears	6	6	5	5	2	3	4	4	3
Canàries	15	16	17	14	15	12	15	17	14
Cantàbria	11	15	10	9	8	7	7	10	7
Castella i Lleó	8	7	11	8	9	9	11	12	15
Castella-la Manxa	10	10	9	15	11	13	10	11	13
Catalunya	2	5	6	3	5	5	3	3	4
Com. Valenciana	13	14	12	11	12	14	13	15	9
Extremadura	16	12	14	17	16	17	17	16	17
Galícia	12	11	8	10	10	10	8	9	11
Madrid	3	3	2	2	4	2	1	1	1
Múrcia	14	13	16	13	13	11	12	8	8
Navarra	7	2	3	4	3	4	6	6	6
País Basc	1	1	1	1	1	1	2	2	2
La Rioja	5	8	7	7	7	8	9	7	10
	Escenari Estabilitat								
	2009	2011	2014	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Andalusia	17	17	16	16	17	16	17	16	16
Aragó	4	5	4	6	6	7	5	5	5
Astúries	9	9	13	11	14	15	14	13	12
Illes Balears	5	6	5	4	2	3	4	4	3
Canàries	16	16	17	14	15	14	15	17	15
Cantàbria	12	13	10	8	8	6	7	10	10
Castella i Lleó	8	7	11	7	9	9	11	11	13
Castella-la Manxa	10	11	9	13	12	12	10	12	14
Catalunya	2	4	6	3	5	5	3	3	4
Com. Valenciana	13	14	12	12	11	13	13	14	8
Extremadura	15	12	15	17	16	17	16	15	17
Galícia	11	10	8	10	10	10	9	9	11
Madrid	3	3	2	2	3	2	2	2	1
Múrcia	14	15	14	15	13	11	12	8	6

Navarra	7	2	3	5	4	4	6	6	7
País Basc	1	1	1	1	1	1	1	1	2
La Rioja	6	8	7	9	7	8	8	7	9

Font: Actualització de l'IQT a partir de la metodologia de Garcia, G.; Parellada, M.; Puiggròs, A.; Ribas, M. La Qualitat de treball a les Illes Balears, 2009-2018. Consell Econòmic i Social

Nota: La regió amb els resultats més bons ocupa el primer lloc en el rànquing, mentre que la darrera regió (la que obté els pitjors resultats) té el valor 17.

L'anàlisi que es fa amb les dades de l'índex de qualitat del treball (IQT) permet oferir algunes conclusions rellevants que estan en la línia de poder identificar els punts forts de la regió i també els aspectes respecte als quals les Balears mostren una situació més feble. És interessant analitzar en quines dimensions i en quins indicadors les Illes Balears han millorat els resultats del 2023 en relació amb el 2022, així com quins han estat els indicadors que han patit un descens en el rànquing per comunitats autònomes.

- En la dimensió 1 sobre retribucions salarials, que integra els indicadors que tenen més pes en tots els escenaris considerats,⁵ les Balears han passat de la vuitena a la cinquena posició pel que fa al guany salarial i mantenen la primera posició en l'indicador de desigualtat salarial. D'altra banda, escalen de la quarta fins a la primera posició pel que fa al percentatge de llars amb baixa intensitat de treball. Tot plegat fa que les Illes Balears es posicionin en el 2023 en la segona millor posició en aquesta dimensió. Cal recordar que en el 2021 i 2022 se situaven en el cinquè lloc del rànquing. (Vegeu quadre A.1.).

- En la dimensió 2 sobre la seguretat laboral, les Balears mantenen la primera posició del rànquing. Continuen encapçalant la llista de comunitats autònomes en la taxa de cobertura de prestacions per atur, així com en el risc de quedar a l'atur. A més, tornen a la primera posició en el pes dels treballadors afectats per un expedient de regulació de l'ocupació quan en el 2022 es varen situar en la sisena. D'altra banda, continuen en la catorzena posició, com en el dos anys anteriors, pel que fa a la taxa de cobertura de convenis col·lectius.⁶ (Vegeu quadre A.2.).

- També en la dimensió 2, en aquest cas en la subdimensió de les modalitats laborals, les Illes Balears passen de la tretzena posició a la dotzena. Es tracta, per tant, d'una dimensió en què les Illes Balears ocupen dels darrers llocs en relació amb la resta de territoris. Més concretament, les Illes mantenen la darrera posició pel que fa al pes dels ocupats fixos discontinus i també pel que fa a la menor taxa de parcialitat. En canvi, escalen de la vuitena fins a la tercera posició en la taxa de temporalitat. Els

5 S'ha de tenir en compte que la font de dos dels tres indicadors que componen aquesta dimensió és l'Enquesta d'estructura salarial de l'INE, i té un decalatge temporal en la seva publicació d'un any i que els resultats per al 2023 corresponen a l'enquesta del 2022, publicada el 23/09/2024.

6 Des de l'any 2021 el Ministeri de Treball i Economia Social ofereix informació relativa a la taxa de cobertura de la negociació col·lectiva i ja no s'ha de construir l'indicador expressament.

canvis introduïts per la reforma laboral⁷ del 2022 en la tipologia contractual i el gran volum de contractació indefinida fixo discontinu derivat de la reforma ha fet baixar la taxa de temporalitat de les Illes Balears a xifres fins ara mai vistes. A més, mantenen la primera posició en el pes dels assalariats temporals involuntaris i la segona millor posició en la taxa de parcialitat involuntària. (Vegeu quadre A.3.).

- En la dimensió 3 sobre les condicions laborals, pel que fa a la subdimensió de condicions de treball, les Illes Balears han empitjorat significativament la seva posició relativa en el 2023. D'aquesta manera, se situen en l'onzena posició quan en el 2022 i en el 2019 ocupaven la millor. En més detall, passen del primer al desè lloc en l'indicador d'autonomia en el lloc de feina⁸. I també empitjoren en comparació a la resta de territoris en l'indicador d'hores extres (del sisè al quinzè lloc) i en el pes d'ocupats que treballen més de 40 hores setmanals. En canvi, milloren, per segon any consecutiu, en el desajustament de qualificacions, pel fet de passar del desè al setè lloc. (Vegeu quadre A.4.).
- Pel que fa a la sinistralitat laboral, també dins la dimensió 3, les Illes Balears escalen un lloc i se situen en el 2023 en la cinquena posició en el rànquing per comunitats autònomes. Així, les Illes es caracteritzen per tenir l'índex més alt d'incidència d'ac-

cidents laborals. Ara bé, continuen ocupant la primera posició en l'indicador sobre els dies de baixa i es mantenen en la tercera posició pel que fa a la incidència de malalties professionals. (Vegeu quadre A.5.).

- Continuant amb la dimensió 3, en aquest cas amb la subdimensió de conciliació, les Illes Balears cauen en el 2023 fins a la tretzena posició, quan en el 2022 ocupaven la tercera. Més en detall, baixen a la darrera posició en el percentatge d'ocupats que treballen al seu domicili i baixen una posició en la taxa de parcialitat voluntària, fins a la setena. En canvi, han guanyat una posició en el percentatge d'ocupats que treballen en dissabte, diumenge, darrera hora del capvespre o nit i se situen en el sisè lloc del rànquing. (Vegeu quadre A.6.).
- En la subdimensió de formació i promoció de la dimensió 3, les Illes Balears, continuen, com en el 2022, en la darrera posició, quan en el 2021 ocupaven la dotzena. D'aquesta manera, continuen com l'any anterior, a la coa pel que fa al percentatge d'ocupats que cursen algun tipus de formació i en la penúltima en l'indicador d'abandonament escolar prematur. En el percentatge d'empreses formadores sobre el total d'empreses passen de l'onzena a la tretzena posició en el 2023. Sens dubte, en el bloc de formació les Illes Balears presenten un dels majors punts febles. (Vegeu quadre A.7.).

7 Reial Decret-Llei 32/2021, de 28 de desembre, de mesures urgents per a la reforma laboral, la garantia de l'estabilitat en l'ocupació i la transformació del mercat de treball.

8 Aquest indicador de les variables de la submostra de l'EPA mesura el percentatge d'ocupats en llocs de feina que suposen certa autonomia (encarregats, quadres intermitjos, directors, ocupats independents) sobre el total d'ocupats.

- Finalment, pel que fa a la subdimensió de gènere de la dimensió 3, les Illes Balears continuen en la penúltima posició en què es varen situar en el 2022. S'ha de tenir en compte que les Illes Balears varen encapçalar aquesta subdimensió en el 2019 i varen ocupar la tercera millor posició en el 2020 i 2021. Aquesta davallada s'explica per l'empitjorament de la posició relativa sobretot en la ràtio entre homes i dones de l'índex de desajustament i en la ràtio dels ocupats que cursen estudis. És a dir, en aquests indicadors formatius o de qualificació, a més de tenir mal resultat, les diferències per gènere són pitjors a les Illes Balears que a la resta de territoris. A més, mantenen les darreres posicions en la ràtio del risc de quedar-se a l'atur o en la ràtio dels ocupats que treballen en el seu domicili. En canvi, les Illes Balears mantenen, o fins i tot milloren la posició amb relació a la resta de comunitats autònomes, en la bretxa salarial on les Illes escalen una posició i se situen en el segon lloc del rànquing. I també milloren en la ràtio de la taxa de parcialitat i temporalitat involuntària. (Vegeu quadre A.8.).

En síntesi, els resultats de l'índex de qualitat del treball del 2023 suposen una millora de les Illes Balears en els tres escenaris establerts on assoleixen en cada un d'ells la tercera posició. Aquesta millora s'explica sobretot pels bons resultats de les Balears en la darrera Enquesta d'Estructura Salarial del 2022 amb un increment salarial del 12,5% respecte al 2021, fet que impulsa a les Balears fins a la segona millor posició en la dimensió 1 de l'índex sintètic, dimensió de remuneracions salarials, que representa entre el 43% i el 51% dependent de l'escenari, del total de l'IQT.

En canvi, es mantenen igual en la dimensió 2 sobre seguretat en treball. I pel que fa a la dimensió 3, de condicions laborals, i així com s'ha anat desgranant a l'article, perden posicions relatives en bona part de les subdimensions definides, com la conciliació laboral o les condicions de treball, o continuen a la coa, sobretot en formació i promoció i gènere. A les taules es poden consultar els resultats corresponents a cadascun dels indicadors i comprovar com la posició relativa de les Illes Balears en relació amb la resta de comunitats autònomes es manté en una posició avantatjosa en relació amb la majoria de territoris. Madrid i el País Basc continuen liderant el rànquing com els territoris amb un major índex de qualitat del treball en tota la sèrie temporal estudiada. A l'altre extrem, se situa Extremadura que en el 2023 passa a ocupar la darrera posició en tots els tres escenaris, i Andalusia que ocupa la penúltima.

Annex

Quadre A.1. Rànquing dels IQT. Dimensió 1: Retribucions salarials (2023)			
	Dimensió 1: Retribucions salarials		
	Guany mitjà anual	% de pobl. en llars de baixa intensitat de treball	Desigualtat salarial (ràtio 90/10)
Andalusia	13	15	11
Aragó	7	4	3
Astúries	6	16	13
Illes Balears	5	1	1
Illes Canàries	16	17	2
Cantàbria	8	13	10
Castella-la Manxa	11	10	15
Castella i Lleó	15	6	9
Catalunya	4	8	14
Com. Valenciana	10	12	4
Extremadura	17	14	17
Galícia	12	9	6
Madrid	2	3	16
Múrcia	14	5	7
Navarra	3	10	5
País Basc	1	6	8
La Rioja	9	2	12

Font: Actualització de l'IQT a partir de la metodologia de Garcia, G.; Parellada, M.; Puiggròs, A.; Ribas, M. La Qualitat de treball a les Illes Balears, 2009-2018. Consell Econòmic i Social

Quadre A.2. Rànquing dels IQT. Dimensió 2: Seguretat en el treball. Seguretat (2023)				
	Dimensió 2: Seguretat en el treball. Seguretat			
	Risc de quedar-se a l'atur	Taxa neta cobertura prestacions per atur	% de treballadors afectats per ERO	Taxa de cobertura dels convenis col·lectius
Andalusia	10	3	7	8
Aragó	13	5	12	5
Astúries	6	16	16	9
Illes Balears	1	1	1	14
Illes Canàries	3	15	5	11
Cantàbria	15	12	15	13
Castella-la Manxa	12	9	9	4
Castella i Lleó	4	11	2	10
Catalunya	9	4	10	2

Com. Valenciana	2	10	14	3
Extremadura	11	2	3	15
Galícia	14	8	13	12
Madrid	7	13	6	7
Múrcia	5	6	4	1
Navarra	17	14	17	17
País Basc	8	17	11	16
La Rioja	16	7	8	6

Font: Actualització de l'IQT a partir de la metodologia de Garcia, G.; Parellada, M.; Puiggròs, A.; Ribas, M. La Qualitat de treball a les Illes Balears, 2009-2018. Consell Econòmic i Social

Quadre A.3. Rànquing dels IQT. Dimensió 2: Seguretat en en el treball. Modalitats laborals (2023)					
	Dimensió 2: Seguretat en en el treball. Modalitats laborals				
	Taxa de temporalitat	% de temporals involuntaris	Taxa de parcialitat	% de parcials involuntaris	% de contractes fixos discontinus
Andalusia	16	13	5	17	15
Aragó	6	2	12	3	10
Astúries	13	6	7	11	9
Illes Balears	3	1	17	2	17
Illes Canàries	12	16	16	15	6
Cantàbria	5	17	11	14	12
Castella-la Manxa	8	9	9	6	3
Castella i Lleó	14	5	10	8	8
Catalunya	2	7	13	1	4
Com. Valenciana	9	4	2	7	14
Extremadura	17	12	3	16	13
Galícia	7	10	4	10	11
Madrid	1	3	14	12	1
Múrcia	11	8	8	13	16
Navarra	10	15	5	5	5
País Basc	15	14	1	9	2
La Rioja	4	11	14	4	7

Font: Actualització de l'IQT a partir de la metodologia de Garcia, G.; Parellada, M.; Puiggròs, A.; Ribas, M. La Qualitat de treball a les Illes Balears, 2009-2018. Consell Econòmic i Social

Quadre A.4. Rànquing dels IQT. Dimensió 3: Condicions laborals. Condicions de treball (2023)				
	Dimensió 3: Condicions laborals. Condicions de treball			
	Desajustament de qualificacions	Autonomia en el lloc de treball	% d'ocupats que treballen més de 40 h	Hores extraordinàries per treballador
Andalusia	14	15	8	5
Aragó	9	7	12	16

Astúries	17	11	16	6
Illes Balears	7	10	5	15
Illes Canàries	16	17	2	10
Cantàbria	13	1	9	1
Castella-la Manxa	12	8	14	2
Castella i Lleó	15	16	11	12
Catalunya	3	2	1	17
Com. Valenciana	6	3	13	14
Extremadura	10	13	15	3
Galícia	11	4	17	10
Madrid	4	5	7	8
Múrcia	8	6	10	7
Navarra	1	9	6	13
País Basc	2	12	4	4
La Rioja	5	14	3	9

Font: Actualització de l'IQT a partir de la metodologia de Garcia, G.; Parellada, M.; Puiggròs, A.; Ribas, M. La Qualitat de treball a les Illes Balears, 2009-2018. Consell Econòmic i Social

Quadre A.5. Rànquing dels IQT. Dimensió 3: Condicions laborals. Sinistralitat (2023)			
	Dimensió 3: Condicions laborals. Sinistralitat		
	Incidència d'accidents laborals amb baixa	Gravetat d'accidents amb baixa	Incidència de malalties professionals
Andalusia	10	12	4
Aragó	8	11	15
Astúries	11	14	7
Illes Balears	17	1	3
Illes Canàries	6	7	2
Cantàbria	4	10	11
Castella-la Manxa	7	16	13
Castella i Lleó	15	6	12
Catalunya	2	4	6
Com. Valenciana	3	15	10
Extremadura	9	13	5
Galícia	5	17	8
Madrid	1	3	1
Múrcia	12	8	9
Navarra	16	5	17
País Basc	13	9	14
La Rioja	14	2	16

Font: Actualització de l'IQT a partir de la metodologia de Garcia, G.; Parellada, M.; Puiggròs, A.; Ribas, M. La Qualitat de treball a les Illes Balears, 2009-2018. Consell Econòmic i Social

Quadre A.6. Rànquing dels IQT Dimensió 3: Condicions laborals. Conciliació (2023)			
	Dimensió 3: Condicions laborals. Conciliació		
	% d'ocupats que treballen ds., dg., final de tarda o nit	% d'ocupats que treballen al domicili particular	% d'ocupats amb jornada parcial voluntària
Andalusia	13	6	14
Aragó	9	8	10
Astúries	16	11	2
Illes Balears	6	17	7
Illes Canàries	17	9	3
Cantàbria	14	5	1
Castella-la Manxa	15	14	6
Castella i Lleó	8	12	5
Catalunya	1	2	13
Com. Valenciana	7	3	12
Extremadura	12	16	17
Galícia	11	7	8
Madrid	2	1	11
Múrcia	5	13	15
Navarra	4	4	9
País Basc	10	10	16
La Rioja	3	15	4

Font: Actualització de l'IQT a partir de la metodologia de Garcia, G.; Parellada, M.; Puiggròs, A.; Ribas, M. La Qualitat de treball a les Illes Balears, 2009-2018. Consell Econòmic i Social

Quadre A.7. Rànquing dels IQT. Dimensió 3: Condicions laborals. Formació i promoció (2023)			
	Dimensió 3: Condicions laborals. Formació i promoció		
	% d'ocupats que cursen estudis	Abandonament escolar prematur	Empreses formadores sobre total empreses
Andalusia	10	15	3
Aragó	5	9	9
Astúries	4	8	1
Illes Balears	17	16	13
Illes Canàries	6	11	17
Cantàbria	2	3	5
Castella-la Manxa	15	7	6
Castella i Lleó	14	14	14
Catalunya	9	12	12
Com. Valenciana	8	13	15
Extremadura	12	6	7
Galícia	11	4	4
Madrid	7	10	10

Múrcia	13	17	2
Navarra	1	1	11
País Basc	3	2	8
La Rioja	16	5	16

Font: Actualització de l'IQT a partir de la metodologia de Garcia, G.; Parellada, M.; Puiggròs, A.; Ribas, M. La Qualitat de treball a les Illes Balears, 2009-2018. Consell Econòmic i Social

Quadre A.8. Rànquing dels IQT. Dimensió 3: Condicions laborals. Gènere (2023)							
	Dimensió 3: Condicions laborals. Gènere						
	Bretxa salarial D/H	Risc de quedar-se a l'atur D/H	Parcialitat involuntària D/H	Temporalitat involuntària D/H	Desajustament de qualificacions D/H	% d'ocupats amb treball al domicili particular D/H	% d'ocupats que cursen estudis D/H
Andalusia	6	15	9	11	11	10	5
Aragó	15	3	16	10	10	16	4
Astúries	14	4	5	6	12	11	13
Illes Balears	2	16	4	4	15	14	17
Illes Canàries	1	14	8	8	2	4	15
Cantàbria	12	2	13	17	14	2	7
Castella-la Manxa	10	8	15	15	9	3	14
Castella i Lleó	7	11	3	12	7	13	12
Catalunya	13	13	14	2	13	12	11
Com. Valenciana	5	12	12	3	5	6	3
Extremadura	3	7	2	9	4	8	6
Galícia	9	5	11	7	17	7	2
Madrid	8	9	10	14	6	9	1
Múrcia	17	1	1	1	1	5	10
Navarra	11	17	17	16	16	15	9
País Basc	4	10	7	5	8	17	8
La Rioja	16	6	6	13	3	1	16

Font: Actualització de l'IQT a partir de la metodologia de Garcia, G.; Parellada, M.; Puiggròs, A.; Ribas, M. La Qualitat de treball a les Illes Balears, 2009-2018. Consell Econòmic i Social

1.6.

Els reptes demogràfics que arrossega el model turístic

Fundació Intercoopera

La transició i el canvi de model econòmic a les Illes Balears és un procés complex que necessàriament ha de ser planificat de manera que permeti dibuixar l'escenari desitjat: l'horitzó *cap a on anem i quin és el camí* que s'haurà de recórrer per aconseguir-ho. Tot exercici de planificar, de guiar les pràctiques cap a objectius i resultats concrets, passa per la reflexió i l'anàlisi del punt de partida. En aquest context, ens proposem descriure l'impacte del model econòmic i productiu balear, fortament centrat en el sector terciari, concretament en el turisme de masses, i en activitats derivades com la construcció, en la dimensió demogràfica.

Concretament, en aquestes pàgines es reflexiona sobre com el model productiu de les Illes afecta el creixement demogràfic sostingut que afronta la comunitat autònoma. Alhora es reflexiona sobre la incapacitat del mateix model, que genera canvis demogràfics, per fer front als desafiaments derivats d'una

densitat humana superior a les possibilitats del territori balear.

Que les Illes Balears tenen un creixement poblacional positiu i una alta pressió humana, és un fet. De la mateixa manera, també ho és que són un territori que presenta una forta especialització en el sector terciari i concretament en l'activitat turística. La relació entre aquests dos fenòmens és complexa però evident, igual que els seus impactes. A continuació tractarem de donar algunes dades.

El creixement de la població de les illes no segueix el ritme general d'Espanya, ja que els canvis poblacionals són més ràpids que a altres territoris amb models productius diversificats. Aquest ritme i el creixement sostingut, en l'actualitat situa a les illes sota una pressió demogràfica insostenible, desencadenant un malestar social de múltiples dimensions. El dinamisme demogràfic de les Illes Balears i el seu creixement sostingut és similar al d'altres

territoris europeus a especialitzats en el sector terciari i amb l'activitat turística com Malta o Xipre (Abril, et al. 2023)¹. Si es compara amb la dinàmica de creixement estatal, queda reflectit que la comunitat autònoma resisteix uns percentatges molt elevats de creixement. Segons les dades de l'INE² entre gener de 2022 i el mateix mes de 2023, la població de les Illes va créixer en 20.602 persones, quasi un 2%. La comunitat autònoma se situa en el pòdium de les comunitats autònomes amb més creixement relatiu, per darrere de Comunitat Valenciana (2,1%) i compartint posició amb Madrid (1,9%). A més, amb relació a l'índex de pressió humana, segons les dades de l'Ibestat, a juliol del 2024 es varen assolir xifres d'1.980.361 (mitjana mes de juliol), superant la data màxima de l'any 2023.

Per explicar la relació entre el model econòmic i productiu balear i l'alta pressió demogràfica, aquí explorarem dues dimensions clau: l'atracció creixent de turistes i la demanda de persones treballadores.

D'una banda, la configuració de les illes que promou aquest model transforma el territori en un espai vacacional i suposa l'augment demogràfic d'una població flotant que incrementa la població en determinats moments de l'any. Aquesta població fluctuant inclou turistes, que augmenten any rere any. Al mes d'agost de 2024 havien visitat la comunitat autònoma un total d'11.161.811 i 10.507.233 el mateix període de l'any anterior, un 5,86%. També inclou les persones que tenen una segona residència a les Balears. Aquest model

migratori residencial basat en el consum (la recerca de tranquil·litat, oci o descans) i no en la producció, té les seves arrels en els anys setanta, i tot i que recentment sembla disminuir, potser condicionat per l'augment del cost de vida a les Illes o per la reforma fiscal espanyola (Abril, et al., 2023), en l'actualitat continua tenint pes en la insostenibilitat que manifesta la pressió demogràfica.

Encara que la pressió humana té les seves màximes durant l'estiu i la temporada alta, aquesta segueix una tendència creixent durant els mesos que es corresponen amb la temporada baixa. Això implica que la pressió humana es manté alta als mesos d'estiu i es troba creixent a la resta dels mesos. L'activitat turística s'està expandint altres mesos, però aquesta "desestacionalització" no ha suposat l'estabilització de l'activitat, repartint-se durant més mesos a l'any, sinó que sembla que va camí de replicar la mateixa intensitat turística a més mesos. Per posar un exemple, la ciutat de Palma els mesos de setembre i octubre del 2024 ha mantingut les reserves hoteleres com en els mesos d'estiu. Aquest fenomen impedeix el descans tant del territori com de les persones treballadores i residents. Així i tot, des de l'actual govern de les Illes Balears, es continua apostant per la promoció turística del nostre alhora que les notícies com les reserves hídriques cauen en picat.

D'una altra banda, el model econòmic centrat fortament en el turisme de masses que s'estén cada vegada a més mesos de l'any, requereix més persones treballadores per tal

1 Abril, D., Barros, M. i Valero, J. (2023). Dinàmiques migratòries a les illes europees del Mediterrani: impacte, diferenciació i reptes de governança. Fundació Coppieters.

2 Institut Nacional d'Estadística. Estadística Continua de Població.

de continuar creixent. A les illes, des dels anys cinquanta el turisme ha suposat un factor d'atracció de nova població, ja que necessitava mà d'obra d'altres CCAA per poder desenvolupar-se. Aquesta dinàmica, que no s'ha aturat des de llavors, i s'ha vist intensificada en els darrers quinze anys. Com a resultat, si ens atenim a les dades, actualment el 47% de les persones que resideixen a les Illes Balears no són nascudes a aquests territoris. De fet, l'explicació al creixement de la població des de fa anys es conta per un saldo migratori positiu (CES, 2023)³, no en un creixement vegetatiu de la població. A més, amb relació al creixement vegetatiu de la població, moltes de les persones nascudes a les Balears són fills d'estrangers. La composició demogràfica que ha resultat en part, sense voler ser simplistes, per aquest model econòmic i productiu és diversa, fruit d'uns fluxos migratoris globalitzats. Pel conjunt de les Illes Balears, la immigració de la UE-15, amb el Regne Unit inclòs, representa el 29,7%, el percentatge més alt de persones nouvingudes(4). Després trobarem a persones provinents d'Amèrica Llatina (21,9%), d'Àfrica (15,1%), la resta de la UE (9,9%) i Àsia (4,1%). El 19,3% restant es troba compost fonamentalment per nacionalitats minoritàries o sense dades.

Un dels reptes que s'han d'afrontar deguda a l'alta pressió demogràfica que sofreixen aquests territoris, és l'escassetat de recursos i l'impacte en el nostre ecosistema. També s'ha de visibilitzar com impacta l'augment de població en els serveis públics si no hi ha

inversió pública suficient per la seva millora i abastiment. Així mateix, s'ha de parlar de com l'especialització turística, està configurant el comerç, la restauració i altres serveis en aquests clients fet que impacta en l'economia i la identitat dels residents.

I pel que fa a l'impacte en la població resident, el model productiu actual produeix diferències i desigualtat social per mantenir-se. Mostra d'això és la precarietat que s'afronta entorn de l'activitat turística i en el deteriorament de les condicions de vida de la població resident, que res tenen a veure amb la dels turistes que visiten les illes o s'hi estableixen com a segona residència. Des de fa anys en arribar la temporada, els establiments expliquen que és complicat trobar mà d'obra. La falta de mà d'obra que no es cobreix recau en les persones que hi treballen, donat que la reducció de l'activitat no es contempla en moltes ocasions i el que passa és que augmenta la sobrecàrrega de treball. Aquesta precarietat a més requereix una anàlisi interseccional, que apliqui criteris de nacionalitat, gènere i edat per mostrar quines són les persones que més sostenen el model i els seus impactes donat que hi ha elements que emfatitzen les desigualtats.

Mentrestant, el que ens trobem és que augmenten els discursos d'odi cap als estrangers de determinades procedències. Aquests discursos d'odi són part estructural d'aquesta maquinària, com plantegen els autors Castro i Grosfoguel (2007)⁴ quan descriuen que en

3 CES (2023). *Qualitat de vida i Benestar*. Memòria del CES sobre l'economia, el treball i la societat de les Illes Balears.

4 CASTRO-GÓMEZ, S. y GROSFUGUEL, R. (2007). El giro decolonial. Reflexiones para una diversidad epistémica más allá del capitalismo global. Siglo del Hombre Editores.

la dinàmica complexa del turisme s'inclouen pràctiques i discursos racistes, homofòbics, eurocèntrics i sexistes que actuen de manera simultània. Davant això, és imprescindible fomentar discursos crítics que analitzin com l'atracció de mà d'obra es relaciona amb les demandes de creixement del mateix model, i de com aquesta riquesa no es reflecteix en les persones que sustenten el mateix sistema.

La construcció de les illes com un paradís vacacional impacta també en la identitat cultural. El model s'assembla molt a la idea de les autores Devine i Ojeda (2017)⁵ quan expliquen que alguns projectes turístics depenen de la despulsa de les comunitats locals, és a dir, del deteriorament de les condicions que sostenen la vida en un determinat territori.

Així, ens trobem un territori amb una forta especialització en l'activitat econòmica centrada en el turisme, a on cada vegada són més persones a l'illa, tant residint com estacionalment; que presenta problemes de recursos naturals per fer front la població flotant. Al mateix temps, una població resident en la qual no es reflecteixen els beneficis d'aquest creixement sostingut de l'activitat turística i sinó que pateix una forta desigualtat social i una crisi d'habitatge i ha de conviure amb aquestes tensions. Els reptes que plantegen els canvis demogràfics que arrossega aquest model, passen per l'abordatge d'una convivència intercultural i la millora de les condicions laborals i de vida de les persones que habiten les illes.

5 DEVINE J. y OJEDA, D. (2017). Violence and dispossession in tourism development: A critical geographical approach. *Journal of Sustainable Tourism* 25 (5), 605-617.

1.7.

La imprescindible sostenibilitat lingüística i cultural

Antoni Llabrés Fuster

President de l'Obra Cultural Balear

Les xifres fan feredat. La magnitud de l'activitat turística al llarg del 2024 assoleix xifres brutals: fins al mes d'agost han arribat a les Illes Balears 13.756.870 de turistes, un 4,7 % més que en el mateix període del 2023. En cas de continuar els pròxims mesos aquest nivell de creixement (la temporada alta ja dura gairebé de gener a desembre), acabarem l'any amb una xifra propera als 19 milions de turistes, o fins i tot la superarem. El 2023, amb 17.836.630 turistes, ja s'havia produït una variació d'un 8,1 % en relació amb l'exercici anterior.

Amb tota l'activitat econòmica derivada del turisme, a la força l'increment demogràfic també es dispara com mai: segons les darreres dades, la població de les Illes Balears és d'1.238.312 habitants (1 de juliol de 2024).

Si prenem com a referència l'any 1983, quan s'inicia el règim autònom, això és, un lapse de temps d'un poc més de quaranta

anys, no ens falta gaire per duplicar la població d'aleshores (668.607 habitants hi havia l'1 de gener d'aquell any a les Illes Balears), ja que ara som un 85,2 % més.

Les prospeccions de futur, si tot continua igual, indiquen que el 2037 les Illes Balears hauran crescut 300.000 habitants i arribaran a les 1.530.103 persones (un 25 % més de població només entre el 2022, que és quan es va fer pública aquesta projecció, i el 2037). La part més gran d'aquest creixement —més d'un 90%— procedirà de la immigració, atès que el saldo vegetatiu anual és mínim i, fins i tot, negatiu. Un contingent de nova població no només conformat per treballadors i les seves famílies, sinó també per persones que arriben per crear negocis i exercir professions que es desenvolupen sota el paraigua i estímul de l'activitat turística, i, moltes altres, d'alt poder adquisitiu, que venen aquí simplement a residir, tot o una part de l'any. El cens de població de l'Institut Nacional d'Estadística

(INE) de 2023 detalla els canvis demogràfics registrats a les Illes Balears. Segons aquestes dades, només un 52,94 % de la població és nascuda aquí.

La llengua i l'ús que se'n fa es ressenten, i molt, d'aquesta situació insostenible. Els estudis de què disposem palesen el procés de minorització que ha patit i pateix la llengua catalana a les Illes Balears: l'increment extraordinari de la població, conseqüència de la immigració (que, en una part important, té el castellà com a llengua inicial), i la manca d'integració lingüística efectiva dels nouvinguts, especialment pel que fa als usos (si no tenen el castellà com a llengua inicial, hi opten com a llengua d'integració) —i aquí és imprescindible denunciar la manca de voluntat dels poders públics de desplegar polítiques decidides d'acollida—, en són les raons fonamentals, ja que la transmissió intergeneracional de les persones que tenen el català com a llengua inicial continua sòlida.

Per aquesta raó, en obrir-se el debat social i polític sobre la necessitat i urgència de posar límits, si pretenem transitar cap a un model econòmic, social i ecològic sostenible, l'entitat que presideix va considerar imperatiu deixar-hi sentir la nostra veu per evidenciar que sense sostenibilitat lingüística i cultural no hi ha sostenibilitat. Així ho exposàvem en el Manifest que vàrem fer públic fa uns mesos:

«Per a l'Obra Cultural Balear, el concepte de sostenibilitat lingüística i cultural significa la preservació i el manteniment de la diversitat de llengües i cultures en el context global, de manera que cada llengua i cultura pugui tenir assegurada la plenitud de les funcions socials en el seu territori històric (...). Hi

ha raons de pes, generals i específiques, per assegurar la sostenibilitat lingüística i cultural. En termes generals, perquè, així com el respecte a la diversitat biològica o el respecte al pluralisme ideològic, són imprescindibles per al progrés evolutiu dels éssers vius i de la societat, també en la dimensió lingüística i cultural, el respecte a la diversitat és la condició del progrés de la humanitat a partir de les aportacions de cada comunitat humana. I, en cada cas concret, perquè la sostenibilitat de cada comunitat lingüística i cultural, no sols és una exigència d'equitat en les relacions amb les altres llengües i cultures de l'entorn, sinó que és indispensable per al desenvolupament lliure de les formes de vida que els membres de cada comunitat lingüística i cultural han desplegat i tenen el dret de desplegar al llarg de la seva història futura, en la seva relació amb un medi natural concret.

En definitiva, sense sostenibilitat lingüística i cultural no hi ha igualtat ni llibertat per a les persones o per a les comunitats lingüístiques i culturals. Per tant, sense sostenibilitat lingüística i cultural no hi ha sostenibilitat.

I, com apuntava abans, l'actual model econòmic de creixement turístic desbocat, del qual deriva també l'increment accelerat de la població —l'acollida i integració de la qual a la nostra llengua i cultura ha de ser atesa amb migradesa de recursos públics per part de les institucions pròpies—, té conseqüències negatives per a la sostenibilitat lingüística del català a les Balears.

Per això, cal implementar totes les mesures necessàries per compensar aquesta repercussió negativa, a la qual se sumen altres inèrcies històriques (el pes de les polítiques centralis-

tes i autoritàries contràries al català, l'existència de prejudicis, etc.) i els reptes que planteja el món d'avui (desplaçaments, mundialització, tecnologies, modes...). D'aquí que sigui necessari arribar a un pacte per la llengua i la cultura per al moment actual que asseguri les actuacions necessàries per garantir la plenitud i la continuïtat futura de la llengua i la cultura pròpies de les Illes Balears i que n'evitin la progressiva minorització a la qual abans feia referència.

L'OCB, com a membre integrant del Fòrum de la Societat Civil de les Illes Balears,

assumeix com a pròpies totes les mesures plantejades amb caràcter general per aquesta plataforma d'entitats per garantir la sostenibilitat econòmica, social i ambiental, però hi vol afegir específicament altres propostes, des de la perspectiva de la sostenibilitat també lingüística i cultural, que tenen per objectiu pal·liar l'impacte, i les conseqüències negatives que se'n deriven, que exerceix el model econòmic de turisme de masses il·limitat sobre la llengua i la cultura pròpia de les Illes Balears. Ben aviat les presentarem als poders públics, als agents socials i a tota la ciutadania de les Illes Balears.

1.8.

Habitatge: dret social o mercaderia?

Isa Nadal Amengual

Observatori Social de les Illes Balears (OSIB-UIB)

Introducció

Segons el darrer baròmetre del CIS (setembre del 2024), el problema de l'habitatge ocupa cada cop un lloc més rellevant entre les preocupacions de la ciutadania: un 15,4% de les persones enquestades considera que l'habitatge és un dels tres problemes principals a Espanya (CIS, 2024), quan la dada per al mateix període un any abans era del 6,9% (CIS, 2023); també ha passat de conformar un problema que afecta personalment al 8,8% de la població enquestada a afectar a un 15,3%.

El capitalisme financeritzat converteix l'habitatge en una mercaderia susceptible d'entrar en el mercat de valors, sota l'interès d'entitats financeres i grans corporacions que especulen amb ell (Harvey, 2008). Es trenca, així, la garantia de l'accés a l'habitatge com a dret universal i component fonamental del benestar, una obligació que no ha estat assumida pels poders públics (Fernández, 2015). Aquesta desprotecció vers l'accés i manteniment d'habitatge condueix a una de les situacions més greus de l'exclusió, l'exclusió residencial i sensellarisme (Trilla, 2014), que cada cop afecten més gent a les Illes Balears.

Les situacions de vulnerabilitat extrema que genera l'enorme dificultat per a accedir a habitatge estan relacionades amb tres factors principals: la reestructuració dels béns immobles en turístics, principalment per part dels mercats immobiliaris i financers arran de la crisi financera global de 2008; una desigualtat creixent de la població treballadora de les Balears a partir dels greuges socials i econòmics generats durant la crisi de 2008 i intensificada durant la pandèmia de la COVID-19; i una política d'habitatge que ha afavorit, històricament, la propietat en detriment de l'habitatge social, gairebé inexistent. Val a dir que a les Balears gairebé un 30% de la població viu de lloguer, mentre que la mitjana nacional se situa per sota del 20% (INE, 2024).

Actors socials entorn de l'habitatge, mobilització i reivindicacions

El devastador impacte que va tenir la crisi de 2008 i l'esclat de la bombolla immobiliària s'explica per la interrelació del sector immobiliari, el financer i l'urbanístic com a motor econòmic, juntament amb el turisme, un model que esdevé una anomalia a la Unió

Europea (Álvarez de Andrés i Smith, 2019). Efectivament, la crisi de 2008 va posar sobre la taula l'habitatge com a actiu financer en detriment de la seva consideració com a dret humà (Galiana Saura, 2017). S'abandona la ciutadania al joc de la suposada mà invisible del mercat, sota la racionalitat instrumental econòmica que caracteritza les democràcies capitalistes (Ahumada, 2014). Amb tot, malgrat que l'«habitatge social» és una de les materialitzacions de la noció de dret a l'habitatge, ningú no pot reclamar el seu dret (Garnier, 2011).

L'estat espanyol presenta un mercat de lloguer deficient i amb una taxa més baixa que altres països europeus; amb altes taxes d'habitatge buit; amb un mercat poc transparent, escassament professionalitzat i molt atomitzat; sense capacitat de resposta a les necessitats, més enllà de les estrictament temporals, adreçades, especialment, a persones en exclusió social i residencial (Molina Roig, 2017). De fet, un dels principals elements distintius de la política pública d'habitatge a Espanya és la consideració de l'habitatge social com un aspecte no generalista, sinó residual (Pareja i Sánchez-Martínez, 2015), amb un clar biaix de classe si ho comparem amb els sistemes de provisió d'habitatge al nord d'Europa.

Fruit del descontentament social, la ciutadania interpel·la l'administració pública a tots els nivells, també als més propers, i és que els Ajuntaments poden tenir un paper important en matèria d'habitatge i poden establir normativa pròpia per a la seva conservació i rehabilitació o la promoció de l'habitatge social. No obstant això, moltes vegades s'acaben afavorint polítiques urbanístiques que han promogut la pèrdua d'espai públic a favor de l'interès privat (Morell, 2007).

Però més enllà del govern local, en un context en què participen una pluralitat d'agents, entre els quals s'inclouen els moviments socials i el tercer sector, existeixen iniciatives promogudes “des de baix”, que tracten de reivindicar la construcció comunitària de la ciutat i la dimensió col·lectiva de l'habitatge (Pérez Sanz i Gregorio Gil, 2020). Als grups STOP-Desnonaments i la Plataforma d'Afectades per la Hipoteca (PAH), s'hi han sumat en els darrers anys nous col·lectius en defensa de les llogateres, com ara els sindicats d'inquilines. Entre les organitzacions sense ànim de lucre també s'hi troben un grapat d'incipients iniciatives vinculades a l'economia social i solidària, com ara les cooperatives d'habitatge, particularment en el cas d'Eivissa.

Aquests nous actors en l'entramat que conforma la dimensió residencial fan petits avenços, però existeixen clars desequilibris de poders que marquen l'agenda pública. El problema és de caràcter estructural, i el marge d'acció per a la societat civil i el tercer sector és molt estret, i exigeix, per a afrontar-lo, profunds canvis polítics i econòmics (Fuentes Rey, 2023).

Conclusions: la urgència de l'habitatge social

L'habitatge és avui una variable fonamental en l'anàlisi de la pobresa i les desigualtats socials; de fet, esdevé un factor explicatiu de l'augment del nombre de treballadors i treballadors pobres a les Illes Balears, que conjuguen baixos salaris amb elevats preus de l'habitatge.

Reflexionar sobre la sostenibilitat a les ciutats i pobles implica reflexionar sobre com

es garanteix l'accés a l'habitatge. No és sostenible una ciutat que és testimoni passiu del sensellarisme; de l'amuntegament residencial; de l'especulació immobiliària; de la gentrificació dels barris; de la construcció de molts més habitatges de luxe que d'habitatge assequible.

En definitiva, cal des-mercantilitzar l'habitatge, apostant per alternatives que fugin de la lògica del lucre i l'especulació. No basta amb una política d'habitatge, sinó que és urgent promoure una política social d'habitatge. A més, no es pot parlar d'una governança democràtica si no s'enforteix el sector públic i el sector social, actors que han de poder intervenir en la realitat de l'habitatge des d'un paradigma no-lucratiu.

Bibliografia

- ÁLVAREZ DE ANDRÉS, E., i SMITH, H. (2019). La lucha por la vivienda en España (2009-2019): desde la calle a las instituciones. *Revista invi*, 34(97), 179-203.
- AHUMADA, C. A. V. (2014). El movimiento okupa: resistencia contra el capitalismo. *Perspectivas de la Comunicación*, 7(1), 97-131.
- Centro de Investigaciones Científicas (CIS) (2024). *Barómetro de septiembre 2024*.
- Centro de Investigaciones Científicas (CIS) (2023). *Barómetro de septiembre 2023*.
- FERNÁNDEZ, G. (2015). *El acceso a la vivienda social de las personas sin hogar*. Universidad Autónoma de Barcelona.
- Fuentes Rey, P. (2023). La vivienda, de derecho a lujo. Documentación social, 13.
- GALIANA SAURA, Á. (2017). La vivienda como objeto de estudio desde el derecho: la vivienda como derecho humano y la cátedra UNESCO sobre vivienda. *Hábitat y Sociedad*, 10, 129-144.
- GARNIER, J. P. (26 de novembre de 2011). *Del derecho a la vivienda al derecho a la ciudad: ¿De qué derechos hablamos... y con qué derecho?* [Conferència pronunciada]. Seminari Habitatge i societat a la Catalunya del segle XXI, Facultad de Geografía e Historia de la Universidad de Barcelona, Barcelona.
- HARVEY, D. (2008). El derecho a la ciudad. *New Left Review*, 53, 23-39.
- INE (2024). *Encuesta de Condiciones de Vida*. Instituto Nacional de Estadística.
- MOLINA ROIG, E. (2017). *Una nueva regulación para los arrendamientos de vivienda en un contexto europeo* [Tesi doctoral, Universitat Rovira i Virgili]. Tesis Doctorals en Xarxa.
- MORELL, M. (2007). Sabor de barrio, tesoro antiguo: Uso y abuso de la escala barrial. Hacia una etnografía crítica de la gobernanza urbana en Ciutat de Mallorca, España. A J. Rodríguez Zepeda, (coord.), *La igualdad: antiguos y nuevos desafíos. Memorias del X Simposio de la Asociación Iberoamericana de Filosofía Política*, 24-26 d'octubre de 2007. Universidad Autónoma Metropolitana.
- Pareja Eastaway, M., i SÁNCHEZ-MARTÍNEZ, T. (2015). El sistema de vivienda en España y el papel de las políticas: ¿qué falta por resolver?. *Cuadernos Económicos del ICE*, 2015, 90(2), 149-174.
- PÉREZ SANZ, P., i GREGORIO Gil, C. (2020). El derecho a la ciudad desde la etnografía feminista: politizar emociones y resistencias en el espacio urbano. *Revista Invi*, 35(99), 1-33.
- TRILLA, C. (2014). Desigualdad y Vivienda. *Ace*, 9, 95-126.

1.9.

Residus i circularitat.

Dels avanços fets a la via morta

Sebastià Sansó Jaume

*Ambientòleg i gerent adjunt de l'Empresa
Municipal de Serveis de Pollença*

Canviar-ho tot perquè no canviï res, aquesta famosa frase que diu un dels personatges de la novel·la *Il Gattopardo* (1958), de Giuseppe Tomasi di Lampedusa, en al·lusió a canvis que semblen importants, però que en el fons no transformen l'essencial, és la millor manera de definir les polítiques de l'actual govern de les Illes Balears liderat per Marga Prohens. Encarar la transició cap a un altre model econòmic és un repte gegantí que ha de passar forçosament pel decreixement, això és, la disminució de la pressió al territori i als recursos naturals.

És evident que aquest govern ha captat el malestar social de la saturació turística que patim, el qual no només es manifesta diàriament per xarxes sinó que ja ha tingut dues manifestacions massives. I aparentment ha après la lliçó d'allò que li va passar al seu antecessor Bauzá, qui fa va fer cas omís al rebuig de la població de les seves polítiques educatives o ambientals i ho va pagar amb els

resultats electorals de les eleccions de 2015. El mateix va passar amb l'acció de govern del Consell de Mallorca liderat per Maria Salom quan, per exemple, va voler importar residus de la fracció de rebuig d'Itàlia o Irlanda per cremar a la incineradora de TIRME sense escoltar les mobilitzacions en contra.

Ara bé, la seva reacció es basa només en una pura operació de maquillatge i aquesta operació té dos pilars: per una banda, un ús hàbil del llenguatge, emprant termes grandiloqüents, però que buiden de significat real, i per una altra una manca total de pudor en reconèixer públicament que efectivament hi ha saturació turística que ajuda a agreujar la sequera, a augmentar els embussos a les carreteres, a degradar els espais naturals, etc. quan fa dos dies de pagès ens acusaven de turisme-fòbics als qui ho denunciàvem amb aquella campanya de *SOS Turisme*. Intenten, amb això, canviar la percepció que en té la societat. Per fer-ho, una de les seves accions

estrella és el bluf del que han anomenat *Pacte Social i Polític per la Sostenibilitat de les Illes Balears*. S'ho creuen tant, això de la saturació, que tornaran a promocionar turísticament Balears a la *World Travel Market* de Londres¹. Però estam salvats perquè ho faran dient que som un destí sostenible quan han aprovat un suposat Decret llei de simplificació administrativa que és una aberració ambiental i que, entre d'altres, permet noves construccions a zones inundables, cosa que després del que ha passat amb la DANA al País Valencià i altres territoris de l'Estat és, si més no, insensat.

El Fòrum de la Societat Civil denunciava el passat 15 d'octubre² *la falta de rigor i transparència, i una sobrerrepresentació del sector turístic* del Pacte, ja que no es fan actes de les reunions ni se'n publica el resultat, així com tampoc no es publiquen les llistes d'entitats i empreses participants; i des de l'inici s'amaga la identitat de les persones que integren el grup d'experts responsables de dictaminar sobre el treball fet, els arguments i les anàlisis que s'aporten. Ens volen fer creure que partim de zero, que no tenim prou estudis i evidències de les problemàtiques a resoldre. A més ens consten afirmacions, per exemple a l'àmbit de residus, d'una responsable insular de l'àrea que va dir que a Mallorca estem d'enhonorabona perquè fa més de trenta anys que tenim residus zero gràcies a la incineració. No sap que les cendres s'han d'enterrar i que ara mateix les escòries també s'estan enterant a un abocador? I els residus gasosos que genera, no s'han de tenir en compte?

Està clar que no és cap *pacte* i molt manco *polític* ni tampoc *social*. I pel que fa al terme *sostenibilitat*, fa temps que està molt discutit des de l'àmbit ambiental perquè s'associa a desenvolupament i clar, és un oxímoron. Créixer no és sostenible. En aquest sentit, ja treballen per pervertir nous conceptes, com *economia circular*, amb variacions com *trànsit circular*, que al final l'únic que fa és crear un discurs grandiloqüent però buit de què és important: la posada en pràctica. L'economia circular només es pot entendre des de la proximitat, des del fet local. Un exemple molt concret: ¿algú pot entendre com, una cosa tan senzilla com és que els hotelers comprin la llet a l'única marca que en comercialitza de local com és Agama, aquesta fa un any va estar a punt de tancar per falta de viabilitat? Comprar-ne seria un gest fàcil per *transitar* cap a la circularitat... Com deia aquell, pels seus fets els coneixereu...

El 2015, quan vaig tenir l'honor de ser nomenat director general de residus, qualitat ambiental i educació gràcies al conseller Vicenç Vidal, em vaig trobar un desert: molt pocs recursos humans (com a exemple només hi havia una instructora per a tots els expedients disciplinaris de residus i sòls contaminats de les Illes Balears), escassos estudis, poquíssima normativa pròpia adaptada a la nostra realitat, més de 100 expedients per resoldre, etc. Per no haver-hi, no hi havia ni una ordre de bases per poder treure subvencions. No és objecte de l'article explicar tot el que férem, però sí que es pot dir organitzàrem una estruc-

1 <https://www.ultimahora.es/noticias/local/2024/11/03/2269325/feria-londres-baleares-mantendra-mensaje-sostenibilidad.html>

2 <https://www.ultimahora.es/noticias/local/2024/10/15/2259737/forum-societat-civil-carga-contra-pacte-per-sostenibilitat-plantea-continuidad.html>

tura tècnica digna, impulsàrem moltes línies d'ajuts, tant per a administracions com per a empreses, férem estudis per saber on érem i cap a on havíem d'anar; i per la part normativa el més significatiu fou l'elaboració de la Llei 8/2019 de residus i sòls contaminats de les Illes Balears, la primera del nostre país fet d'illes que parla d'economia circular, i un dels primers exemples europeus de normativa que posa l'accent amb la prevenció i la reutilització de residus. Això ens situà com a referents tal com es pot comprovar a l'hemeroteca de mitjans internacionals. El 2019, amb la confiança que em diposità el conseller Miquel Mir, poguérem rematar la feina, tot i la dificultat que ens suposà la gestió de la pandèmia de la COVID. Amb tot això, el 2023 ho tenien molt fàcil, a diferència del que ens trobàrem a 2015, per lluir i impulsar aquesta economia circular. Bastava executar el que deixàrem llençat.

Amb diners de l'Impost de Turisme Sostenible (ITS), que, per cert, els responsables actuals tant criticaren i ara per res no hi volen renunciar, projectàrem una prova pilot, de la mà del seu Consell, per a un Sistema de Dipòsit, Devolució i Retorn d'envasos a Formentera (SDDR), illa ideal per fer-ho gràcies a les seves dimensions. Allà ja hi havia hagut històricament, de part del Consell Insular de Formentera governada pels companys de Gent per Formentera, una gran sensibilitat ambiental per impulsar a la pitiüsa menor l'SDDR. Deixàrem fets els estudis d'implantació, l'esborrany per licitar les màquines i tot el sistema informàtic, l'ordre que paütava el seu funcionament, el pressupost assignat, etc. Sabeu com ha acabat? Que el conseller del ram, el senyor Alejandro Sáez de San Pedro, es declara molt partidari

del sistema, però troba que Formentera no és el lloc adequat per fer-lo. Fa un any i mig que cerquen una alternativa. És a dir, pur maquillatge. Queda bé dir que hi estàs a favor, però implantar-ho ja és una altra cosa perquè suposa l'enfrontament amb alguns poders fàctics. I els qui hem estat en política i coneixem com funcionen les administracions, sabem que es pot emprar la dilatació com a mecanisme per no executar una cosa, però, a la vegada, dir que hi creus molt... Segons m'arriba, l'única atenció que dedica aquest conseller a polítiques de residus és treballar perquè la fracció resta de les Pitiüses es digui a incinerar a Mallorca... Déu n'hi do!

Tenint clar que s'han d'aplicar mesures de fiscalitat ambiental per poder millorar en la gestió actual de residus, el 2022, com ja havíem apuntat a la Llei 8/2019, desplegàrem un impost finalista damunt l'abocament i la incineració. Poc temps després l'Estat tingué la mateixa idea i en posà un altre que substituï el nostre. En aquest cas depenia de la voluntat de cada comunitat autònoma que fos finalista. Òbviament, en coherència amb el que havíem impulsat, li férem. I a més tenia uns principis fonamentals pel que fa als criteris de repartiment: seria insularista (el recaptat a cada illa retornaria a la mateixa), serviria per potenciar la prevenció i reutilització, i la millora en la gestió de la matèria orgànica, i es basaria en un principi de governança, és a dir, les institucions de cada illa decidirien a què es dedicaria en concret.

Férem reunions i acordàrem les inversions a fer entre el Govern, els consells i els ajuntaments. Per fer-les deixàrem un esborrany de convocatòries de subvencions... i després d'un any i mig, algú en sap res? No serà que

volen emprar aquests diners per a altres coses? I els ajuntaments, que són qui paguen l'impost, no en rebran, si més no, una part de la recaptació?

Per primera vegada traguérem, amb fons de l'ITS, dues convocatòries per impulsar projectes d'economia circular amb component social per a entitats i empreses privades. En deixàrem una tercera de 2 M€ amb la tramitació molt avançada, i per què no ha sortit? En tot cas, el resultat va ser molt positiu, ja que en sortiren exemples reals, pràctics, propers, de circularitat de veres i amb component social: l'impuls de l'envàs retornable de l'empresa local Begudes Puig, projectes de compostatge diversos, canvi d'amenities d'un sol ús d'un hotel (productes que solen venir de la Xina) per sabons fets aquí i en envasos reutilitzables de *Garden Hotels*, aprofitament dels matalassos de platges de l'Associació Hotelera de Platges de Muro, entre molts d'altres com per exemple els duits a terme per la Fundació Deixalles, una de les entitats que fa més temps que treballen en l'economia social i circular. És aquesta mateixa entitat que impulsa el projecte d'èxit *Feim que circuli!*, per reutilitzar els matalassos, mobles, cortines, etc. dels quals es desprenen els hotels quan fan reformes o canvi de mobiliari(3). Ara bé, a les cadenes hoteleres no els costa cap euro i, en canvi, Deixalles necessita més espai d'emmagatzematge. Per què no *transiten* cap un suport econòmic decidit cap a una acció real de circularitat? També hi ha iniciatives molt lloables com la de *Garden Hotels*, cadena que ja he esmentat, com la d'apostar per l'agricultura i la ramaderia local per servir

els seus productes als seus establiments, com per exemple el mè ecològic. Per què les altres cadenes no *transiten* també cap al suport real de la pagesia mallorquina i s'apunten a aquests tipus d'iniciatives? Si n'hi ha que ho fan és perquè és factible i només falta una mica de compromís real.

En matèria de residus, el passat 10 i 11 d'octubre s'organitzà amb el suport de la Conselleria d'Empresa, Treball i Energia I Fòrum Balear d'Economia Circular i Gestió de Residus. El millor resum sobre aquest esdeveniment seria el que n'ha dit l'entitat Rezero, la veu més autoritzada que tenim per parlar de polítiques de prevenció: *serveix per constatar, una vegada més, que hi ha qui utilitza conceptes nous per dissimular que res no canvia. [...] I el que senten és indignació per la manca de visió dels qui confiem que han de dirigir aquest canvi i per la tergiversació de conceptes, on abocament zero, economia circular i residu zero s'alineen per defensar la valorització energètica com a model de gestió. Discursos que giren entorn el mateix tema, la gestió dels residus un cop ja són residus, i que ressonen com un eco llunyà d'allò que ja es parlava als anys 90*³. Si n'he d'extreure alguna cosa positiva d'aquest fòrum és quan la directora general del ram del Ministeri de Transició Ecològica, Marta Gómez, va donar dades de recollida selectiva de l'Estat espanyol, i tot i que encara ens queda molt camí per córrer, amb dades de 2023, estam en la quarta millor posició amb un quasi 28%. Quan vaig arribar al 2015 estàvem en les darreres posicions amb menys d'un 15%. En residus, els canvis que es poden veure de manera objectiva amb les dades necessiten

3 https://www.rezero.cat/forum-balear-d-economia-circular-i-gestio-de-residus/?utm_source=Butllet%C3%AD&utm_medium=email&utm_campaign=octubre+2024&utm_id=Butllet%C3%AD+mensual

uns quants anys de polítiques valentes. Per tant, es va fer palès la bona feina d'aquestes dues darreres legislatures. En acabar aquesta, de legislatura, on serem amb aquestes polítiques de pur maquillatge?

Si no li vols donar importància a una cosa, ni l'anomenis. Per això a l'organigrama del govern Prohens enlloc apareix la paraula Medi Ambient. D'altra banda, si vols que una àrea sigui no el germà, sinó el fill de cosí petit, diluïu en una macro direcció general. Per això

residus està en la DG d'economia circular, transició energètica i canvi climàtic... quasi res! És evident la diferència abismal entre una manera de fer política i una altra, entre on es posa el focus i on no. Igualment sempre podríem haver fet més, cert. Així i tot, com s'ha demostrat en aquest article, gestionarem des de la convicció, amb valentia, i posant de veres, sense maquillatge, el medi ambient, la prevenció de residus, al centre de les nostres polítiques. Tot el contrari de l'actual govern.

1.10.

La Llei Menorca reserva de la biosfera: un camí (en risc) cap a un futur més sostenible

Josep Castells

Diputat de MÉS per MENORCA del Parlament Balear

La sostenibilitat s'ha convertit en una paraula recurrent quan parlem del futur de les Illes Balears. És un concepte que evoca responsabilitat mediambiental, equilibri entre l'home i la natura i, sobretot, una esperança de continuïtat per a un territori tan fràgil com el nostre. No obstant això, sovint es queda en un terme abstracte, un ideal difícil d'aterrar en el terreny concret de les polítiques públiques i les decisions econòmiques. I també pot acabar esdevenint-de fet, ja ha esdevingut-un comodí: una paraula que es pot esgrimir per justificar unes polítiques i per justificar just les contràries.

En aquest context, la **Llei 3/2023 de Menorca reserva de la biosfera** té vocació de ser un gir significatiu: la possibilitat de reconduir el model econòmic de l'illa, indefectiblement vinculat al turisme de masses, cap a una economia realment sostenible. I fer-ho mitjançant polítiques concretes i pensades en clau local i no simples declaracions buides de contingut.

Menorca, declarada reserva de la biosfera per la UNESCO el 1993, ha estat invocada durant dècades com a exemple d'equilibri entre l'activitat humana i la preservació de l'entorn natural. Aquest reconeixement, però, no es tradueix automàticament en polítiques efectives que reforcin o consolidin aquest equilibri. De fet, ha estat necessari esperar fins al 2023 per tenir una llei específica que dotés l'illa d'un marc normatiu adequat per gestionar aquesta distinció. La **Llei de la reserva de la biosfera** es configura com un instrument pioner, destinat a assentar les bases per a una gestió sostenible dels recursos naturals, impulsant l'energia renovable, promovent una mobilitat sostenible i afavorint una economia local i circular.

La Llei òbviament és innovadora, però les idees en les quals s'inspira fa temps que han estat proposades i desenvolupades pels referents intel·lectuals de l'esquerra sobiranista i de l'ecologisme a les nostres illes. En aquest

sentit, ha estat un exercici revelador i interessant rellegir el monogràfic de 2016 de *L'Altra Mirada*, dedicat a la necessitat d'un canvi de model econòmic a les Illes Balears. En aquell número, ja es va posar de manifest que la saturació turística no només estava degradant l'entorn natural, sinó també les condicions de vida dels residents. **Macià Blázquez**, hi feia una crida clara: calia reduir la dependència del turisme de masses per protegir l'ecosistema i garantir un desenvolupament més equilibrat. La Llei 3/2023, amb la seva aposta per una gestió racional dels recursos i la limitació de l'impacte turístic, no fa més que convertir en norma aquesta idea i d'altres en la mateixa línia.

Els punts clau de la Llei de Reserva de Biosfera

Un dels aspectes centrals de la Llei 3/2023 és la seva aposta per la **gestió dels recursos naturals** de manera sostenible. La llei inclou mesures per a la protecció dels aqüífers, la gestió dels residus, i el control de l'ús del sòl agrícola per evitar-ne la degradació. Aquests punts es connecten amb una preocupació per la sobreexplotació dels recursos hídrics i la necessitat d'una planificació que respecti els límits naturals de l'illa. En aquest sentit, es fa evident l'intent de posar límits a la pressió urbanística i al creixement indefinit que han caracteritzat altres zones de les Illes Balears.

Un altre dels pilars centrals de la Llei és el **foment de les energies renovables**. L'objectiu és aconseguir que Menorca redueixi progressivament la seva dependència de les fonts energètiques basades en els combustibles fòssils, un repte essencial en un context global d'emergència climàtica. La llei preveu

la instal·lació d'infraestructures de generació d'energia renovable, així com incentius per a l'autoconsum i la generació d'energia distribuïda.

A més, el projecte inclou mesures per afavorir una **mobilitat més sostenible**, amb la intenció de reduir l'ús del vehicle privat i fomentar el transport públic, així com mitjans de transport més respectuosos amb l'entorn, com la bicicleta. Aquesta combinació d'energies netes i mobilitat sostenible hauria de permetre que Menorca avancés cap a una economia menys intensiva en carboni i, al mateix temps, oferís solucions a problemes com la saturació del trànsit durant la temporada turística.

Aquesta tensió entre el desig de fer viable una transició energètica i econòmica, i la temptació de caure en les dinàmiques del creixement a curt termini, no és nova. **Joan Groizard Payeras**, en el citat monogràfic de *L'Altra Mirada* de 2016, ja advertia que apostar per les energies renovables, si no es fa amb cura, pot acabar reproduint els mateixos errors del model basat en el creixement sense límits. És a dir, canviar les fonts d'energia sense canviar els patrons de consum i producció no soluciona el problema de fons. No és suficient instal·lar plaques solars o molins de vent si, al mateix temps, no es garanteix que aquests projectes es desenvolupin en harmonia amb el paisatge i les necessitats socials de l'illa.

Un altre dels pilars de la **Llei 3/2023** és la promoció de l'economia circular i local, un aspecte que, a primera vista, podria semblar menor, però que en realitat té un gran potencial per transformar l'economia de Menorca i fer-la menys dependent de factors externs.

Altra vegada, en el monogràfic de 2016, **Joana Aina Campomar** ja va defensar la necessitat de potenciar una «nova economia de serveis més social i sostenible», que valorés la producció local i reduís la dependència del turisme de masses. La Llei de la reserva de la biosfera, en apostar per un model que reforci el consum local i incentivi la reutilització de materials, camina precisament en aquesta direcció. No obstant això, l'aplicació efectiva d'aquestes mesures dependrà en gran manera de la voluntat política i de la resistència als interessos del gran capital turístic.

En aquest sentit, les derogacions introduïdes pel Govern del Partit Popular mitjançant el recent **Decret llei 3/2024**, promulgat en nom d'una suposada “simplificació administrativa”, generen incertesa sobre el futur d'aquesta aposta per l'economia circular. Si bé el discurs continua essent de suport a la sostenibilitat, les concessions que es fan en altres àmbits —com l'expansió urbanística o la simplificació de controls ambientals— poden comprometre l'impacte real d'aquestes mesures.

El risc de frustrar els objectius de la Llei

Efectivament, amb la promulgació de l'esmentat **decret llei 3/2024**, no hi ha dubte que un dels objectius del Govern del Partit Popular —tant el de Palma com el de la plaça de la Biosfera de Maó— és la desnaturalització i el descafeïnement d'una llei nascuda amb tant de potencial.

Aquest decret llei introdueix modificacions que suavitzen algunes de les disposicions clau per garantir la protecció mediambiental. Es tracta d'un gir que preocupa, especial-

ment perquè arriba en un moment crític en què Menorca i la resta de les Illes Balears es troben sota una pressió creixent. Així, d'una banda, hi ha un consens social emergent sobre les conseqüències negatives del model turístic: precarització laboral, manca d'habitatge per als residents, dependència de factors exògens, saturació dels serveis i infraestructures públiques, i una pressió insostenible sobre els recursos naturals, com l'aigua i el territori. Però, de l'altra, el model du una inèrcia tan forta que només polítiques decidides i contundents poden frenar-la. Evidentment, no les podem esperar de l'actual govern autonòmic.

Resulta preocupant que, mentre el discurs oficial parla de sostenibilitat, en la pràctica s'està afavorint —com assenyalava més amunt— una versió més suau i comercial del concepte, una sostenibilitat de paraula però no de fets. Per exemple, la derogació de certes mesures de protecció del territori agrícola o la flexibilització de les limitacions urbanístiques obriran sens dubte la porta a projectes que, sota el pretext del necessari creixement econòmic, augmentaran la pressió sobre els ecosistemes menorquins i de la resta d'illes. El denominat “Pacte per la sostenibilitat social econòmica i ambiental” posat en marxa pel Govern el juliol de 2023 fa tota la pinta de ser la quinta essència d'aquest cínic doble llenguatge.

Els canvis introduïts per l'actual govern del Partit Popular a la **Llei 3/2023** (i els que probablement vindran, ja han avisat) recorden, en molts sentits, el que **David Abril** vaticinava, ja el 2016, com una “gestió del canvi” sense acceptar i reconèixer realment el col·lapse i la insostenibilitat del model actual. El risc és que el que ha de ser una transició real

acabi sent una simple adaptació del model existent, sense abordar-ne els defectes estructurals. Menorca té l'oportunitat de liderar un canvi real cap a una economia més justa i equilibrada, però per aconseguir-ho, caldrà aturar els impulsos atàvics de les nostres dretes locals.

En definitiva, la **Llei de Menorca Reserva de Biosfera** és un instrument prometedor que podria marcar la diferència per a Menorca i, potencialment, per a la resta de les Illes Balears. És una mostra de com es pot legislar amb la mirada posada en el llarg termini, en la protecció dels recursos naturals i en la construcció d'un model econòmic més resilient.

Però, com sempre, el futur de la llei dependrà de la capacitat de la societat civil per defensar-ne els aspectes més ambiciosos davant les pressions a curt termini dels *lobbies* habituals.

El canvi cap a un model econòmic sostenible no és només una opció, sinó una necessitat urgent si volem garantir el futur de les illes. En aquest sentit, Menorca pot ser el far que il·lumini el camí cap a una nova manera d'entendre l'economia i la relació amb el medi ambient. Però, per aconseguir-ho, haurem de lluitar contra els apòstols del creixement a qualsevol preu i apostar decididament per un futur en harmonia amb els límits del nostre territori.

Bloc 2.

Transitar cap a on? Com orientam les primeres passes?

Presentació pública de l'informe

2.1.

La importància del Dictamen 5/2020 per als sindicats UGT i CCOO

Xisca Garí Perelló

*Consellera del CES i membre
de la Gestora d'UGT Illes Balears*

Yolanda Calvo Rodríguez

*Exconsellera del CES i Secretària
General Unió Insular Mallorca*

El 6 d'octubre de 2020 s'aprovà per assentiment, al plenari del Consell Econòmic i Social de les Illes Balears (CES), el Dictamen 5/2020 sobre la prospectiva econòmica, social i mediambiental de les societats de les Illes Balears a l'horitzó 2030.

L'objectiu fonamental d'aquest dictamen era expressar l'opinió dels consellers del CES i, per tant, dels representants de la societat civil organitzada que forma part del Consell Econòmic i Social de les Illes Balears i on estan representats els sindicats CCOO i UGT, es va fer a partir de l'estudi de prospectiva sobre les societats de les Illes Balears a l'horitzó 2030, encarregat pel Govern d'aquell moment.

Al dictamen es recullen les propostes que el CES va realitzar, no només al Govern de les Illes d'aquell moment, sinó als diferents governs que es poguessin succeir. La intenció era fer de les Illes Balears una regió referent per la qualitat turística, per la capacitat

d'atreure talent, alhora que s'impulsa l'aparició de noves activitats competitives a escala internacional apostant per la sostenibilitat ambiental, la inclusió social, la qualitat del treball i l'equilibri territorial.

1. Fer de l'activitat turística a les Illes Balears un model de competitivitat i sostenibilitat de referència internacional.
2. Fer de les Illes Balears una regió atractiva per seduir el talent i desplegar noves activitats econòmiques competitives en l'àmbit internacional.
3. Fer de les Illes Balears un model de cohesió social, de qualitat del treball, d'equilibri territorial i de sostenibilitat ambiental.

Tres línies estratègiques que els sindicats UGT i CCOO compartíem i continuem compartint, en formar part de les nostres reivindicacions diàries a les illes.

CCOO i UGT, atès que el sector turístic és la nostra principal indústria, estem convençuts que cal convertir-lo en un model de competitivitat i sostenibilitat de referència internacional. Això és fonamental per atraure un turisme de qualitat, compromès amb el medi ambient i que en permeti la sostenibilitat. Alhora, tot això s'ha de traduir en una activitat turística cada cop menys estacional i amb llocs de treball de més qualitat, ja que el turisme és el principal nínxol d'ocupació a les nostres illes.

Fer de les Illes Balears una regió atractiva per seduir el talent i desplegar noves activitats econòmiques competitives internacionalment és una altra de les contínues reivindicacions dels dos sindicats. Això respon a la demanda de diversificació del nostre model productiu i així trencar l'exclusiva dependència del monocultiu turístic que vivim a la nostra comunitat autònoma. No ens podem permetre el luxe que es repeteixi la situació provocada per la Covid-19, en què l'economia de les nostres illes es va venir totalment a baix davant la impossibilitat de viatjar que va suposar el confinament i, per tant, de desenvolupar l'activitat turística.

No cal dir que el tercer eix de què parla el dictamen: fer de les Illes Balears un model de cohesió social, de qualitat del treball, d'equilibri territorial i de sostenibilitat ambiental, és al centre del discurs d'UGT i CCOO com a sindicats de classe.

Necessitem unes illes més cohesionades socialment en què no augmenti la pobresa i la desigualtat, amb uns llocs de treball dignes, desestacionalitzats i on el repartiment de les càrregues de treball i la seguretat laboral siguin claus per al desenvolupament de les diferents

activitats i on no es produeixi el consum de territori i de recursos de manera descontrolada.

Des dels sindicats pensem que per mantenir aquesta cohesió social és imprescindible solucionar definitivament el, cada cop pitjor, problema de l'habitatge que, com en altres territoris espanyols, pateixen les Illes Balears. És urgent i necessari prendre mesures contundents i definitives en aquesta matèria.

Només així, les persones que habitem aquestes meravelloses illes podrem viure-hi amb garanties i, els que venen a visitar-les en podran gaudir.

Tot i això, aquest dictamen fruit d'un ampli debat i consens al si del CES, juntament amb l'estudi que l'origina, semblen haver quedat guardats al fons d'un calaix i no ser tinguts en compte per l'actual govern de les Illes Balears. Només cal veure com s'ha desenvolupat l'activitat turística d'aquesta temporada, per dir que estem lluny d'assolir la cohesió social, la qualitat a la feina i l'equilibri territorial i la sostenibilitat ambiental que se sol·liciten.

És una necessitat vital que els objectius del dictamen 5/2020 sobre la perspectiva econòmica, social i mediambiental de les societats de les Illes Balears a l'horitzó 2030 es duguin a la pràctica.

Ja tenim la teoria, posem-nos en marxa!!!

2.2.

Economia turística i diversificació econòmica: l'epicentre d'un debat decisiu

Carles Manera

Catedràtic del departament d'Economia de la UIB

El canvi més important que es pot produir en la demanda turística en els pròxims anys, tal com ja preveuen els mateixos intermediaris turístics, és la creixent sol·licitud de destinacions que gaudeixin d'un elevat component de benestar mediambiental. En el cas del turisme, la qualitat ecològica es vincula directament a la capacitat de càrrega del territori. Aquesta és superada amb escreix per les Balears en temporada alta (es dedueix dels indicadors socioambientals que ha calculat un estudi del Consell Econòmic i Social), mentre que en la baixa dit problema no es mostra de forma tan severa. En els sistemes productius terciaris de base exportadora, com és el cas de les Balears, l'avantatge competitiu no es vincula tant a la funció d'innovació que coordina un emprenedor, com la de saber generar els mecanismes institucionals que permetin controlar les externalitats negatives mediambientals que provoca la sobreexplotació turística en un entorn físic limitat, com és el de l'arxipèlag.

En aquest sentit, l'agent econòmic que pot exercir una veritable funció de coordinació perquè el conjunt de les empreses s'acoblin als nous paràmetres de funcionament és el sector públic i, més concretament, les administracions d'àmbit regional i local. Aquestes institucions gaudeixen dels mecanismes adequats per exercir aquest paper de lideratge en la coordinació dels agents privats, per a possibilitar que aquests modifiquin les seves pautes de comportament i redirigeixin l'estratègia empresarial cap a un model de desenvolupament turístic —i econòmic— sostenible (en tots els sentits: econòmic i ecològic, amb totes les contradiccions inherents) al llarg del temps. No obstant això, a banda d'aquesta comprensió de la fragilitat ambiental de l'economia balear, que ha d'esperonar, entre altres accions polítiques, la confecció d'instruments oportuns per aconseguir recursos pal·liatius de les externalitats negatives, el nus central rau en la creació del capital humà adient per afrontar els reptes de la globalit-

zació econòmica. No oblidem aquest factor, que considero cabdal.

En aquest context, el debat sobre la diversificació del model de creixement balear s'ha posat reiteradament sobre la taula, amb resultats no sempre afalagadors, fins i tot en etapes de governs progressistes. En moltes ocasions, s'ha pensat que el tema era massa estratègic per a ser abordat, atenent les pressions de les conjuntures. En d'altres, simplement no s'ha cregut en una reorientació del model i, encara que amb bones paraules —que sempre porten en el cos central dels arguments els conceptes de “sostenibilitat” o “economia circular”, sense explicacions gaire convincents—, no s'acaben de veure les necessitats de fer virar la nau envers altres escenaris productius. Però, i això em sembla important, existeixen experiències empresarials a les Balears que denoten, sense embuts, apostes clares per la diversificació econòmica. Aquesta idea, la de diversificar una economia madura de serveis, també es sol invocar recurrentment; però no es concreten ni vies d'anàlisi ni plantejaments efectius en política econòmica.

No obstant això, tenim a les illes potencials innegables, que abastes empreses d'enginyeries diverses —*software*, robòtica, tecnologies sanitàries, agroalimentació—, amb quotes de mercat tangibles, i amb capacitacions d'un capital humà que aporta valors afegits a les produccions resultants. No estam parlant, per tant, de curolles abstractes. Una recent investigació de 2022 del professor Facund Fora ha suggerit, per exemple, que la contribució de les empreses del Parc Bit de Palma al PIB balear supera el 2%. La dada ens ha de fer pensar. Sobre aquest punt, urgeixen investigacions de primera mà de caràc-

ter microeconòmic que vagin en una direcció nítida, que és observar les relacions interempresarials (entre empreses turístiques i d'altres, a partir d'anàlisis concretes de les taules Input-Output, per exemple), per a comprovar un axioma que anem reiterant d'ençà de fa temps: que el turisme no són, tot just, turistes.

És a dir, estam davant un sector terciari que es diversifica, encara de forma gradual, però que requereix del concurs de l'administració en forma d'ajudes concretes, ja sigui de caire fiscal o de subvencions iniciàtiques —penso, per exemple, en els clústers empresarials—, ben igual que s'ha esdevingut a d'altres economies del món. És la ruta d'un nou model de creixement, que ha de ser menys intensiu en activitat netament turística, tot i que aquesta, és a dir, el turisme, ha de continuar sent un tractor essencial. Per un motiu clau: perquè tenim potents avantatges comparatius, és a dir, experiència, *know how* i destreses empresarials i laborals. Som competitius en aquest sector, diríem que fins i tot massa (vint milions de turistes el 2024 és una xifra descomunal per a unes illes com les Balears: prop del 20% del turisme que arriba a Espanya). I no podem ignorar aquesta realitat en una economia globalitzada.

En paral·lel, hom no podem eludir quatre vectors claus:

- Un model de creixement no es canvia ni per una decisió política unilateral, ni de manera abrupta, ni per un decret llei. La història econòmica ens ensenya que aquestes trajectòries requereixen el concurs de col·laboracions publicoprivades, tot i que sempre amb una major responsabilitat —i empremptoria de les primeres. El mercat sol

no canviarà les coses: prosseguirà amb els seus exitosos resultats des de la perspectiva del curt termini. Hom infereix, des d'aquí, una pregunta: si és cert aquest èxit, per què canviar? Les respostes són múltiples, però no hi ha dubte que els impactes del canvi climàtic sobre les economies mediterrànies és, tal vegada, la més rotunda i comprovable, i en el mitjà termini pot provocar fuites de visitants. Esperar una distopia no crec que sigui massa intel·ligent: canviar quan hom no disposen dels marges adequats, i fer les coses de manera precipitada, no sembla massa aconsellable. Aquí, i això és rellevant, no parlem d'ideologies: parlem de resultats que provenen del món de la ciència, amb aportacions científiques que recomanen pautes de mitigació, recomanacions que —i això és interessant saber-ho— estan apuntant igualment la major part dels governadors dels bancs centrals del món. És a dir, fins i tot del sector financer més ortodox, la inquietud per les conseqüències del canvi climàtic es troba en el porta-foli de les institucions.

- Massa sovint observem que la presa en voler transitar d'un model a un altre fa que ens oblidem que la realitat econòmica és força més complexa i entremaliada que la que pensem, quan ens trobem en posicions aleatòries —i no decisives— en els quadres de comandament polític. L'estratègia gradual del procés s'ha de veure en les polítiques econòmiques que s'implementin, particularment en el terreny de les inversions públiques, tant de forma directa, com indirecta mitjançant els sectors instrumentals dels governs —les empreses públiques—. Això és el que s'ha de fer visible, tant als agents econòmics i socials, com a la resta

de l'espectre polític, encara que en aquest darrer no sempre es puguin trobar cooperacions còmplices amb els projectes que es vulguin desenvolupar. No estam parlant, per tant, d'una legislatura, en la qual hom demana que tot canviï de manera ràpida; això és estrictament impossible, i calen empaties i comprensions per part dels col·lectius socials que es trobin en sintonia amb un full de ruta de canvis. Parlem, al contrari, d'una cronologia més llarga.

- Tot plegat infereix costos de transició —n'hem parlat a altres publicacions sobre aquest tema, de forma més prolixa— i, per tant, de recursos financers per acarat una decisió estratègica d'aquest calibre. La qual cosa imposa un instrument rellevant: la planificació estratègica (o programació estratègica; el concepte importa relativament, el que esdevé essencial és tenir clar el que es vol fer). Pressupostos pluri-annals, marcats per ingressos d'institucions de tota mena —nacionals, europees—, en forma de projectes específics consensuats que suposin cofinançament; i polítiques pròpies de captació d'ingressos mitjançant la utilització de la política tributària (impostos nous, com ara els relacionats amb el medi ambient, per exemple, una línia d'actuació que és recomanada per la Comissió Europea i en alguns informes del Fons Monetari Internacional). En aquest context, el finançament autonòmic i les inversions estatutàries —junt amb el REB— esdevenen peces a tenir en compte. Però la seva utilització, en aquest cas de l'arquitectura del finançament de les autonomies, s'ha de fer sobre una base sòlida, de rigor en la utilització de les dades i dels indicadors, de variables concretes tot fugint

de narratives abstractes i victimistes que aporten poc al debat científic sobre aquesta qüestió, sense fer trampes pressupostàries i partint del que ja tenim, que no és pas poc.

- Finalment, és igualment urgent fer escenaris del que suposaria la possible contracció de l'activitat turística. Per exemple, reduccions determinades en la vinguda del nombre de turistes i de les seves pernoctacions, per tal d'albirar amb major precisió el cost d'aquestes realitats —pèrdues de llocs de treball, tancaments empresarials— i saber, efectivament, aplicar de forma escaient els punts anteriors que hem comentat. És molt fàcil afirmar que “sobren” turistes. No discuteixo això; el més complicat és la derivada següent: què farem amb famílies i empreses si, efectivament, la reducció important de visitants comporta dislocacions socials. Això implica que aquests punts que acabo d'anotar s'haurien de treballar conjuntament; és a dir, disposar d'alternatives veritablement plausibles que facin de relleu a les activitats que es puguin perdre. Factors concrets al respecte poden ser:

- a. La pujada de l'impost de pernoctacions turístiques, de tal manera que tal formulació impositiva sigui més propera al sentit estricte d'una ecotaxa. Això té seriosos problemes amb els sectors empresarials i, probablement, amb els sindicals. Però moltes destinacions turístiques de tot el món, amb governs de perfil clarament liberal, estan impulsant pràctiques amb aquesta mateixa direcció (Amsterdam i Venècia, per exemple).
- b. Les reserves d'inversions directes de les administracions —els seus respectius capítols 6 pressupostaris— per fer front a: polítiques d'ajudes a les empreses,

programes de formació a treballadors i treballadores, rendes de transició per a la població que perdi el seu lloc de treball, i estratègies de capital-risc que aportin saba nova empresarial al teixit productiu, tenint present, endemés, que segons un molt recent treball d'investigadors del Banc d'Espanya hom indica la petita dimensió de les empreses illenques (1-9 treballadors, 10-49 treballadors: conformen el 54,8% de les empreses balears, mentre el paràmetre per a la mitjana nacional és del 40,6%: A. Fernández-B. Fernández-Rosillo-N. Pérez: *La perspectiva regional de la Central de Balances del Banco de España*, Documents Ocasionals núm. 2429, setembre de 2024). Al seu torn, aquelles empreses públiques que es relacionen amb l'estructura productiva insular caldria que adoptessin igualment un plantejament consemblant de reserves de crèdit per a inversions específiques. En ambdós casos, les destinacions d'aquestes assignacions de recursos haurien d'estar alineades amb el canvi del model productiu dissenyat amb la metodologia de la planificació estratègica.

- c. Els dos punts anteriors imposen un tema que és cabdal: l'acord de les administracions per fer front al repte. Si ja això resultaria complicat fer-ho conjuntament, penso que seria impossible si només una sola administració s'enfrontés al desafiament. I per arribar a acords, urgeixen, si més no, punts en comú entre forces polítiques que poden bastir governs, per tal d'evitar improvisacions que tenen enormes costos de tota mena (polítics i personals).

És peremptori pensar estratègicament, i fer-ho amb generositat política i empatia. No es canviarà absolutament res si les forces que pretenen agafar el timó de la nau i reorientar-la no es posen d'acord amb punt programàtics concrets, que afectin un programari d'inversions amb recursos propis i aliens. Si en aquest tema aquestes forces no arraconen

les seves legítimes discrepàncies, i no es posen a treballar en un front comú, tot persistirà. Continuarem emplenant de retòrica buida de contingut els missatges, els documents, els textos, les presentacions, amb conceptes molt macos (sostenibilitat, circularitat), però sense el punt més important: una economia política concreta, tangible, realista.

2.3.

Decreixement i diversificació

Celestí Alomar

Per què decreïxer? Per què una opció culturalment asistemàtica? Per entendre del que s'està parlant cal precisar que, en aquest cas, decreixement és sinònim de disminució de l'oferta existent, especialment d'allotjaments turístics. El motiu d'aquesta decisió és que l'allotjament turístic, per a aquest país, ha estat l'anella essencial en la cadena de producció en la principal activitat econòmica. Per sort o per desgràcia, l'hotel s'ha convertit en un símbol; la planificació o no planificació que ha conduït les Illes Balears a ser una economia referent, alhora que una societat estressada per la massificació i la turisticació, ha girat sempre al voltant de la silueta de l'edifici rei.

La indústria del llit

Recordem que les Balears, des de l'origen del turisme de masses, han actuat sempre com una economia especialitzada, que proveeix d'allotjaments turístics els turistes que els operadors transporten. És a mitjan anys cinquanta del segle passat quan apareixen els turoperadors en el paper d'intermediaris. Guerra freda, temor a les masses i sobraven els Douglas que havien servit per trencar el bloqueig que Stalin havia imposat sobre Berlín. Es converteixen en

l'element central que controlava la major part dels fluxos de passatgers. En aquell moment, es relacionaren dues economies i societats de desenvolupament molt desigual, cosa que provocaria un elevat grau de dependència local respecte als països emissors.

Es creava hostalatge, en molts de casos d'una qualitat ínfima, a ritme de la demanda dels operadors, que sovint finançaven basant-se en garanties d'exclusivitat i bestretes. Des de molt aviat, en la cadena de producció que es va establir, va quedar clar que el paper de la "iniciativa" local seria el de proveïdora de llits. Això marcava una reelecció de poder que s'ha mantingut, d'una manera o d'una altra, fins a l'actualitat. Només la recent aparició de la xarxa digital ha permès un major grau d'independència respecte als operadors i, per tant, major grau de capacitat de decisió local. Però no deixa de ser un fet important i determinant que, en aquesta dicotomia, el control de l'oferta, fins a l'aparició del fons d'inversió, ha estat quasi exclusivament en mans de la indústria local.

De manera simètrica i en correspondència, en crear-se l'estat de les autonomies

encara amb molt de retard respecte a la realitat econòmica i amb una relació de poder ja consolidada, se cedeixen a la comunitat les competències en política turística, ordenació del territori, medi ambient i indústria, entre d'altres, que permeteren articular un poder administratiu i polític regional nou. Aquest haurà de conviure amb les factures de dependència heretades i amb l'interès de l'Estat que les Illes continuïn sent un monoconreu turístic proveïdor de riquesa per a les arques públiques. Nogensmenys, des de llavors, la comunitat manté la capacitat suficient i té els instruments adequats per ordenar l'oferta turística al seu territori i, en conseqüència, incidir en el mercat global, més enllà del *mainstream* de l'època que l'economia està per sobre de la política i el mercat és el rei totpoderós.

No passa el mateix amb la demanda, sobre la qual la capacitat d'influència directa que es té és molt menor. La proposta per actuar-hi sempre s'ha cenyit al control de les portes d'entrada de la comunitat per on han de passar tots els visitants, molt especialment els aeroports, amb la idea de disminuir *slots*, en aquest cas limitar l'arribada d'avions. No tornarem a parlar de l'Estat i la seva consideració cap a les Illes, que ens conduirà a un debat sobre la sobirania. Simplement, a manera d'hipòtesi, pensem que això s'ha fet possible i s'aconsegueix reduir la demanda per aquesta via: es produiria un quadre en el qual hi hauria menys clients amb la mateixa oferta i la conseqüència immediata seria la baixada de despesa provocada per la guerra de preus, com a mínim a curt termini. No és desgavellat, per tant, arribar a la conclusió que el decreixement sempre obligatòriament ha de passar per la disminució de l'oferta.

La raó última

Un cop fet aquest preàmbul sobre la responsabilitat i la capacitat de la comunitat, passem a respondre les preguntes inicials. Cal dir que quan parlem de decreixement es planteja en un context de canvi de model, no únicament turístic, sinó de model econòmic en conjunt. La transició cap a una nova forma de societat, encara que tingui una gènesi pròpia producte de la reflexió de molta gent i molt de temps, podria inserir-se en la proposta de Pacte Verd Europeu i l'objectiu d'aconseguir la neutralitat climàtica, la restauració dels ecosistemes degradats i la biodiversitat. Hem de recordar que les Balears, com a illes, són un territori fràgil que té una capacitat de càrrega limitada, la qual fa temps que està sobrepassada.

La relació entre els països emissors de turisme de masses i les destinacions receptores és dispar. L'Indicador de Pressió Humana (IPH) i l'empremta mediambiental generada per l'activitat turística són molt més alts en els territoris visitats que no pas als països d'origen dels turistes. Els residus i les externalitats que produeix l'activitat es donen i impacten molt majoritàriament a la destinació. El canvi climàtic afecta directament elements estructurals de l'oferta i, en conseqüència, de la destinació. La reacció governamental i empresarial davant això ha estat introduir sistemes d'economia circular a l'activitat turística, com a objectiu estratègic; per tant, amb finançament públic. Però aquesta és una lògica insuficient: l'economia circular s'enfoca a reduir la deixalla, optimitzar l'ús de recursos i fomentar la reutilització i el reciclatge, però no considera la capacitat de càrrega, ni el problema d'un excés de visitants, que és el causant directe de la massificació.

L'escassetat de primeres matèries és un problema creixent que afecta múltiples sectors industrials i econòmics a escala global. Concretament, provoca l'augment dels preus i distorsiona l'estabilitat de les cadenes de subministrament. Això pot afectar el turisme per una doble via: el consum i la producció. Són circumstàncies de pes que podem pensar que condicionaran el comportament del mercat en el futur. La bogeria bèl·lica que la crisi global ha desencadenat, davant la racionalitat dels processos de transició, no fa més que enterbolir la situació i prefigurar un escenari de crisi i recessió persistent. El curt i mitjà termini es presenta inestable i el llarg termini, tremendament preocupant, i el turisme no n'està exclòs.

Nogensmenys, hi ha un argument més poderós que tots els esmentats fins ara: l'opinió de la gent, que ara està expressant un malestar legítim. A les Illes Balears, que són un territori altament exposat a la insaciabilitat del mercat i la indústria —i durant dècades sense mecanismes de control i protecció propis—, la mobilització social ha estat històricament el contrapunt a aquesta pressió. Encara avui es pateixen les conseqüències del dèficit de control democràtic en l'origen del sistema, que va generar en la societat uns evidents desequilibris en la relació de poder. Sense aquesta circumstància no es pot entendre la constant timidesa, tret de moments excepcionals, del poder polític a l'hora d'afrontar les transformacions en profunditat que requeria el país.

Els moviments socials són l'esmena real al desajust social crònic. Les polítiques de protecció i conservació no s'han donat perquè la indústria ho hagi propiciat, encara que se n'ha servit, sinó perquè hi ha hagut una exigèn-

cia ciutadana capdavantera que ha imposat seny davant l'avidesa. La mobilització a les Illes Balears és sinònim de progrés, en tots els sentits. En una conjuntura com l'actual, en què l'opció bèl·lica i armamentista enterboleix qualsevol procés de transformació verda i social i el reaccionarisme mundial es posiciona, el sentiment transformador expressat per la gent al carrer adquireix una dimensió de qüestió global, més enllà dels temes concrets que es reivindiquin. I en el món del turisme, les comunitats receptores i els seus ciutadans adquireixen una responsabilitat afegida, que només poden exercir a través del control democràtic de l'economia i de l'activitat turística.

El que tothom veu i sap

La pregunta següent seria si tot això és possible i si existeix una massa crítica d'allotjaments turístics susceptible de ser transformats en usos diferents, qüestió que condueix directament a dos conceptes centrals en qualsevol reconversió en una societat de caràcter capitalista: l'obsolescència i l'extemporaneïtat. En el cas de l'oferta d'allotjaments turístics, la primera s'aplicaria a la indústria hotelera i la segona, a l'habitatge dedicat a vacances.

El sector hotelier podria considerar-se un sector econòmic que no es preocupa d'eliminar l'oferta obsoleta, sinó que deixa que aquesta es mantingui en una condició residual per a demandes marginals: o bé reconvertida en habitatge, sense plans de reconversió urbana, que han fet aparèixer zones degradades —com per exemple Sant Agustí-Cala Major a Palma i l'Arenal de Lluçmajor; o bé a manera d'oferta turística de baixa qualitat per captar segments de turisme d'excessos— com són els casos de la Platja de Palma, Magaluf i

Cala Rajada. Des d'una lògica econòmica en una societat moderna, l'eliminació o exportació del producte obsolet hauria de ser una preocupació de primer ordre: la caducitat és un element de competitivitat que el turisme no ha sabut incorporar, perquè encara no ha trobat la tecla de com treure el producte caducat de la prestatgeria.

La filosofia del decreixement en allotjaments turístics no s'allunyaria de la circularitat quant a procediment, encara que en una dimensió distinta, en correspondre's amb una idea global de disminució. Igual que la circularitat, el decreixement abastaria des de la reutilització de les instal·lacions fins a la restitució a l'estat natural de l'espai ocupat o quelcom que s'hi approximi. La qüestió seria com es pot objectivar el procés, quines serien les circumstàncies que farien que un establiment pogués ser considerat obsolet i quines les condicions per les quals el canvi d'ús o la desconstrucció a l'estat natural esdevinguin sortides desitjables per a tothom, des del propietari fins a l'administració municipal i autonòmica.

A expenses d'un treball en profunditat, es poden intuir certs perfils de comportament que denoten obsolescència o fatiga empresarial. Empreses que per la mida de l'establiment, o una altra circumstància, tenen una capacitat de reinversió baixa o nul·la; establiments dedicats a turisme d'excessos; sobreexplotació de les habitacions per captar segments marginals del mercat; plantilles reduïdes i en condicions laborals extremes; la deficiència en el compliment de les normatives de circularitat i modernització; repetició de casuístiques tipus *balcòning* i incidències sanitàries relacionades amb excessos,

entre d'altres, poden servir per elaborar un diagnòstic. La veritat és que l'objectivació del problema requereix un índex d'obsolescència integrat, complex i acceptat.

Com n'és de difícil prendre decisions

L'habitatge vacacional és una activitat comercial que presenta multitud de girs i racons legals; en la dimensió i extensió actual, s'ha convertit en un producte clarament digital: una indústria líquida, que va néixer com a economia col·laborativa i que venia a socialitzar els beneficis del turisme. Però el seu creixement va desbordar totes les previsions. A les Balears, la manca de previsió i una ficció, com era la borsa de places, van convertir l'activitat en un problema. Transformant habitatges en producte turístic se substituïa, per una altra, la funció per a la qual havien estat edificats i planificats i autoritzats per l'administració. Això limitava el parc disponible d'habitatge destinat a cobrir la demanda local. En aquest sentit, en subvertir la funció inicial per a la qual havien estat planificats i concebuts, podem parlar d'extemporeïtat. Des del punt de vista del decreixement, obsolescència i extemporeïtat serien valors equivalents.

No seria correcte plantejar la qüestió com una disputa entre el món hotel·ler i els propietaris d'allotjaments per a vacances; això seria situar-ho en el terreny de la subjectivitat, que no portaria enlloc. L'equació hauria de plantejar-se basant-se en aquests termes: demanda de residents, demanda de segona residència internacional i demanda de vacances de curta durada. En contraposició, a l'altra part de l'equació hi hauria el total del parc d'habitatge

existent. El primer factor de distorsió és el creixement independent de l'oferta dirigida al segment de segona residència internacional, molt sovint relacionada únicament amb un interès especulatiu, que consumeix sòl urbà programat per a residents, traient-lo del mercat local (un exemple clar, recent i flagrant d'això és el Nou Llevant).

El segon element de distorsió seria una prioritització del rendiment econòmic per sobre del principi constitucional del dret a l'habitatge digne i assequible. Com que en aquesta circumstància no es pot apel·lar a l'altruisme dels rendistes, la via de solució només es pot plantejar des de l'ordenació normativa, el control, l'eliminació de l'oferta il·legal i la creació de les condicions perquè als arrendadors els resulti més còmode l'arrendament de llarga durada que la resta d'alternatives. En resum, resolent l'equació: especulació valor zero menor oferta de vacances igual a més habitatge per a residents i a decreixement de l'oferta en el mercat turístic.

El genet pàl·lid de la pandèmia

El decreixement de l'oferta hotelera genera un debat interessant en els sindicats de treballadors. Tradicionalment, ha existit un temor legítim que el decreixement comporti la destrucció de llocs de feina. Si s'analitza el perquè de la situació de la plena ocupació tècnica d'aquestes temporades, en el sector d'allotjaments, s'arribaria a la conclusió que aquesta bona notícia es deu, essencialment, a l'ampliació de les plantilles, producte d'un compliment més estricte dels dies lliures dels treballadors i l'augment de categoria dels establiments, que genera una ràtio major de treballadors per client a l'hotel.

El poliedre té diverses cares. No obstant això, no s'entén plantejar el decreixement de l'oferta sense, a la vegada, parlar de diversificació de l'economia i de la creació de nous llocs de feina en nínxols de producció diferents.

La primera reacció dels països de la UE a la sortida de la pandèmia va ser que havien de reindustrialitzar-se: la crisi havia deixat al descobert la seva feblesa i incapacitat per fer front a qüestions elementals de subsistència. La diversificació econòmica i la ruptura del monoconreu turístic van ser la resposta equivalent que algunes organitzacions de la societat civil mallorquina proposaren com a sortida. El maridatge d'aquesta idea amb la diversificació, com una parella inseparable, va venir immediatament després, no únicament com a resposta a la inquietud dels sindicats, sinó amb la idea d'adquirir una major independència i equilibri com a país. Per primer cop en la història econòmica de les Illes, això no sonava a cant celestial i els conceptes de decreixement i diversificació es guanyaven un espai propi en el debat públic.

A la idea de diversificació sempre l'havia sobrevolada l'estigma de sant Tomàs o de la incredulitat. Quasi com un acte reflex, sorgeix la pregunta de com fer-ho i amb quins ingredients. Doncs, davant la incertesa, com per trencar el gel, es va preguntar a la IA i aquesta va seleccionar nou camps d'actuació possibles i aconsellables en les circumstàncies actuals: Energies Renovables; Gestió Integral de l'Aigua; Tecnologia de la Informació i Economia Digital; Agricultura Ecològica i Producció Local; Turisme Sostenible i d'Experiència; Indústria de la Salut i el Benestar; Economia Blava i Biotecnologia Marina; Indústria Creativa i Cultural; Economia

Circular i Gestió de Residus, i Mobilitat Pública i Privada Sostenible. Va calcular que, per engegar l'operació en aquests camps, seria necessària una inversió de 7.800 milions a deu anys i que es crearien un mínim de 45.000 nous llocs de feina.

Era simplement una simulació per tenir una referència de la dimensió del problema. És evident que la diversificació ha de ser el resultat d'una estratègia col·lectiva i una suma d'iniciatives empresarials diverses. Però de la consulta feta es poden extreure tres conclusions molt directes. La primera seria la viabilitat. La IA no contesta que no és possible perquè la classe política de les Balears gairebé mai ha tingut interès a diversificar, i sense el concurs de la iniciativa pública és impossible fer-ho. Al contrari, selecciona camps que representen una oportunitat de negoci, constata l'existència de la necessitat i pensem que pressuposa una experiència potencial prèvia i l'existència d'un coneixement expert preparat que fan possible que el quadre sigui aquell i no un altre. El seu optimisme s'apropa a la nostra realitat o viceversa.

En segon lloc, constata que una operació d'aquest tipus crearia nous llocs de feina, que en definitiva era un dels objectius plantejats inicialment, i obre la porta que els dubtes es dissipin. En darrer lloc, s'ha deixat el tema dels recursos necessaris per llançar-se a aquesta empresa. El capítol de finançament necessita una reflexió profunda i incita a definir i dissenyar prèviament els mecanismes que s'hauran d'articular per fer possible l'operació. Per fer la primera passa no cal trencar-se gaire el cap: només cal anar al manual del capitalisme avançat i veure les solucions que ens ofereix per a aquests casos. Ens aturem al capítol que

diu 'Fons d'inversió', i immediatament, hi afegim "per a la diversificació" això segurament ens limitarà el camp, però continuarem.

Un Fons d'Inversió per a la Diversificació a les Illes Balears: aquesta seria la proposta. Una peça central d'una estratègia col·lectiva i d'interès públic, que condueix a pensar en una pilotada per a l'administració pública. Des d'aquesta perspectiva, la lògica diria que s'hauria de constituir com a entitat de titularitat pública, amb la garantia de l'administració autonòmica. La raó primordial seria captar recursos públics i privats per al finançament de projectes i iniciatives de caràcter empresarial d'èxit potencial i que es desenvolupin en sectors d'activitat que permetin diversificar l'economia de la comunitat. Un objectiu d'aquestes característiques convida a pensar en una gestió de l'ens de caràcter mixt i obert.

No s'està parlant d'un viver d'empreses, encara que es puguin establir serveis paral·lels en aquesta línia d'actuació. Tampoc s'està pensant en una línia de subvenció no retornable, ni en una línia oficial de préstecs pròpia d'un banc públic. L'estructura en què es pensa seria assimilable a la d'un fons d'inversió, amb matisos. L'objecte serien projectes i empreses amb desenvolupament potencial per a la diversificació econòmica; per tant, la rendibilitat que se cercaria no seria únicament el benefici immediat. El paper del fons s'acostaria a la de soci financer inicial, sense descartar la vocació de permanència. Un híbrid de fons d'inversió que no surt al mercat internacional per centrar-se en l'àmbit econòmic de la comunitat. Cal donar-hi voltes.

2.4.

Cap a una transició laboral justa

Josep Lluís García

Secretari General de CCOO Illes Balears

Vivim uns moments a aquesta terra on es parla de transformació, de canvi de model i s'alliberen expressions que fa pocs anys eren «tabú» com límits, saturació, turisticació, decreixement, entre altres.

No ens ha de sorprendre. La ciutadania està farta d'escoltar que l'economia creix «com un tir», que estem en plena ocupació i que tindrem rècord de nombre de turistes. La realitat que vivim cada dia és ben diferent: salaris que no arriben per donar resposta a les necessitats; el poder adquisitiu de les famílies cau per l'encariment dels productes bàsics; i molt especialment, per l'encariment de l'habitatge, sobretot del lloguer-avui, accedir a una hipoteca s'ha convertit en un miracle, com si et toqués la grossa. No ens pot sorprendre, amb aquest panorama, que es parli de canvis. I ara la pregunta és, cap on?

Tenim dos problemes a resoldre que estan molt lligats: el turisme de masses i l'habitatge.

Des del punt de vista laboral, el turisme de masses està afectant les nostres condicions de feina per la via de la sobreexplotació del factor treball, i l'habitatge a les condicions de vida devaluant les nostres rendes.

La sortida pareix clara, menys turistes i menys especulació immobiliària, però la dificultat és escometre aquesta transició sense que afecti ni a l'ocupació ni als salaris.

Hem d'iniciar de manera immediata una transició justa, on necessitem transformar el teixit empresarial i les qualificacions de les persones treballadores per donar resposta a les noves realitats. Si aquesta transició la fem amb menys turistes, aquest seran de major poder adquisitiu i creixerà la demanda de serveis més exclusius. Per donar resposta a aquest nou mercat, necessitem aprofundir en la requalificació de les persones treballadores del sector turístic; però per a això no serà suficient un model amb menys turisme, pro-

bablement es necessitarà un nombre inferior de persones treballadores —fet que ha passat a totes les reconversions— per tant, serà imprescindible identificar bé els nous sectors d'activitats per donar una resposta adequada des de la formació professional i la universitat.

També necessitarem complementar amb polítiques públiques la protecció als treballadors i treballadores en les seves condicions de vida. Necessitarem construir una borsa d'habitatge públic que quedi fora del mercat especulatiu, i haurem de ser imaginatius per poder fer-ho en un curt espai de temps, haurem de construir sense consumir territori, treure habitatge buit, posar límits a la compra del fons d'inversió o perseguir oferta il·legal.

Sens dubte aquests canvis toparan amb moltes resistències —especialment del teixit empresarial, i més a uns moments en què el turisme i els beneficis empresarials estan desfermats— però si no som capaços de canviar ara, el precipici econòmic al qual ens dirigim queda molt a prop.

Els treballadors i treballadores ja no aguanten més; ara comencem a veure un «èxode» de persones jubilades que per a poder tenir un millor poder adquisitiu parteixen a viure a pobles de la península. Però el que ve —per no dir que comença a ésser aquí— és l'èxode de treballadors i treballadores que amb menys salari, malgrat ser la comunitat on més han apujat els sous en els darrers anys, tenen més poder adquisitiu si viuen fora de les nostres illes.

Ens queda feina al davant, però també una oportunitat per viure millor si fem bé aquesta transició.

2.5.

Sense la perspectiva de gènere, no hi haurà canvi de model econòmic

Lila Thomàs i Andreu

Fundacions Darder Mascaró

En aquest número de l'*Altra mirada* es plantegen les reflexions sobre la necessitat de la transició cap a un canvi de model econòmic per a les Illes Balears. Sense tenir present el 50 % de la població no es pot albirar un possible canvi de model. També l'anàlisi econòmica ha de contemplar, no només la realitat del treball remunerat, sinó la feina no remunerada de les cures i el treball domèstic, tasques imprescindibles pel funcionament i la reproducció social, i que no tenen «compatibilitat monetària» en l'economia oficial. Oficialment són «gratuïtes» malgrat les hores de treball personal que suposen, especialment per a les dones.

L'objectiu 7^è del Pla per a la Igualtat a l'àmbit laboral de les Illes Balears per al període 2022-2025, estableix les següents línies d'actuació:

- a. Elaborar estudis i anàlisis estadístiques que incloguin dades desagregades per sexes, per afavorir la visibilitat de la situació sociola-

b. boral de les dones a les Illes Balears, especialment en els col·lectius més precaritzats.

- b. Incorporar la perspectiva de gènere en les dades i els estudis econòmics en matèria de feina i ocupació que faci l'OTIB.
- c. Fer un estudi de l'impacte de gènere sobre el mercat de treball a les Illes Balears del Reial decret llei 32/2021, de 28 de desembre, de mesures urgents per a la reforma laboral, la garantia de l'estabilitat en l'ocupació i la transformació del mercat de treball.

Malgrat els avanços aconseguits, exposo algunes dades per aproximar-nos a la desigualtat de gènere encara existent a les Illes:

- En el primer semestre de 2022 la bretxa salarial a les Balears calculada sobre la base de les cotitzacions a la Seguretat Social se situa al voltant del 8,5%, és a dir, les dones en mitjana cobren un 8,5% manco que els

homes. I encara som la comunitat autònoma amb menor bretxa salarial, respecte a la resta de comunitats espanyoles.

Mireu l'Índex de Qualitat del Treball a l'article de na Maria del Mar Ribas, en aquest mateix número i les seves dades exposades.

- L'any 2023 a les Illes Balears sols el 31,43% dels càrrecs directius eren ocupats per les dones, l'any 2011 eren el 35,05%.
- Pel que fa als càrrecs públics ocupats per les dones a les Illes l'any 2024, al Parlament de les Illes eren el 50'85% (dada que cal posar en el context de la Llei electoral elaborada en el Pacte de Progrés, que feia obligatòria la paritat i l'ordinalitat, cremallera), el 30% de les conselleries, el 26,87% de les batlies, i el 46,72% de les regidories.
- L'any 2010 amb l'enquesta de l'ocupació del temps, enquesta que no s'ha tornat a repetir, a les Illes Balears les dones dedicaven a la llar i a família en un dia una mitjana de 221 minuts i els homes 111.

Un dels objectius que hem de plantejar per aconseguir un desenvolupament sostenible cap al canvi del model econòmic és el de reconèixer i valorar les cures i el treball domèstic, no remunerats, mitjançant serveis públics, infraestructures i polítiques de protecció social, promovent la responsabilitat compartida a la llar i la família.

Uns dels principals canvis demogràfics de les darreres dècades són els canvis del tipus de llar i les diversitats de les famílies. Tant a les Illes Balears com a Espanya, el tipus més nombrós de llars es componen per una parella amb fills que conviuen a la llar, que ha descendit al voltant d'un 2% en els dos casos.

Dins d'aquestes, a les Illes Balears el 50,3% es componen per una parella amb un fill (que augmenta un 5% des de 2013), un 43% per parella amb dos fills (que disminueix un 1,2%) i un 6,7% per parella amb tres fills o més (que retrocedeix 4 punts des de 2013).

Les llars unipersonals, per tant, persones que viuen soles, representen quasi una de cada

Taula 1. Llars per tipus, a les Illes Balears i Espanya (2013 i 2020)

	Illes Balears			Total Espanya		
	2013	2020	Var. 2020-2013	2013	2020	Var. 2020-2013
Parella amb fills que conviuen a la llar	32,2%	30,0%	-2,2%	34,9%	33,1%	-1,8%
Llar unipersonal	23,9%	24,2%	0,3%	24,2%	26,1%	1,9%
Parella sense fills	23,7%	21,1%	-2,6%	21,6%	20,9%	-0,8%
Llar monomarental o monoparental	9,6%	10,2%	0,7%	9,4%	10,4%	1,0%
Nucli familiar amb altres persones que no formen nucli familiar	4,9%	5,3%	0,5%	4,7%	4,3%	-0,4%
Persones que no formen cap nucli familiar entre si	3,2%	3,1%	-0,1%	3,1%	3,0%	-0,1%
Dos o més nuclis familiars	2,6%	6,0%	3,4%	2,1%	2,3%	0,2%

Cens de població i habitatges.

quatre llars a les Illes Balears, seguida de les llars amb una parella sense fills. Les diversitats familiars i de noves formes de convivència es fan paleses en què augmenten les llars *monomarentals* o monoparentals, els nuclis familiars amb altres persones que no formen nucli familiar i, especialment, les llars amb dos o més nuclis familiars, que a les Balears representen el 6%, la proporció més elevada de tota Espanya, explicat en part per l'alt preu de l'habitatge que implica buscar vies més econòmiques i el nombre de treballadors de temporada i la immigració.

Es fa evident que hem de tenir presents totes aquestes dades poblacionals per conèixer la nostra realitat i poder plantejar, con-

juntament les perspectives possibles per a un canvi de model econòmic per al conjunt de la població de l'arxipèlag. Haurem de plantejar igualment la necessitat de la Renda Bàsica Universal i Incondicional, tal com explica en Rafel Borràs a aquest mateix número.

Sense una perspectiva de gènere no serà possible una transició cap a un nou model econòmic, que ha d'incloure necessàriament els avenços cap a una igualtat salarial, per a igual treball, en els canvis imprescindibles del nostre mercat laboral. S'ha de tenir present el pes del treball no remunerat de les cures, l'atenció a les persones, la feina a la llar i la imprescindible corresponsabilitat en els nuclis familiars.

Taula 2. Dones segons el tipus d'incentiu a la natalitat que reclamen a l'estat i edat a les Illes Balears

	Illes Balears				
	Total	Menys de 30 anys	De 30 a 39 anys	De 40 a 49 anys	50 anys i més
No creu que la natalitat hagi de ser incentivada	23,6	38,0	17,1	20,6	19,8
Augment de la durada del permís de maternitat/paternitat	23,5	15,1	30,6	26,2	17,8
Una assignació per a les famílies amb fills a càrrec menors de 18 anys	9,1	5,8	13,2	7,8	9,0
Més escoles infantils assequibles i de qualitat per a infants de 0 a 3 anys d'edat	8,1	4,5	10,0	8,9	8,5
Una assignació per a les mares o pares que deixen una feina perquè volen cuidar els nens mentre són petits	8,0	7,3	9,6	7,4	7,4
Flexibilitat en l'horari de treball per als pares-mares amb infants petits	6,5	8,6	2,4	8,4	7,6
Una assignació en funció de la renda en el naixement de cada infant	6,4	5,2	6,6	5,0	10,7
Campanyes de conscienciació per als empresaris sobre la conciliació familiar i laboral	4,9	2,5	3,4	4,9	11,0
Una assignació universal en el naixement de cada infant	4,1	7,3	2,5	3,6	3,4
Equiparació de la durada del permís de paternitat al permís de maternitat per als homes que treballen	2,8	4,2	2,1	3,9	0,0
Servei de llar d'infants per a infants en edat escolar abans i després de l'escola i durant les vacances escolars en el mateix centre educatiu	1,9	0,0	1,5	2,9	3,8
Millores en les condicions d'excedències i reduccions de jornada per cura de fills	1,1	1,7	1,2	0,5	1,1

Font: INE, Enquesta de fecunditat 2018

En aquesta transició és cabdal la participació activa del moviment feminista. Perquè els estudis i les estadístiques tinguin sempre incorporades les perspectives de gènere. Perquè hi siguin sempre presents en els organismes de governança que es puguin crear per pilotar la transició econòmica, social i eco-

lògica a les Illes. Perquè les reivindicacions feministes formin part dels objectius globals de la transició. I perquè sense mobilització social no podrem avançar mai a cap a quina mena de transició. I per això, el moviment feminista és del tot imprescindible.

2.6.

Una Mallorca lliure d'emissions? Cases, llum i transport: una proposta de transició ràpida

Ferran Rosa Gaspar

Diputat de MÉS per Mallorca del Parlament Illes Balears

Fa dos-cents anys, es va produir la revolució industrial. Un procés que, de forma similar a la revolució agrària en la prehistòria, transformaria completament les nostres vides i la del planeta. L'accés generalitzat als combustibles fòssils obrí les portes a energia barata i de forma massiva, un fet que permeté generalitzar i facilitar qüestions tan bàsiques com extreure aigua, escalfar les llars, fer feines mecàniques i penoses o desplaçar-nos. Els combustibles fòssils permetien el desenvolupament econòmic i el benestar social i fer-ho, a més, deixant de banda la que, fins llavors, havia sigut la principal font d'energia i d'acumulació de riquesa: la mà d'obra esclava.

Dos-cents anys després de la revolució industrial, els éssers humans hem assolit nivells de desenvolupament i confort mai coneguts en la nostra història. Ara bé, la crema indiscriminada dels combustibles fòssils ha implicat un increment progressiu i exponencial de les emissions de gasos d'efecte hivernacle que,

en acumular-se en l'atmosfera, incrementen la capacitat de retenció de la calor procedent del Sol, fent, així, pujar la temperatura global i donant lloc a què es coneix com a canvi climàtic. Aquest és el conjunt de processos que es deriven de l'increment de les temperatures, com són l'alteració dels sistemes climàtics, l'acidificació dels oceans, la fusió dels pols i conseqüent pujada del nivell de la mar, la pèrdua de biodiversitat, etc.

El canvi climàtic i els seus efectes són el repte més gran al qual s'enfronta la humanitat per la multiplicitat d'impactes i per la urgència a què cal fer front, però, sobretot perquè posar-hi remei implica replantejar de dalt a baix un model econòmic que es basa en la crema indiscriminada de combustibles fòssils. Per desgràcia, la situació és avui molt més complexa que al segle XVIII, en la mesura en què les necessitats energètiques són molt majors i més diverses que llavors i el canvi s'ha de fer en un període molt breu de temps, si de

debò volem resoldre la crisi climàtica. Aquest canvi requereix tecnologia, sí, però també d'algunes renúncies i d'un canvi en els valors que són preponderants en la nostra societat.

En aquest sentit, l'any 2015, tots els estats del planeta es comprometeren a tenir economies lliures d'emissions de gasos d'efecte hivernacle en un horitzó a 2050, amb l'objectiu de limitar l'escalfament global molt per sota dels 2°C, preferiblement a 1,5°C, respecte de nivells preindustrials, una temperatura per damunt de la qual els riscos per a l'habitabilitat en el planeta s'incrementaven exponencialment. Per assolir-ho, cal irremeiablement abandonar els combustibles fòssils i fer-ho ràpidament.

Aquest compromís es va traduir a les Illes Balears en la Llei 10/2019, de 22 de febrer, de canvi climàtic i transició energètica. Una llei amb què es fixava l'objectiu de reduir les emissions un 40% a 2030 i el 90% per 2050 i es posaven les eines i les palanques necessàries per fer efectiu aquest canvi de model energètic i acabar amb les emissions de gasos d'efecte hivernacle.

Pel que fa a Mallorca i a les Illes Balears en conjunt, s'ha de dir que som un país altament dependent dels combustibles fòssils. Així com el nostre model productiu es basa quasi exclusivament en el desplaçament massiu de persones en avió i en l'aprofitament d'aquesta terra com a lloc d'oci, persisteix una baixa penetració de les energies renovables i un sistema altament lineal de consum i malbaratament dels recursos naturals. Tot plegat es tradueix en una intensitat de carboni per unitat de PIB especialment elevada i unes emissions globals que disten molt de reduir-se dràsticament i que, per desgràcia,

es troben estancades. Aquest fet ens ha de preocupar encara més si tenim en compte que el gruix dels béns de consum de la nostra economia estan produïts a altres territoris i no figuren en el nostre còmput d'emissions i que, per tant, la nostra petjada al planeta l'estem exportant a altres territoris.

Deixant de banda l'exportació d'impactes sobre altres territoris, si ens atenim als consums i impactes que es generen exclusivament a les Illes Balears, les xifres són les següents: les Illes Balears emetem entre 11 i 12 milions de tones de diòxid de carboni equivalent cada any i tenim un consum final d'energia de 2,2 milions de tones equivalents de petroli.

Contràriament a la creença generalitzada, el gruix d'aquestes emissions o del consum energètic no es deriva de la producció d'electricitat sinó que es deu majoritàriament a la mobilitat. És precisament per mor del nostre model econòmic i per un urbanisme altament dispers que la mobilitat és responsable del gruix del consum energètic d'aquest país, representant el 65% del consum final d'energia. La mobilitat terrestre i l'aèria es reparteixen la pràctica totalitat del consum amb un 31% i un 27% del consum d'energia final, respectivament, essent el pes de la mobilitat marítima molt menor. Per posar en comparació, tota la indústria de les Illes Balears suposa l'1,7% del consum final d'energia, és a dir, que gastem 17 vegades més energia en moure'ns per les carreteres que en tota la indústria junta.

Aquestes xifres es refereixen al consum d'energia, troben una traducció pràcticament directa en emissions de gasos d'efecte hivernacle, sent la mobilitat responsable del 59,1% de les emissions de gasos d'efecte hiverna-

cle, amb un pes del 22,7% del total de les emissions de les Illes Balears, per al transport terrestre, un 16,2% per a l'aviació i un 20,2% a la mobilitat marítima.

Com és obvi, la generació d'energia elèctrica continua tenint un pes rellevant i també requereix acció decidida, encara que és probablement el sector on s'ha vist una reducció major en les emissions de gasos d'efecte hivernacle els darrers anys. Així si en el moment d'aprovació de la Llei, Mallorca continuava basant la seva producció elèctrica en el carbó, avui dia, el Murterar funciona exclusivament en reserva i les energies renovables ja arriben a pics de producció de pràcticament el 40% de la demanda elèctrica, una xifra llunyana de la sobirania energètica, però prometedora respecte de l'assoliment dels objectius. Encara que no exempta de polèmica, la implantació d'energies renovables al nostre país és probablement un dels pocs indicadors mediambientals que millora notablement i que permet albirar, en un futur no massa llunyà, la desconexió de les centrals tèrmiques.

Aquesta millora progressiva, per desgràcia, no l'hem conegut en el sector més rellevant en emissions i en consum energètic: la mobilitat. Ni a terra, ni al mar, ni a l'aire. En totes les seves formes les emissions de gasos d'efecte hivernacle han crescut els darrers anys i ho han fet de la mà d'un increment del nombre de vehicles, del nombre de residents i del nombre de turistes.

A l'hora d'identificar solucions al repte que se'ns planteja, cal adreçar-nos-hi per àmbit, perquè els reptes no són, en absolut els mateixos. La mobilitat terrestre és probablement l'àmbit on és més senzill actuar i on es podria veure un canvi en un període més

curt de temps. El 63% dels desplaçaments a les Illes Balears es realitzen dins del mateix municipi i per distàncies curtes. Els ajuntaments juguen, per tant, un paper fonamental, com han demostrat ciutats on s'han aplicat programes valents de transformació de la mobilitat. València, Barcelona o París demostren com és possible alliberar espai urbà per a vianants i ciclistes i reduir notablement el nombre de viatgers, sempre que es fa la ciutat més amable pels més vulnerables: la gent gran i els infants. En canvi, a Palma, el cotxe és i ha sigut sempre el rei i els vulnerables es barallen pel poc espai que els hi queda. Per desgràcia l'oportunitat que ens oferia la postpandèmia va ser desaprovechada al 100% i seguim amb dissenys urbans pensats en el cotxe.

Cal anar a l'arrel del problema i reduir l'espai pels cotxes perquè la immensa majoria dels desplaçaments es fan dins el mateix municipi i per distàncies curtes. És possible, es pot fer ràpidament, transforma la ciutat i, al mateix temps, beneficia a tothom: als qui deixen d'anar en cotxe perquè guanyen en temps, en doblers i en salut, i als qui no poden deixar d'anar en cotxe perquè també veuen reduïda la congestió. El millor de tot és que, com ens demostra l'urbanisme tàctic, ni tan sols és necessari comptar amb grans sumes de doblers: únicament requereix voluntat política.

També cal una aposta decidida per replanificar la mobilitat en els trajectes interurbans i aquí la feina que s'ha de fer és triple. En primer lloc, hem de reduir el nombre de desplaçaments, entre altres coses minimitzant la macrocefàlia de Palma, impulsant un pla de comarques que redueixi la necessitat que mitja illa es traslladi cada dia a Ciutat, garantint els serveis i els equipaments a cada

comarca, però també un dinamisme econòmic arrelat al territori, que permeti que els pobles no siguin només pobles dormitoris. En segon lloc, cal replantejar l'aprofitament que fem de les infraestructures viàries. El breu exemple del carril Bus-VAO demostra que és possible donar preferència al transport públic i als qui omplen el cotxe respecte dels qui viatgen amb el cotxe buit. Una pràctica que existeix arreu del continent i que hauria de traslladar-se totes les vies d'alta ocupació. Per acabar, cal incrementar notablement els serveis de transport públic, tant bus com tren. Així com les noves concessions del TIB feren un gran bot de qualitat, la voluntat d'agafar el transport públic és tan alta que han fet curt. Ben igual succeeix amb l'escassa xarxa de tren de Mallorca, que necessita una ampliació amb perspectiva metropolitana. En tots dos casos, la solució als problemes de mobilitat impliquen incrementar freqüències i línies, allargant horaris per fer possible el transport de vespre els dies feiners i el nocturn en caps de setmana.

Per altra banda, el transport aeri és l'elefant a la sala. És el sector que més ha crescut les seves emissions els darrers vint anys i, contràriament a tota la resta, és l'únic on de la meitat (el 52%) dels europeus no agafen un sol avió en un any, mentre que un de cada deu han agafat més de tres vols d'anada i tornada en un mateix any. Té sentit aplicar una mesura lineal que afecti a tothom per igual? Segurament no. Perquè viatjar és necessari per molts de motius i la democratització del turisme és també un element positiu. El que no podem probablement és fer-ho al mateix ritme que ho fem ara. Justament, des d'aquest punt de vista alguns centres de pensament defensen la introducció de taxes específiques pels viatgers freqüents, responsables de la immensa majoria

dels desplaçaments en avió, un fet que, en el nostre cas, ja havia posat de manifest l'AIREF quan, en analitzar l'efectivitat del descompte de resident, va constatar que el 20% més ric, rebia més del 50% dels fons de la subvenció.

La reducció del nombre de vols i de passatgers no només no hi ha cap solució tecnològica avui en dia que permeti la descarbonització, de manera que l'única solució per a reduir les nostres emissions passa per la reducció del nombre de vols, una solució que, lluny de limitar la nostra connectivitat amb el món, únicament seria perjudicial per als dividends que cobren any rere any els accionistes d'AENA. Amb més de 31 milions de passatgers anuals, el gruix de les arribades i sortides de Son Santjoan és als mesos d'estiu. La reducció del nombre de vols no només permetria minvar les emissions directes de l'aviació, sinó alleugerir la pressió turística que patim i les emissions que es deriven d'aquest sector. Aeroports com el d'Amsterdam demostren que es poden fixar topalls al nombre de vols i reduir *slots*, una mesura que hauria de venir acompanyada de la prohibició dels jets privats, no tan pel seu pes en les emissions, sinó per un repartiment just de les càrregues que imposa la lluita contra el canvi climàtic.

És, precisament, des del punt de vista de la justícia en l'assumpció de les càrregues que hem d'adreçar les mesures 'impopulars' de la lluita contra el canvi climàtic. No només és necessària des d'un punt de vista de reducció d'emissions si no que és la solució que millor concorda amb la situació de saturació que viu el país. Alhora, sabent que la resta de sectors de la nostra economia estan fent esforços per assolir els objectius climàtics, resulta inassumible des d'un punt de vista de justícia veure

que l'únic sector que no es pot descarbonitzar perquè no existeix la tecnologia i que, a més, representa un volum d'emissions importants no fa més que créixer. Cal reduir el nombre de vols i cal, necessàriament, replantejar la política de gestió aeroportuària de l'Estat i els incentius que existeixen per un model creixentat. Altrament tendrem un operador que pensa més en els dividends que ha de repartir que en el futur i el present que ens espera.

Al seu torn, el transport marítim també presenta dificultats per a la seva descarbonització, amb l'afegit que és el cordó umbilical amb el continent i la principal forma de provisió de béns a les nostres illes. S'identifiquen tres grans eixos de feina. Un primer que consisteix en l'impuls de la diversificació econòmica, a l'efecte d'incrementar la sobirania alimentària i de béns de consum, reduint les necessitats d'importació. Un segon eix que demana reduir directament les grans fonts d'emissions supèrflues, com el turisme de creuers o els iots de gran velocitat. I, en últim lloc, la promoció de les poques alternatives tecnològiques de què comptem: l'hidrogen verd pels trajectes i l'electrificació dels ports, pel temps d'estada a port.

Deixant de banda els sectors de la mobilitat i la generació d'energia elèctrica, i malgrat el seu pes menor des d'un punt de vista d'emissions, resulta rellevant remarcar els consums domèstics com a element transformador en un context de forta pressió en el mercat residencial. A les Illes Balears hi ha al voltant de 650.000 habitatges construïts de les Illes Balears, la immensa majoria dels quals són anteriors qualsevol normativa d'eficiència energètica, i més del 30% dels habitatges no es destinen a primera residència, essent molt

baixos els incentius per invertir-hi en millores energètiques. Cal apostar fermament per la rehabilitació energètica com a mecanisme per a reduir els consums energètics, millorar les condicions d'habitabilitat i aconseguir, de retruc, que bona part de les segones residències, els habitatges buits o els pisos turístics es puguin destinar a residència habitual. El repte és majúscul perquè requereix d'acció a pràcticament tot el parc edificat, amb un esforç de capil·laritat majúscul. Cal aprofitar que anualment centenars d'edificis del nostre país passen la seva inspecció tècnica i posar a l'abast d'aquests el suport tècnic i econòmic per a rehabilitar energèticament tot el parc edificat, plantejant, alhora, condicionants lligats a la sortida d'habitatges al mercat o a la reducció del seu preu.

Començava l'article parlant de la necessitat d'un canvi ràpid i profund, que no només es podrà fer per la via tecnològica sinó que requerirà cessions i renúncies i d'un canvi en els valors de la societat. Unes cessions i unes renúncies que no poden basar-se en el voluntarisme sinó que requereixen accions i decisions col·lectives i que únicament tindran recorregut si són percebudes com a justes socialment i distribuïdes d'acord amb les possibilitats de cadascú. La conjuntura política no ajuda i l'individualisme de la societat actual no facilita l'acció col·lectiva.

Emperò, convé fer de les febleses virtut i aprofitar, precisament, que les solucions als problemes que preocupen a la ciutadania, com són la pressió turística, la mobilitat o l'accés a l'habitatge, són en bona part similars a les que es necessiten per a reduir les emissions de gasos d'efecte hivernacle. Comencem a fer-hi feina avui, perquè demà és massa tard.

2.7.

Proposta per a un nou model de polítiques d'habitatge a les Illes Balears

Biel Horrach Estarellas

Arquitecte, doctor en urbanisme i investigador del Grup de Recerca Geografies Crítiques de la Urbanització, Sostenibilitat i Turistificació

Després d'un llarg període de manca de continuïtat en les polítiques d'habitatge, les conseqüències de la crisi immobiliària van agreujar-se quan molts ajuntaments es van veure obligats a vendre el patrimoni de sòl municipal per pal·liar deutes. L'any 2015, però, es va començar a marcar un punt d'inflexió amb mesures destinades a revertir aquest deteriorament, com la preservació del sòl públic i un augment de les reserves d'habitatge de protecció pública. Es va establir, per llei, la prohibició de monetitzar la cessió del sòl públic, i es va implementar un increment en la reserva de sòl per a habitatge de protecció oficial, assolint una mitjana del 50% en àrees de transformació urbanística.

Aquestes iniciatives van ser acompanyades de serveis com les oficines antidesnonaments, que ofereixen suport d'intermediació a col·lectius vulnerables davant els impagaments de lloguer i les execucions hipotecàries, així com la creació de diverses tipologies d'ha-

bitatge social per cobrir les diferents necessitats de les unitats de convivència. Aquest primer pas, orientat a contrarestar la pressió immobiliària i l'especulació, va establir una base per millorar l'accés a l'habitatge. A més, es van introduir regulacions per limitar l'impacte de dinàmiques socioeconòmiques globals que dificultaven l'accés a l'habitatge, com el turisme intensiu, especialment en àrees com el centre històric, on cada any desenes de llars es veien desplaçades. Es van posar restriccions a les estances turístiques en habitatges i es va incrementar el parc d'habitatges públics en un 50% a les Illes Balears, gràcies a la col·laboració amb l'IBAVI.

No obstant això, tot i els límits a l'activitat turística, s'ha continuat experimentant un creixement en noves modalitats d'allotjament que accentuen la pressió sobre el mercat immobiliari i el sòl disponible. Des de fa dècades, Mallorca ha esdevingut una de les destinacions turístiques amb més pernocta-

cions, superant fins i tot zones com Quintana Roo, a Mèxic, amb més de 45 milions de pernотacions anuals. L'impacte d'aquesta intensitat turística sobre el territori és tal que duplica les pernотacions d'altres destinacions com Tenerife o la Costa de Barcelona, les quals, pel seu caràcter continental, en el cas de Barcelona o la manca d'estacionalitat, a Tenerife, pateixen menys pressió estacional.

En aquest escenari, on el turisme i el mercat immobiliari són les principals economies de les Illes Balears, especialment després de la crisi immobiliària i el procés de concentració de la propietat, els residents es troben en competència directa amb els inversors globals. Aquest desequilibri fa que les unitats familiars, sovint amb ingressos modestos, no puguin competir amb el boom de tot un gran nombre d'actors amb un alt poder adquisitiu que veuen les Illes com un mercat atractiu per a la inversió immobiliària. És així com, malgrat les iniciatives del 2015, les polítiques d'habitatge requereixen una actualització per fer front a les noves dinàmiques globals.

Propostes per una actualització de les polítiques d'habitatge

Per revertir aquesta situació, es proposen les següents mesures:

1. **Planejament i legislació àgils i adaptables:** És fonamental que el planejament urbanístic i el marc legislatiu siguin flexibles per poder adaptar-se ràpidament a les tendències del mercat global. Això inclou l'establiment de mecanismes de revisió periòdica que permetin actualitzar les normatives en funció de les condicions socioeconòmiques, la demanda d'habitatge
2. **Regulació de la segona residència i habitatges turístics:** La proliferació de segones residències i d'habitatges dedicats al turisme representa una gran pressió sobre el mercat immobiliari i en les comunitats locals. A curt termini, és imprescindible regular la compra d'aquells habitatges que no es destinin a residència principal, amb l'objectiu de reduir la competència pel mercat d'habitatge entre residents i inversors turístics, facilitant així que els habitants locals tinguin accés a un habitatge digne i accessible.
3. **Regulació de la compra per part de no residents:** La inversió immobiliària de no residents, guiada per interessos especulatius, ha anat incrementant de forma excepcional els preus de l'habitatge, fent-lo inaccessible per a la major part de residents. És així com la necessària regulació de la compra d'habitatges per part d'estrangers s'ha posat en evidència els darrers anys, amb l'objectiu d'implementar restriccions en aquelles dinàmiques que contribueixen a l'augment dels preus, protegint així el mercat intern.
4. **Màxima ampliació d'habitatges amb algun tipus de protecció:** La manca d'habitatge assequible fa necessari augmentar el nombre d'habitatges amb algun tipus de protecció, garantint que aquests estiguin disponibles exclusivament per a residents.

En aquest sentit, una mesura important, per evitar l'especulació de l'habitatge amb millores fruit de les subvencions, seria la incorporació d'un tipus de protecció per a aquells habitatges que han estat sotmesos a algun tipus d'ajuda pública.

5. Ampliar la diversitat tipològica de l'habitatge protegit, per tal d'atendre així les diferents necessitats de les unitats de convivència segons la seva composició i renda de la llar. Aquesta diversitat tipològica hauria de permetre ajudaria a millorar la mescla social en els barris, i així la cohesió social.
6. Increment de la reserva d'habitatge protegit en sòls de transformació: Històricament, la reserva d'habitatges protegits anava dirigida a un perfil de col·lectius amb importants condicions de vulnerabilitat. L'ampliació de les tipologies d'habitatge amb algun tipus de protecció, contenint també una protecció proporcional a les rendes de la classe mitjana, permetria ampliar la reserva d'habitatge amb algun tipus de protecció fins a un 80%, de manera que la major part de l'habitatge a desenvolupar respongui a les necessitats socials i no només a les oportunitats de negoci, caminant així cap a un model més equilibrat i inclusiu.
7. Transició energètica inclusiva: La inclusió d'accions per a la rehabilitació energètica i l'autoconsum compartit, mitjançant la creació de comunitats energètiques, permetria que els col·lectius més vulnerables tinguessin accés a una energia assequible i neta, alhora que es contribuiria a la fixació dels veïns als seus barris, limitant la gentrificació i les greus situacions de pobresa energètica.
8. Polítiques per una transició ecosocial i canvi de model econòmic: Ja que mentre el mercat immobiliari continuï sent, juntament amb el turisme, una de les principals economies de l'illa, basant-se en la mercantilització d'una de les necessitats bàsiques de la societat, l'accés a un habitatge digne, sempre es mantindrà en perill. I és que estem en mans d'un model econòmic molt poc resilient, sempre sotmès a les dinàmiques immobiliàries globals. És per això que es fa cada vegada més necessari diversificar el model cap a una economia descarbonitzada i inclusiva, capaç de dotar de llocs de treball dignes al conjunt de la societat.
9. Regeneració urbana: Davant l'emergència habitacionista ens trobam en un moment d'oportunitat per impulsar la transformació d'aquells espais urbans que fomenten la fragmentació urbana en nous espais cohesionats on es garanteixi l'accés a un habitatge digne. És així com mesures de regeneració urbana, millora de l'urbanitat, la cohesió social, o d'adaptació i mitigació a l'emergència climàtica poden generar sinergies entre elles. En aquest sentit, caldria tirar enrere les alternatives plantejades els darrers mesos per decret llei on els sòls d'equipaments passen a ser susceptibles per la construcció d'habitatge de preu limitat. És a dir. Incrementant la densitat i reduint el sòl d'equipaments disponible. Com alternativa plantejar la transformació dels grans recintes amb un sol ús conformat per grans platges d'aparcaments, transformant-los en nous centres urbans equipats, amb mescla d'usos i nous espais públics de referència de qualitat i lliure de cotxes, introduint diferents categories d'habitatge social per garantir la cohesió social.

Conclusions

En resum, el mercat immobiliari de les Illes Balears es troba actualment en tensió per dinàmiques globals que impacten en les condicions de vida de la població local. Tot i les polítiques aplicades a partir del 2015, les noves necessitats de l'habitatge demanden una resposta més ambiciosa i actualitzada que pugui protegir l'accés a l'habitatge digne, especialment per als col·lectius més vulnerables.

Les polítiques d'habitatge, per tant, han de ser capaces de respondre amb eficàcia als desafiaments globals que incideixen en el mercat local, especialment aquelles que con-

tribueixin a un canvi de model econòmic i energètic que afavoreixi la inclusió social i la sostenibilitat. La diversificació econòmica cap a un model més resilient i l'establiment de regulacions que prioritzin els residents en l'accés a l'habitatge són dos punts clau per garantir la cohesió social i la qualitat de vida dels ciutadans de les Illes Balears.

Només amb un compromís fort i decidit per part de les diferents administracions, es podrà aconseguir un model d'habitatge que equilibri els interessos econòmics amb les necessitats de la societat, mantenint el dret a l'habitatge com a un pilar essencial del benestar ciutadà.

2.8.

Una tasca per fer un país i una ciutat més amables i equitatius

Josep Lluís Madico Beltran

Ateneu dels Comuns i

Cercle Progressista de debat

Si a les Illes Balears fóssim un país homològic amb l'Europa occidental, avui Mallorca disposaria de 50.000 habitatges públics de lloguer, amb els que donaria resposta a les necessitats de les anomenades famílies en perill d'exclusió i les dels fills d'una classe mitjana que, pandèmia, crisis financeres importades per la banca, i empresaris sobrats de cobdícia han empobrit; amb una actitud passiva en certs casos i sols pal·liativa dels governs. A més aquests habitatges de lloguer serien un factor moderador dels nominats preus de Mercat.

És evident que no és el cas. L'IBAVI gestiona, és un dir, l'entorn de 4.500 habitatges de lloguer dels que encara hi ha prop d'un mil·lari pendent d'adjudicació. El Patronat Municipal d'Habitatge de Palma gestiona altres 400.

El resultat és obvi, no cobrim ni d'enfora, les famílies en perill d'exclusió, no tenim cap

incidència al mercat de lloguer i ni tan sols ens plantejem com resoldre els problemes d'emancipació dels joves, fills d'aquella classe mitjana que va propiciar el segle XX.

Fa un any *l'Ateneu dels Comuns i el Cercle Progressista de Debat*, vàrem iniciar una tasca de recollida i anàlisi de les variables que intervenen a crear i ampliar les negatives conseqüències d'aquest "*laissez faire*" practicat per les administracions públiques.

Les conclusions són aquestes:

La demografia d'aquest país és la que és, i no tenim capacitat de contrarestar-la a l'horitzó 2050, les Balears, tindran a l'entorn de 1.600.000 residents i una mitjana anual de 500.000 turistes diaris. El mecanisme de "l'efecte cridada" és l'economia en la qual ens hem instal·lat i se suposa que el manteniment de l'estat del benestar mínim que ens fa membres del nomenat primer món.

Per tant, a nosaltres ens pareix evident que en arribar el 2040 aquesta Comunitat s'hauria de dotar d'uns 25.000 habitatges públics de lloguer i de altres 30.000 en propietat nomenades "de preu assequible" però d'un règim blindat enfront de l'especulació.

L'actual legislació i normativa urbanística o territorial ni ha aturat el creixement desmesurat immobiliari i d'ocupació del sòl rústic; ni ha contingut l'especulació, tot al contrari, s'han desbordat totes les previsions i ha fet de Mallorca i Eivissa una de les regions europees amb major nombre de vehicles i amb un tràfic aclaparant.

La pretensió de controlar per decret la mal nomenada "macrocefàlia" de la "badia de Palma" ha esdevingut amb una ocupació extrema del territori perifèric i una mobilitat que, fins ara, ningú ha sabut racionalitzar.

Allò que a Europa es nomena "CIUTAT AMABLE" (500.000 hab) aquí hem aconseguit transformar-la amb una ciutat massificada, hem expulsat els residents dels seus barris i hem afavorit que la gentrificació, fenomen de transformació i actualització urbanística, es converteixi amb l'anatema.

Però, no és sols a Palma on aquesta malifeta s'ha estès; avui els fills dels autòctons de Felanitx, Campos, Sencelles, Sineu o Montuïri han de competir amb preus de mercat amb els ciutadans expulsats de Palma i Calvià, a més dels centreeuropeus, nòrdics o peninsulars, inversionistes o de segona residència al millor dels casos.

Amb la lògica conseqüència d'incrementar amb una mitjana de dos vehicles per habitatge

imprescindibles per anar i venir a Palma, per les seves activitats laborals contribuint així al col·lapse dels accessos a l'àrea metropolitana.

La visió d'aquest desgavell ens dona qualche certesa:

- a. Donar solucions no permet que ningú imposi el seu model ideològic amb el risc de veure'ns abocats a la feta i desfeta de Penèlope a Ítaca. Hem de consensuar uns mínims de governança a curt (2027), mitjà (2030) i llarg termini (2040).
- b. No és suficient un pacte partidari, és imprescindible la complicitat de tots, patronals, sindicats, societat civil.
- c. L'autosuficiència d'habitant ha de ser compatible amb un pacte verd que garanteixi la qualitat del Medi Natural i de l'estat de benestar. L'empremta positiva al medi ambient de l'Illa i el seu entorn, ens ha de conduir a naturalitzar, no amb nostàlgia, sinó d'acord del canvi climàtic al Mediterrani.

Les dotze mesures que a continuació proposem, són globalment aplicables i totes contribueixen parcialment, però considerant en cada cas el curt, mitjà i llarg termini, ens permetria anar superant les carències actuals:

1. Crear un Banc de sòl públic que es pugui gestionar en col·laboració pública-privada.
2. Reforçar les competències i estructura de l'IBAVI segons el model basc o asturià.
3. Govern. Consell, Ajuntaments de Palma, Calvià i altres, a negociar els crèdits

pertinents al 0,5% del Banc Europeu d'Inversions per la compra de sòl per la construcció d'Habitatge Públic de Lloguer.

4. Revisar i simplificar en sis mesos de forma consensuada, la legislació i normativa urbanística, considerant la prioritització de l'habitatge públic de lloguer i que la nomenada de "preu assequible", quedi blindada enfront de l'especulació. Es pugui establir a tal efecte, un termini de tres mesos naturals per a la tramitació de les llicències municipals, dels consells o de la direcció general pertinent del Govern.
5. Potenciar la recuperació d'habitatges buits, bucs i estructures, arribant a acords amb les propietats tant per a la seva rehabilitació com per adaptar-lo a l'habitatge plurifamiliar.
6. Contribuir a facilitar una gestió segura dels lloguers amb garantia per als petits propietaris i bonificant-los fiscalment. Seria un altre mecanisme adient per pressionar a la baixa els preus de lloguer al mercat.
7. Dotar els joves autòctons o nou arribats amb estudis de Formació Professional, mitjans o superiors que s'instal·lin a les Illes Balears, ja sigui per lloguers de mitjà termini (de 3 a 5 anys) o amb projecte de vida.
8. Un pacte que freni la construcció de segones residències a sòl rústic i que obri les portes a crear un banc de terres conreables a les propietats rústiques ja consolidades, sigui per repoblació forestal o com explotació agropecuària.
9. Activar un mecanisme que posi data de caducitat a un 25% de les places turístiques no hoteleres en un termini de 5 anys, però anticipar la d'aquelles places ubicades a finques plurifamiliars de Mallorca.
10. Donar un termini no superior a tres anys per la conversió de places hoteleres obsoletes, de dues estrelles i inferiors; per ser substituïdes (1 x 3) per quatre o cinc estrelles. El tancament definitiu anirà acompanyat de la conversió de l'edifici amb habitatge de preu assequible amb ocupació exclusiva per residents.
11. Posar termini per executar el previst als PGOU o al seu cas Normes Subsidiàries, dels solars urbans qualificats abans del 2010. De no ser així l'administració procedirà segons el previst a la llei, per posar dit solar al mercat en preus intervinguts.
12. Accelerar els Plans Parciaus previstos al Pla General Ordenació Urbana de Palma donant prioritat i bonificant les taxes municipals a aquells que contemplin un 20% de la seva edificabilitat a habitatge de preus assequibles.

La solució de l'actual col·lapse precisarà totes aquestes mesures que de forma gradual passarien de ser pal·liatives a curt termini 2.500 habitatges per l'any 2027, i a mitjà termini 5.000 habitatges l'any 2030. Per al llarg termini les altres, 17.500 fins l'any 2040.

2.9.

Instrumentos polítics i econòmics pel canvi de model

Miquel Rosselló del Rosal

Fundacions Darder Mascaró

Avui en dia la necessitat de canviar el nostre model econòmic és un clamor, la qual cosa no vol dir que tots estiguem d'acord en com, quan i quin cost estem disposats a assumir. Però això no sempre ha estat així.

Tot això va començar als principis de la dècada dels anys seixanta del segle passat, amb la dictadura franquista forta i amb en Fraga Iribarne de ministre de turisme. La Dictadura necessitava divises i les aconseguia empenyent a milions de treballadors a l'emigració i prioritzant per sobretot, la indústria turística. Que paradoxalment coincidia amb una de les necessitats dels estats del benestar d'Europa, això és facilitar vacances barates als seus treballadors.

I això s'obtenia amb la més dura explotació de la classe treballadora ja sigui obligant-la a convertir-se en immigrants o amb unes condicions de feina indignes. Algun dia s'haurien d'escriure les condicions en què els treballadors, majoritàriament de la península,

construïren la primera planta hotelera o treballaren als primers hotels, sense sindicats, amb sous de misèria, amb moltes dificultats per tenir habitatge. Les grans fortunes hoteleres d'aquestes illes estan construïdes damunt el sofriment, la suor i la sang de molts treballadors que no han rebut encara un reconeixement com cal.

Així va néixer un model «d'èxit» que anomenàvem «*balearització*» i que va durar dècades en les quals es va consolidar un relat assumit per la majoria de la societat. Qualsevol matís que qüestionés el model era inacceptable i no diguem una crítica pública o intentar fer una vaga en temporada alta. Vivíem del turisme, sense matisar les diferències socials existents. «*No es podia mossegar la mà que et donava menjar*»

Quan va tombar el mil·lenni, ja estava clar com s'anava desenvolupant el model turístic i que era pernicios pel territori i pel medi

ambient, no garantia una prosperitat compartida i a més cada cop feien falta més turistes per mantenir els mateixos beneficis o incrementar-los, com expliquen a aquest número de *l'Altra mirada* altres companys.

Està ben clar que el model econòmic i especialment el turístic que condiciona tot el model va ser pensat i planificat per la dictadura franquista i durant aquests seixanta anys que té de vida, ha beneficiat especialment a les classes dominants de casa nostra i forana, (Fons Voltor, toursperadors, capital europeu o asiàtic, etc.

Està clar que cal introduir canvis substancials en el nostre model econòmic i en conseqüència turístic i si no volem que al final sigui un canvi que afavoreixi exclusivament a les immobiliàries, al capital estranger i als hotelers, és imprescindible pensar des de les illes i per a les illes. I sobretot que amb la planificació i execució del mateix hi participin tots els sectors d'aquestes illes nostres tan plurals.

Sabem molt bé que des de l'inici d'aquest model, allà pels anys seixanta del segle passat, els treballadors, els ecologistes, importants sectors culturals i molts d'altres, fins i tot les institucions públiques, han estat absents de la presa de decisions a l'hora de modelar i dur a la pràctica la política turística. Solament se'ls ha reservat el dret a mobilitzar-se i protestar i gràcies a moltes lluites i moltes persones implicades, destacant el GOB, moltes zones s'han salvat del ciment, començant per la Dragonera. I així ens trobem ara.

També preocupa que quan l'actual Govern anuncia que cal posar mà de metge als proble-

mes que crea la massificació turística i en conseqüència que cal caminar cap a un «turisme sostenible» i fins i tot parla de decreixement, el primer que fa és aprovar un decret plegat de mesures que van en la direcció contrària, entre altres una amnistia a les cases il·legals en sòl rústic. Però encara alarma més que es constitueixi un Consell per un Pacte social sobre turisme sostenible, que amb la seva composició ja està absolutament desequilibrat. Abunden les entitats empresarials, els «experts» i poca presència d'organitzacions socials, fins i tot s'ha tingut la desvergonya de deixar fora una de les organitzacions culturals més important com és l'Obra Cultural Balear. A més tot estarà coordinat per un comitè d'experts, que no sabem qui són, que està dirigit pel senyor Antoni Riera, director de la Fundació Impulsa, que és la veu de les grans patronals.

Com queda palès a aquest exemplar de *l'Altra mirada* i que està assumit per una part molt important de la nostra ciutadania, el nostre model econòmic i molt especialment el turístic, com a poc, mostra símptomes d'esgotament i aquest hauria de ser un argument de suficient per iniciar amb claredat i coratge una etapa de transició cap a un altre model.

Però si això no els basta a alguns sectors, especialment de l'Estat i de la UE, bastaria esgrimir el fet que estem parlant d'un territori insular. El fet de ser un territori insular format per unes quantes Illes, és a dir un arxipèlag, ja hauria de ser suficient per reconèixer la singularitat d'aquest, que òbviament no es pot regir per les mateixes normes que un territori continental.

Per si faltés algun argument, la insularitat de les Illes Balears està reconeguda en la

mateixa Constitució espanyola i amb l'Estatut d'Autonomia.

I la Unió Europea fa anys que reconeix les diferències entre els territoris continentals i els insulars. En el Tractat de funcionament de la Unió Europea, a l'article 174: on «es reconeixen els territoris insulars com a llocs amb desavantatges concrets que requereixen una atenció especial».

En la mateixa línia va un «Dictamen d'iniciatives del Comitè Econòmic i Social Europeu CESE, diu: *«El miratge d'un mercat únic entès com la igualtat d'oportunitats per a la lliure circulació de mercaderies, de persones, de capitals i de serveis per al conjunt de la ciutadania europea, topa amb la realitat de la discontinuïtat territorial de les Illes. El mercat únic no és, ni podrà ser mai, uniforme».*

I per deixar-lo clar el Dictamen de març del 2012 del CESE anomena alguns dels problemes específics de les Illes. *«L'abast dels mercats interns i la dificultat de competir amb igualtat amb el mercat únic continental, les dificultats energètiques, la manca de massa crítica per a determinades polítiques d'investigació, l'escassetat de l'aigua, l'excessiva dependència als monoconreus primaris o del turisme, les dificultats del transport i la dependència del transport marítim i aeri, les dificultats en la competitivitat en la política agrària, la manca d'infraestructures de formació, etc.»*

Si a l'esgotament del nostre model econòmic afegim que som unes illes, amb els costos d'insularitat que deixen palès els documents de la UE que acabem de transcriure, un greu infrafinançament i la manca del desplegament de les competències imprescindibles per

desenvolupar la transició del model econòmic, com veurem més endavant. Ens podem demanar, com farem la transició del model econòmic?

Sense el reconeixement de fet i no sols de paraula del fet insular, sense un millor finançament i sense un increment de les nostres competències hem de ser conscients que el canvi de model econòmic no és possible. Per tant, és imprescindible elaborar una «**agenda balear**» que inclogui tots els instruments econòmics i polítics que necessitem per posar en marxa la transició cap aquest nou model i hauria de ser consensuada per les distintes institucions balears i per la ciutadania. Sense un projecte el més unitari possible, no es pot abordar una tasca gegantina com la que es proposa.

És obvi que tenim dret de somiar amb un arxipèlag amb les més altes quotes d'autogovern, de sobirania fiscal i de decidir lliurement i democràticament el seu present i futur polític.

Aquesta «**Agenda balear**» hauria d'incloure els canvis institucionals i de consciència que s'han de fer des de les mateixes Illes, el finançament, els necessaris canvis a l'Estatut d'Autonomia per incrementar l'autogovern:

1. En primer lloc, som un País format per illes que cada una d'elles és un subjecte polític i en conseqüència té la capacitat de pactar, en condicions d'igualtat, les competències polítiques que corresponen al Govern i als Consells Insulars. Així com les polítiques de l'Estat i de la UE.

I hem d'assumir col·lectivament que som un País, un arxipèlag, unes illes, que com a Comunitat Històrica, ha de ser capaç

de negociar amb l'Estat i la UE amb una única veu. Òbviament, una veu construïda de forma confederal per cada una de les illes en condicions d'igualtat.

2. El finançament, un altre instrument que cal millorar substancialment per assumir un procés de transició. Lamentablement, són encara quasi plenament vigents les reivindicacions aprovades fa quatre anys per bona part de la societat civil agrupada en la "*Plataforma per un bon finançament*" que va agrupar unes 80 entitats socials, sindicals, culturals...

Entre altres és imprescindible renegociar un nou model de finançament, assumint que aquesta s'havia de fer el 2014. Per una comunitat autònoma, que a l'hora d'aportar a l'Estat és la segona i a l'hora de rebre la compensació és la novena, és absolutament imprescindible que contempli el principi d'ordinalitat.

És també necessària incrementar la capacitat decisòria i recaptatòria de la comunitat autònoma. Corregir les greus deficiències en la recaptació d'imposts, tant del tram que recapta directament l'Estat com el que fa l'Agència Tributària de les Illes. I detectar quina part tributen a les Illes Balears les grans empreses. Especialment les grans cadenes hoteleres. L'increment progressiu i substancial de les inversions estatals, partint del fet que les illes fa anys que estan a la cua de les inversions als pressuposts estatals.

La corresponsabilitat de l'Estat amb l'assumpció del deute de la nostra Comunitat. Separar el deute que prové de la gestió del Govern de les Illes del que prové de responsabilitats estatals. Per exemple, la manca d'eficiència alhora de la recaptació

d'impostos i de la lluita contra el frau fiscal, la baixa assignació quan es concretaren les competències, molt especialment en educació, sanitat i serveis socials, curiosament els pilars de l'estat del benestar.

En últim lloc, cal reconèixer l'aprovació del decret que constituïa un nou Règim Especial de les Illes Balears, per què suposava una primera passa en el reconeixement de la insularitat i per la creació la comissió mixta Estat-Illes Balears, que de fet reconeix la nostra «singularitat» a l'hora de pactar el finançament amb l'Estat, almanco en quant fa referència als costos d'insularitat. Però si analitzem les deficiències del REIB vigent i del seu funcionament descobrirem que les deficiències sobrepassen els aspectes positius. Començant pels efectes perniciosos de no tenir encara la part fiscal d'aquest. A més la quantitat que s'assigna en concepte dels costos d'insularitat, per què és ridícula, la quantitat en euros és fruit d'una decisió del Gobierno español i no d'una vertadera negociació dins la comissió mixta entre el Gobierno i el Govern de les Illes, la qual cosa demostra la manca de voluntat política del Govern Central de treballar per convertir aquesta comissió amb l'organisme de negociació bilateral, que la nostra realitat insular requeria.

3. L'Estatut d'Autonomia ens dona les eines per a poder construir el pensament autònom, col·lectiu i independent sobre el model de país que volem dissenyar. Però no ens dona els instruments suficients per a poder implementar-lo.

En primera instància s'haurien de reivindicar les transferències aprovades a l'Estatut d'Autonomia que encara estan pendents i

la corresponent i suficient dotació pressupostària. Entre aquestes competències cal destacar la cogestió aeroportuària, i cal destacar que l'Estatut d'Autonomia és una llei orgànica estatal i en conseqüència, d'obligat compliment per tothom.

També caldria establir mecanismes i estructures que possibilitin el diàleg entre la Unió Europea i les illes de la Mediterrània. I, així mateix analitzar i consensuar quin seria el creixement del sostre competencial per assumir el repte de canviar l'orientació del nostre model productiu, i el finançament necessari per fer-ho possible. Per exemple, si volem que el canvi de model turístic vagi acompanyat de garantir la prosperitat compartida i en conseqüència els drets de les treballadores i els treballadors es necessiten instruments d'inspecció, és a dir, les competències d'Inspecció de Treball.

Respecte a la Unió Europea caldria reivindicar l'equiparació entre les illes de la Mediterrània i les anomenades regions ultraperifèriques en allò que fa referència al reconeixement de la insularitat. La insularitat no s'hauria de mesurar entorn de la distància entre les Illes i el continent, sinó pel fet de ser un territori discontinu amb relació a aquest, com defensa el dictamen del Comitè Europeu de les Regions del 12 d'octubre de 2020.

En definitiva, aquesta «**Agenda balear**» hauria de reivindicar un «**nou estatus polític**» pel nostre arxipèlag que permeti els grans reptes que li ofereix el futur els canvis del model econòmic, social, cultural i mediambiental necessaris per garantir la prosperitat de tothom i combatre eficientment les conseqüències del canvi climàtic. Cada illa nostra és un ecosistema que necessita especial protecció i no es pot

regir per les normatives continentals d'altres territoris. I si trobem lògic que, per exemple, un territori com Doñana pot tenir normes, finançament singular, molt més creïble seria per un arxipèlag amb tota la complexitat del nostre.

No es pot donar un poc d'autonomia i un minso finançament a un territori interinsular tan complex com el nostre i que després des de el mateix, és lluiti contra el canvi climàtic, canviar el model econòmic, per garantir la prosperitat a tothom, preservar el seu patrimoni cultural i poder defensar la seva llengua pròpia.

Necessitem incrementar el nostre autogovern i finançament si no volem que les nostres illes se converteixin en un paradís per multimilionaris estrangers.

I això vol dir lluitar per una àmplia sobirania. Sense sobirania no tindrem unes illes justes, sostenibles i que protegeixin la seva llengua i cultura.

Necessitem la declaració de les Illes Balears com un espai diferent amb una independència de pensament per a poder dissenyar el futur que desitgem.

Les condicions d'insularitat sols les vivim permanentment nosaltres, i sols nosaltres les podem intentar situar en el context global de la mundialització. A la vegada, caldrà tenir presents els límits polítics en què ens movem.

2.10.

El finançament del canvi de model

Joan Carrió

Economista

La transformació del model econòmic de qualsevol país és un procés llarg i complex que requereix l'alineament i el compromís de tots els agents econòmics i socials. S'espera del sector públic que exerceixi de punta de llança, sobretot a través en aquest cas de la inversió pública com a palanca de transformació, i assumeixi un paper de lideratge tant a escala estratègica com financera, però tenint clar que sempre caldrà cercar la involucració de la resta d'agents: de les universitats i els instituts de recerca, del teixit econòmic i empresarial o de les organitzacions representatives de la societat civil. El que és evident és que mai no pot ser un procés que s'abordi exclusivament des de l'àmbit institucional, perquè aleshores els resultats seran sempre limitats i, sobretot, poc sostenibles en el temps.

La quantificació dels recursos que es requereixen a priori per impulsar aquest canvi de model és un exercici teòric al meu entendre de poca utilitat, atès que, per començar, no

estan definides a hores d'ara les mesures que es duran a terme. Una cosa és disposar d'un marc estratègic, necessari per enfocar correctament les actuacions i una altra comptar amb un pla operatiu de desplegament d'aquesta estratègia que defineixi i concreti els projectes que la desenvoluparan.

Per altra banda, el "cost teòric" del canvi de model seria només una variable més que ens ajudaria, en tot cas, a valorar la velocitat a la qual es podria plantejar el trànsit cap a un nou model productiu, però tampoc no donaria magnitud de la seva factibilitat. Tot és possible des del punt de vista financer, només depèn del temps en què es vulgui o es pugui materialitzar i, per tant, és una fal·làcia pensar que no podrem abordar els reptes que tenim al davant per manca de múscul financer. En tot cas, fem camí i ja ens hi trobarem, i si ens hi trobam, però tenim clares i treballades les prioritats, només serà qüestió de temps que les puguem dur a terme.

Una de les lliçons dels darrers anys en relació amb l'arribada del “mannà” dels fons *Next Generation EU* (NGEU) és precisament que el problema no és tant la disponibilitat de finançament com l'existència de projectes i iniciatives concretes i prou madures, que siguin viables i executables en els terminis preceptius. En altres paraules, fonts de finançament per als projectes en què s'ha de concretar aquest canvi de model ja en trobarem i n'aniran apareixent de noves al llarg dels pròxims anys. El problema rau més a arribar a consensos sobre cap a on transitar i principalment, en identificar i concretar els projectes que han d'impulsar-se per escometre aquesta transició.

És cert que els recursos que arriben estan condicionats sovint a l'execució d'unes actuacions determinades en un termini concret, cosa que fa que no sempre encaixin amb les necessitats o els projectes que es voldria dur a terme. Un dels problemes dels fons NGEU, per exemple, és que estan molt compartimentats i definits per a unes actuacions molt concretes, i que, a més, s'han d'executar a través d'uns instruments jurídics que no són sempre els que més s'adapten a les iniciatives plantejades. Això els fa difícils d'aplicar a projectes més amplis que inclouen actuacions que depenen de diversos “components” del Pla de recuperació, transformació i resiliència i que necessiten assegurar la seva viabilitat econòmica global prèviament al desenvolupament d'alguna de les seves potes, per a les quals sí que encaixaria una determinada oportunitat de finançament.

Aquestes limitacions afecten a molts projectes de caràcter privat o de col·laboració publicoprivada, però sobretot apareixen quan es tracta de projectes “accessoris” o no neu-

ràlgics per als seus promotors, projectes que només es planteja dur a terme si compten amb finançament públic, en molts casos del 100%, cosa que ens allunya de la filosofia de la col·laboració... Per això, és molt important que els projectes estiguin plenament integrats dins la seva estratègia, projectes que tenen clar que volen dur a terme en execució de la seva pròpia estratègia, no condicionats exclusivament a l'obtenció d'una subvenció pública. Les ajudes públiques han de ser això, ajudes, que poden facilitar o anticipar l'execució de les actuacions, però no haurien de condicionar l'aposta per un determinat projecte, per moltes externalitats positives que pugui tenir a escala social. L'experiència ens demostra que són aquests els projectes que fructifiquen i troben finançament, els que els seus promotors tenen clar que duren a terme de totes totes.

Des del punt de vista del finançament públic, tant la comunitat autònoma com els consells insulars i els ajuntaments han disposat en els darrers anys de més recursos que mai per afrontar inversions. El capítol 6è d'inversions reals del pressupost autonòmic, s'ha vist incrementat de forma exponencial en el darrer lustre gràcies al creixement del finançament autonòmic, vinculat als importants creixements que ha experimentat l'activitat econòmica. Però també a la disponibilitat de noves fonts de finançament com el factor d'insularitat del Règim Especial, els fons provinents de la recaptació de l'impost sobre les estades turístiques o els fons europeus, amb l'aprovació de l'instrument *Next Generation EU* arran de la crisi originada per la Covid-19.

La ingent disponibilitat de recursos públics per a inversions amb que comptem avui dia representa, paradoxalment, un ele-

vat cost d'oportunitat en cas que aquests recursos s'inverteixin malament. Per això, és molt important que la prioritització i selecció dels projectes a tirar endavant compti amb una minuciosa anàlisi prèvia que valori diferents aspectes: factibilitat, viabilitat econòmica, impacte mediambiental, externalitats socials..., i que les conclusions d'aquesta anàlisi siguin tingudes en compte pels decisors públics. La racionalitat de les decisions d'inversió determinarà com i quant som capaços d'incidir en la transformació del model.

Tampoc no podem perdre de vista que un dels principals esculls que han de salvar els projectes d'inversió és el seu encaix dins el marc pressupostari a mitjà i llarg termini. I és que moltes de les inversions acostumen a dur associades despeses recurrents addicionals que generaran una pressió sobre el pressupost de despeses corrents en exercicis futurs i que cal preveure com finançar. Per exemple, actualment s'estan executant algunes inversions d'envergadura, totes elles sens dubte molt necessàries per reforçar l'estat del benestar i els serveis públics fonamentals, però que ben segur tensionaran les arques públiques quan estiguin operatives: és el cas de la construcció dels nous hospitals sociosanitaris (Son Dureta, entre d'altres), de les noves residències i centres de dia, dels nous equipaments educatius; la majoria d'ells necessitaran la contractació de més personal, entre altres despeses associades. Per tant, no és suficient disposar de recursos per a invertir, sinó que cal preveure amb quins recursos es comptarà per posar en marxa i mantenir les inversions.

És en aquest punt que caldrà insistir en la millora del finançament autonòmic. Les Balears compta amb un finançament que

la situa en aquests moments, lleugerament per sobre de la mitjana de les comunitats autònomes, però que representa un espoli, si tenim en compte la seva capacitat fiscal i com acaba una part important de la recaptació tributària generada aquí a mans d'altres territoris, que poden disposar fet i fet de més recursos per habitant partint d'una contribució inferior. I és que el finançament d'un territori no es pot deslligar del cost de la vida ni de l'activitat econòmica que s'hi desenvolupa. Els majors costos de provisió de béns i la necessitat de dimensionar els serveis públics i les infraestructures considerant, en el nostre cas, els impactes directes i indirectes del model turístic, justifiquen la reivindicació d'un millor finançament per a les Balears. El camí és a través de reforçar l'autonomia fiscal i d'avançar cap a la sobirania.

Sigui com sigui, i fetes totes aquestes salvedats, l'extraordinari desplegament de recursos públics que veiem des de fa uns anys i que és previsible que romanguí com a mínim durant alguns anys més, ha d'ajudar a pal·liar la desinversió històrica que han patit les Balears durant dècades. És a les nostres mans que seguem capaços d'aprofitar-los per tirar endavant projectes realment transformadors que ens permetin avançar en el camí cap a un nou model productiu, més sostenible i més just, per al nostre petit país. Com també ho és que posem el finançament al centre de l'agenda pública, entenent que difícilment assolirem el canvi de model si no en garantim la sostenibilitat futura.

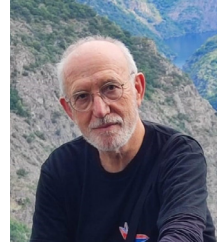
2.11.

Renda Bàsica per transitar sense pors socials

Rafael Borràs

“El Salari Base Universal és d'estricta justícia”¹
Papa Francesc

*“Els centenars de milions de treballadors
que sortiran dels seus llocs de treball
han de ser compensats per una renda ciutadana mundial”²*
Gustavo Petro (president de Colòmbia)

I. Què és la RB?

Per aquestes latituds, a la proposta d'una assignació monetària que s'atorga a tots els membres d'una comunitat política se l'anomena Renda Bàsica —RB d'ara endavant—. En els darrers anys, amb l'objectiu d'evitar confusions amb qualsevol prestació social condicionada, hi ha hagut una tendència a afegir-li la “U” d'Universal i la “I” d'Incondicional. En conseqüència, sovintegen els acrònims RBUI i RBIU. No obstant això, ha sigut un objectiu no aconseguit, com ho exemplifiquen les referències a una suposada Renda Bàsica de la, aleshores, presidenta del

GOIB Francina Armengol, per referir-se a la Renda Social Garantida (RESOGA) que, dit sigui de pas, no deixa de ser una prestació força familiarista i per a pobres.

A altres latituds, especialment a Llatinoamèrica, és més comú referir-s'hi com a “Salario Básico Universal” o “Renta Ciudadana”, entre d'altres. Per tant, les recents paraules del Papa Francesc i del president de Colòmbia que encapçalen aquestes ratlles són uns exemples de la munió, que no deixa de créixer, d'homes i dones líders d'estats, organitzacions internacionals, moviments socials..., que se sumen a la defensa de la proposta de

1 Declaracions del Papa Francesc disponibles aquí: <https://www.vidanuevadigital.com/2024/09/20/francisco-el-salario-basico-universal-es-de-estricta-justicia/>

2 Declaracions del President Gustavo Petro disponibles aquí: <https://www.eluniversal.com.co/colombia/2024/08/09/renta-ciudadana-mundial-propuesta-de-gustavo-petro-por-amenaza-de-la-ia/>

la RB. Una proposta que, cal dir-ho, fins no fa massa temps era una qüestió de minories social i acadèmiques.

Però anem a pams: Per a les persones no iniciades en la matèria pot ser necessari precisar què és exactament la RB. Una definició simplificada ben bé podria ser la següent: Una assignació pública monetària que rep, periòdicament i indefinidament, tota la població. Aquesta assignació és universal, incondicional, individual, suficient, i complementària i compatible amb el que, especialment a Europa, coneixem com a Estat del Benestar. Val a dir que la RB que aquí es proposa —en alineació amb la Red Renta Básica i Basic Income Earth Network (BIEN)— és una proposta justa car el seu finançament va associat a una veritable i radical distribució de la riquesa mitjançant una completa reforma fiscal, i una lluita sense pietat contra el frau i l'evasió fiscal, de tal manera que, tot i que tothom cobri la RB, una minoria perd i una majoria guanya.

Ara bé, a aquesta definició simple de RB convé fer-hi algunes concrecions d'aspectes fonamentals: La RB és universal perquè tothom té dret a ella, igual que tothom té dret a, posem per cas, la sanitat o l'educació on aquests serveis públics s'han universalitzat. El fet que la RB sigui incondicional vol dir que no s'exigeix cap contraprestació per a percebre-la, i el seu caràcter individual és part essencial de la seva naturalesa d'atorgadora de seguretats perquè el dret a l'existència material és, òbviament, per a les persones, independentment de com organitzin els seus models de viure i conviure. En aquest sentit, s'escau recordar que en els àmbits familiars operen les relacions de poder

patriarcal que les prestacions monetàries familiaristes perpetuen.

La lògica de la RB és que ha de garantir —com a dret d'inspiració republicana i de democràcia avançada— l'existència material de la ciutadania, i, conseqüentment, la llibertat de tothom i no només dels que neixen “amb un pa sota l'aixella”, és a dir, els rics i els molt rics. Per això, ha de ser d'una quantitat suficient. Indicativament, la seva quantia no ha de ser inferior al llinar de la pobresa de cada lloc. No pot ser substitutòria d'altres prestacions monetàries (pensions, prestacions de desocupació, etc.), ni d'altres ajudes monetàries d'inferior quantia de l'àmbit dels serveis socials, i ha de ser compatible amb prestacions en espècies, com, ara, aquelles relatives a l'educació, la sanitat, els serveis d'atenció a la dependència, etc.

Una societat amb RB no deixaria de ser, certament, una societat amb desigualtat. Però s'acostaria més a una societat millor perquè la tendència a l'erradicació de la pobresa deixaria de ser un objectiu —sempre present en els objectius de les institucions, i fracassat per més que s'entossudeixin en suposades millores de la panòplia de prestacions socials condicionades— i esdevindria en una realitat. No hi ha llibertat per a tothom en societats amb importants sectors de població empobrits i/o en risc d'exclusió. La RB actua per evitar aquestes situacions ex ante, alhora, que elimina els efectes d'estigmatització, baixes taxes de cobertura (generalment per sota del que és objectivament possible), i burocratització (“efecte Daniel Blake”)¹ dels subsidis condicionats per a pobres. En aquest sentit

1 En referència al principal protagonista de la pel·lícula de Ken Loach titulada “Jo, Daniel Blake”.

sempre m'agrada recordar les paraules del gran economista Amartya Sen: "la pobresa és falta de llibertat".

II. Les pors socials

El capitalisme s'està transformant. Ho fa amb una velocitat de vertigen i amb una radicalitat que inclús l'etiqueta "neoliberalisme" comença a necessitar un recanvi. Personalment, coincideix amb la idea de molts pensadors i pensadores que apunten un doble vessant d'aquesta mutació en curs del capitalisme: Disrupció polièdrica de la digitalització i del que ve amb la "Intel·ligència Artificial", per una banda, i, per una altra, la preeminència de la renda sobre el benefici i de l'apropiació sobre la producció. Sent un debat apassionant, el cert i segur és que són "figues d'un altre paner" —d'un altre debat— tot i que, tard o d'hora, haurem de reflexionar sobre el com afecta la transformació del capital global al monocultiu turístic local.

Ara bé, seria una ingenuïtat ignorar que, des de la situació social caracteritzada per Ulrich Beck com a "societat del risc", passant per "l'estat d'inseguretat" teoritzat especialment, per Isabell Lorey, la percepció —conscient o inconscient— de la ciutadania dels canvis que es presagien en un horitzó no massa llunyà no tinguin causes objectivables.

Per a no allargar-me en citaré tres d'aquestes percepcions: 1. La pandèmia de la COVID-19 (que no és irrepetible) palesà que tot pot anar a pitjor de forma sobtada. Les classes subalternes tenim col·lectivament una experiència pràctica del que vol dir el constructe teòric "societat del risc". 2. La condició salarial (treball assalariat i autònom) no és

garantia d'inclusió social. Mentre la pobresa laboral està cada pic més normalitzada, ni en el pitjor dels escenaris de "l'estat d'inseguretat" són imaginables situacions d'exclusió social de rendistes o extractivistes pobres. 3. La crisi de l'habitatge —és a dir la negació del dret a un habitatge digne—, les condicions de feina (físiques i psicosocials), o, entre altres fenòmens, la discriminació laboral per gènere, color de la pell, procedència, edat, orientació sexual, etc., posen de manifest l'actualitat de la teorització del jurista alemany Hugo Sinzheimer (1875-1945) sobre la insuficiència radical de les formalitats en el Dret del Treball per a la garantia de la dignitat humana. En definitiva, lluny d'aquella idea de progrés, que s'arrossegava des del gran projecte il·lustrat, concretat en l'obligació estatal i institucional de generar una ciutadania segura fonamentada en la cohesió social, el present és, a conseqüència de les precarietats i incerteses, d'una societat amb altes taxes d'inseguretat, temerosa, i, més aviat reactiva que proactiva i emprenedora.

Sens dubte, la RB no és, per si sola, la solució a tots aquests malestars socials, però, de segur, n'és un component ineludible. Reprendre l'impuls democratitzador de la Il·lustració i el progrés igualitari només sembla possible amb innovació social, i no entossudint-se en polítiques fracassades.

III. El debat de la RB a les Illes Balears

Soc incapaç de situar amb precisió els orígens dels debats acadèmics, de grups d'activistes, i alguns compromisos individuals entorn de la RB. Però no crec errar en afirmar que el salt es produí als voltants del 2010-2011 amb la

creació de l'Ateneu Pere Mascaró² que, des de la seva fundació, va assumir la seva defensa i difusió. Hi ha un fet força rellevant: L'Ateneu Pere Mascaró va ser l'entitat organitzadora del XII Simposi de la Xarxa Renda Bàsica que se celebrà a Palma els dies 16 i 17 de novembre de 2012.

Des de llavors, d'una manera o d'una altra, amb més o menys intensitat, la proposta de RB ha estat present en el debat públic de casa nostra. Els trets més rellevants d'aquesta presència diria que han estat els següents: i) El febrer de 2017 es va presentar públicament el Grup de Renda Bàsica de les Illes Balears, una plataforma formada per diverses entitats i persones a títol individual amb l'objectiu de fer pedagogia sobre la proposta de RB. ii) L'abril de 2018 la Comissió d'Afers Socials i Drets Humans del Parlament de les Illes Balears va aprovar la Proposició No de Llei (PNL) 17255/17, relativa a la Renda Bàsica Universal, en la que s'instava al CES-IB a la realització d'un estudi sobre el present i la dinàmica de reproducció de la pobresa a les Illes Balears, així com dels impactes que tindria l'aplicació d'una RB sobre aquestes dinàmiques i sobre les condicions d'aplicabilitat d'una prestació d'aquestes característiques. A finals de gener de 2022 l'IBESTAT i el CES-IB posen en marxa l'esmentat estudi. En el moment d'escriure aquestes ratlles, malgrat que aquest escrivent és coneixedor que s'ha fet i s'ha entregat, l'estudi no s'ha presentat públicament. El maig de 2020, en plena pandèmia de la COVID-19, per part dels moviments socials i entitats de la societat civil illenques,

es llança el manifest "La vida al centre". Entre el gran nombre de propostes per encarar la post pandèmia hi ha la d'"implantar la Renda Bàsica que, com a tal, ha de ser incondicional, universal i suficient". Cap a l'octubre-novembre de 2021, el Fòrum de la Societat Civil per a la Reconstrucció de les Illes Balears llança un document clau intitulat "Agenda d'objectius per a la implementació d'una Renda Bàsica Universal Incondicional (RBUI) a les Illes Balears"³.

Déu-n'hi-do, doncs, la feinada i visibilització de la RB des d'aquell modest Seminari de Xarxa Renda Bàsica de 2012 que férem a Can Alcover!

IV Transitar amb seguretat vital

Em sembla extraordinàriament encertat que els responsables de la publicació L'Altra Mirada hagin inclòs unes pàgines dedicades a reflexionar sobre la RB en aquest monogràfic sobre transició de canvi de model. Sens dubte, transitar d'un model econòmic a un altre no és fàcil. Però a les Illes Balears ho hem fet en altres ocasions en la nostra recent història. Per exemple, en els anys 60 del segle passat d'una realitat socioeconòmica preturística a una turística; dècades després transitarem a la "societat turisticada"; i ara hem iniciat una transició adaptativa a les transformacions actuals del capitalisme post-neoliberal a les que abans m'he referit. Han sigut transicions governades substancialment pels mercats, i s'ha imposat la seva lògica. A parer meu, la

2 L'Ateneu Pere Mascaró es va transformar en Fundació Pere Mascaró, i, posteriorment va passar a formar part de les "Fundacions Darder-Mascaró".

3 Disponible aquí: <https://forumsocietatcivil.org/wp-content/uploads/2021/09/Documents-Forum-RBUI.pdf>

disputa dels nostres dies no és transició de model versus més del mateix. Si no més tost penso que la gran confrontació se situa en a quin model volem transitar i el paper de la societat civil en tot plegat. Les dinàmiques dels mercats són —amb més o menys quantitat de turistes i estades turístiques— de més i més intensa turistificació. Això és així, entre altres factors, perquè, mentre s'amplifiquen les pors socials, és complicadíssim un canvi de rumb.

Si volem engegar de debò un procés de decreixement turístic, de diversificació econòmica, de construcció d'un nou contracte social que retorni la vida al centre, ens calen seguretats per a la majoria social, cal respondre als reptes —parafrasejant a George Lakoff i al seu “No pensis amb un elefant”— canviant el marc. Un canvi de marc és posar al centre del debat públic la garantia de l'existència material per a tothom, és fer de les polítiques d'incondicionalitat i universalitat l'eix principal del nou contracte social. És l'hora de la RB.

V. Anem per feina

“Tot sembla impossible fins que es fa”, deia el gran Nelson Mandela. Ara bé, Mandela no va defallir de lluitar fins a fer possible la fi del règim de l'apartheid a Sud Àfrica. No li va bastar saber que la llibertat del seu poble era possible: La va treballar de valent. Disculpau la certa hipèrbole, però amb la RB passa quelcom semblant. Contra tota evidència cientí-

fica⁴, encara són massa dirigents de tota mena (polítics, sindicals, empresarials, mediàtics...) que es refugien en el perjudici ideològic (la consideren, intel·ligentment, revolucionària), i en la vessa mental per a qualificar-la de proposta impossible.

La major dificultat de la RB rau en la manca de voluntat política i de mobilització social. Cal, doncs, anar per feines, si més no, en una triple direcció:

- a. Insistir en la difusió dels costos de la no implantació de la RB. Costos en termes, entre d'altres, de descohesió social; d'increment de les incerteses i de les pors socials que, endemés de dificultar políticament els processos de canvi de model econòmic, són un caldo de cultiu per a l'autoritarisme i el neofeixisme; de fracassos i extraordinaris costos de gestió dels subsidis per a pobres i molt pobres; de salut mental; o de dependència econòmica de les víctimes de violència de gènere, entre d'altres.
- b. Exigir claredat sobre la proposta de RB a les forces polítiques que actuen en la política autonòmica: En són favorables? Què estan disposades a fer amb les minses competències autonòmiques? Estan en disposició d'articular un Pla Pilot de RB similar al que va posar en marxa la Generalitat de Catalunya presidida per Pere Aragonès⁵, i que, en el moment d'escriure això, el president Salvador Illa sembla voler carregar-se'l o, en el millor del caos, aigualir?

4 Vegeu, a tall d'exemple "En defensa de la renta básica. Por qué es justa y cómo financiarla" de Jordi Arcarons, Julen Bollain, Daniel Raventós, i Lluís Torrens. Deusto, 2023.

5 Informació aquí: <https://ivalua.cat/ca/assessoraments/afers-socials-i-desigualtats/pla-pilot-de-la-renda-basica-universal> i aquí: file:///C:/Users/rborr/Desktop/RAFA/RB/PaperClip_10-web.pdf

Com pensen fer front als costos socials inherents a qualsevol transició de model?

- c. I, tanmateix, allò fonamental és engegar un robust moviment social a favor de la RB. Moviment social que mobilitzi, aliat

d'altres moviments, i, sobretot, molt actiu en la disputa de l'hegemonia cultural. Al cap i a la fi, l'obra d'Antonio Gramsci, un segle després d'escriure-la, és absolutament actual: "La conquesta del poder cultural és prèvia a la del poder polític".

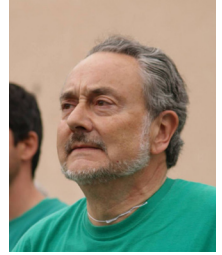

2.12.

Planificació estratègica: Necessitat i virtualitat

Josep Valero González

*Geògraf, Exsecretari general del Consell Econòmic
i Social de les Illes Balears. Membre del Col·lectiu Alternatives*

Planificar és una paraula que fa calfreds. Almanco en la política. A les dretes perquè sempre pensen que planificar és anar en contra del lliure mercat. Que val més el dolent conegut que el bo planificat per venir; especialment si el dolent permet continuar ampliant la caixa dels doblers dels qui comanden. A les esquerres perquè obliga a pensar el què es vol, com aconseguir-ho i demostrar que és possible fer-ho, és a dir, evidenciar que es té una visió estratègica per tal de transformar, canviar i millorar la nostra societat. Massa interrogants oberts per a respondre amb les actuals tècniques electorals. Val més centrar-se en el que es vol vendre i fer pín-doles de propaganda sobre aquests desitjos. La gestió en el dia a dia s'explicarà com cal pels gabinets de comunicació. I així vendre l'èxit de la gestió en el curt termini, acaba fent perdre la perspectiva de la necessitat dels canvis encara no encarats, en el mitjà i llarg termini. I si es perden les eleccions, sempre hi ha l'explicació de que no «s'ha sabut comuni-

car», més fàcil que admetre que “el dia a dia ens ha fet perdre el nord” i que no hem sabut mantenir la il·lusió social per aconseguir una societat més justa i més sostenible.

Aquesta simplificació, per altra banda, molt opinable, només pretén situar una pregunta: Per què en els quaranta anys d'autonomia a les Illes Balears, mai hi ha hagut la voluntat d'establir un pla estratègic de com dissenyar un futur sostenible de comunitat? La resposta és ben humana. Perquè angioixar-se pel futur, si en el present la cosa va tirant. La dreta té la «mà invisible del mercat» per justificar que no cal fer res i que les administracions públiques sols han de procurar no distorsionar massa i gestionar les «turbulències» que puguin afectar a la pau social. I l'esquerra? A on ha deixat l'esquerra el pensament de la transformació social? Per què no salten les alarmes quan es produeix el curtcircuit entre la necessària gestió de govern i la seva connexió amb l'objectiu final de transformació?

A parer meu això passa perquè no hi ha hagut un esforç seriós per pensar en la necessitat de la planificació estratègica. L'esquerra sap vendre la necessitat d'una societat millor. Però, malgrat que encerta en determinades millores sectorials, no acaba de tenir un discurs majoritari alternatiu i creïble, al model cultural i econòmic vigent. No es tracta de caure en el discurs ideologista que cal socialitzar tots els mitjans de producció, que de moment, és més paralitzant que operatiu.

Però sí que es pot lluitar perquè la societat tingui un horitzó de mitjà i llarg termini de proposta econòmica raonada més justa, adequada, per respondre als grans reptes mediambientals del present i del futur; més democràtica, que compti de debò amb la participació activa del conjunt de la ciutadania, arrelada a la nostra insularitat i a la seva llengua i cultura, oberta al món i que sàpiga teixir llaços amb els països i terres del nostre entorn.

Com fer factible aquesta proposta? En primer lloc, creient què és possible fer-la. En segon lloc intentant demostrar què és viable. En tercer lloc treballar perquè sigui socialment possible. Les darreres mobilitzacions socials han presentat per primera vegada un qüestionament global de l'actual model productiu. Ara sí que el càlcul polític pot fer veure als "curtplacistes", que no fer res pot restar més vots que intentar fer quelcom transformador. S'ha obert, doncs, una finestra d'oportunitat per pensar col·lectivament que es poden fer les coses d'una altra manera. Ara cal demostrar què és factible una alternativa, basada en una visió estratègica i posar-s'hi a treballar per intentar fer-la possible.

La planificació estratègica o la factibilitat de l'alternativa. Sembla una paradoxa que el dictamen 5/2020 del CES sobre «*La perspectiva econòmica, social i mediambiental de les societats de les Illes Balears a l'horitzó 2030*» hagi sigut analitzat, estudiat i pres com un punt de referència pel Fòrum de la Societat Civil de les Illes Balears, i, en canvi, els governs autonòmics i dels consells, de l'anterior i de l'actual legislatura, l'han pràcticament ignorat. Aquest dictamen, l'estudi científic previ i els informes tècnics que l'acompanyen, són una bona matèria primera, per facilitar l'intent de dissenyar una planificació estratègica de la nostra comunitat autònoma. Què ens faria falta?:

- Una proposta cívica i política de projecte de país. Les forces polítiques de l'esquerra han de fer creïble que «Un altre país és possible», i que la majoria social dels seus habitants ho sentin com un objectiu il·lusionant, que els més incrèduls almanco ho vegin amb simpatia, i que els seus detractors no tinguin massa ànims per anar-hi en contra. Un projecte de país a l'altura dels reptes globals i particulars que cal afrontar. Un projecte què no es pot construir des de l'enfrontament caïnita des de les esquerres, sinó des de la competició constructiva entre elles, per a liderar un projecte comú de País.
- Una voluntat de lideratge del govern de la comunitat per elaborar una planificació estratègica. Els iconoclastes del lliure mercat ho trobaran una aberració. Però a vegades els oportunistes saben fer de la necessitat, una virtut. Malgrat que l'anomenat «*Pacte per a la sostenibilitat*» que publicita l'actual govern, sembla més un embullar fil que una proposta seriosa, el fet d'entrar en el debat social i haver de

fer qualque cosa, malgrat sia cosmètica, obliga a entrar a la dreta en un debat que d'entrada hagués volgut obviar. El govern ha de liderar qualque cosa. Disputar el seu contingut i que no es quedi en una versió lampedusiana de canvi de model, serà una primera tasca a desenvolupar. A la vegada cal anar construint un discurs alternatiu intel·ligent, que si no és assumit per l'actual govern, pugui ser el full de ruta per un governa alternatiu.

- Crear una oficina tècnica de planificació. Hauria de ser una entitat operativa, d'acció transversal, vinculada a la presidència. Coordinada per una persona o equip de persones de reconegut prestigi, capacitat i experiència en planificació estratègica, amb alguns tècnics de la mateixa comunitat i una mínima infraestructura administrativa. La seva funció seria: coordinar la informació de la planificació sectorial ja existent, interrelacionar les propostes i el seu hipotètic cost, avaluar els eixos estratègics i una possible proposta de prioritats; suggerir i aconseguir el suport d'intel·ligència estratègica necessària encarregant tots aquells informes i estudis que es necessitin; reclamar les estadístiques adients a les prioritats detectades, proposar el seguit d'indicadors que avaluin el compliment de les prioritats, crear un quadre de comandament que mesuri les diferents actuacions i faciliti les decisions de correcció que calgui realitzar. En aquesta oficina hi hauria d'haver una coordinació estable amb un responsable de cada consell insular, a la fi que mai es perdi la visió insular i l'arxipelàgica, que ha de tenir la nostra estratègia de comunitat. En el termini de sis mesos des de la

seva creació hauria de fer una proposta de Pla Estratègic de la Comunitat, a debatre en el Consell Democràtic de Planificació Estratègica i posteriorment al Parlament de les Illes Balears. Aquesta oficina hauria de tenir una bona dotació pressupostària i un total suport institucional.

- Crear un Consell Democràtic de Planificació Estratègica. La funció d'aquest Consell seria la d'articular la governança democràtica de la planificació. Hi hauria d'haver el govern, els consells, l'oposició i els representants de la societat civil, i haurien de tenir en compte l'opinió i els treballs del Consell Econòmic i Social pel que fa al seguiment del seu dictamen 5/2020 i treballs posteriors relacionats. Anualment l'oficina tècnica de planificació hauria d'informar al Consell de la seva activitat, actualització de les seves estadístiques, avaluació de l'execució de les prioritats aprovades, mesures de correcció suggerides i de coordinació amb les diferents institucions públiques i privades, així com aplicar els acords i noves propostes que puguin sortir d'aquest Consell.

El Consell aprova una primera proposta de Pla Estratègic de la Comunitat, la qual s'eleva al Parlament per a la seva aprovació definitiva. També farà el seu seguiment, amb les correccions i aportacions fruits dels debats parlamentaris, accions de govern, propostes dels consells insulars i la participació dels àmbits més descentralitzats de la societat civil.

- Identificar en el Consell Democràtic de Planificació Estratègica, entre un mínim de trenta i un màxim de quaranta, objectius econòmics, socials, laborals i mediambientals.

tals, que es considerin cabdals per definir la transició cap a un model productiu més sostenible i que siguin consensuats o aprovats amb una ampla majoria social. Cadascun d'aquests objectius, haurien de tenir uns terminis d'aplicació i uns responsables de la seva execució, una bateria d'accions públiques i privades per aconseguir-los, i una avaluació del finançament necessari per aplicar-los. També fer un seguiment acurat de la liquidació anual dels pressuposts de la comunitat autònoma i dels consells insulars i la seva relació amb els objectius previstos.

- Cada conselleria, consell insular, ajuntaments i entitats socials, podrien aplicar de manera creativa els objectius bàsics consensuats, ampliar línies d'actuació, coordinar accions transversals entre diferents administracions... També podrien establir àmbits sectorials o locals de cogovernança, per estimular la participació descentralitzada de la societat civil en el conjunt dels diferents territoris.
- El Pla Estratègic de Comunitat aprovat pel Parlament, hauria de ser el plantejament en què s'hauria de basar l'estratègia de diàleg bilateral de les Illes Balears amb l'Estat i la Unió Europea, especialment de cara a cercar els recursos adients per finançar cadascun dels objectius estratègics de la comunitat, a la vegada que acomodar els condicionants legals a aplicar a un territori insular, que mai poden ser iguals al d'un territori continental.
- El Pla Estratègic de Comunitat hauria de tenir, a més de la proposta de diàleg bilateral anterior, una proposta fiscal per

obtenir més recursos propis a partir de la mateixa comunitat. Algunes vies podrien ser un augment de l'impost de turisme sostenible, una recuperació de l'impost de successions i patrimoni, un impost específic a la riquesa, altres tipus d'imposts mediambientals.

- El Pla Estratègic de Comunitat és la manera de situar a les Illes Balears d'una manera específica i amb una voluntat de sobirania pròpia, en el marc general de la globalització econòmica mundial. Sabem que hem de navegar dintre d'un riu d'aigües turbulentes, però almanco hem de tenir la voluntat de governar una mica l'embarcació, saber on ens agradaria arribar i que no sigui el corrent el que ens porti a on vulgui, o fins i tot, directes al penya-segat.

La lluita pel relat o com fer aterrar les utopies.
Moltes vegades s'ha entès la planificació estratègica com una proposta burocràtica, massa teòrica o com una forma de bonisme econòmic. Tal volta útil com a eina de gestió, però sense massa interès pel debat polític. Em sembla un lamentable error. És cert que si mirem l'apartat anterior d'aquest article, pot semblar un llistat de propostes formals, molt lluny de les preocupacions més immediates que es suposa que té la ciutadania corrent. Poc atractiu per destacar com a proposta estrella d'un programa electoral. Però tal volta el que no es considera és el que pot aportar. Un contrapès molt potent enfront de la pura propaganda política. Un valor intangible de credibilitat. Un valor dels més cotitzats avui en dia.

La planificació estratègica és l'esquelet sobre el qual es pot conformar la credibilitat

d'un relat alternatiu. La calavera humana no és el millor dels ideals estètics. Però sense ella no hi ha possibilitat d'admirar cap dels cossos més bells. Un projecte d'esquerres ha d'idealitzar una visió atractiva de nova societat. Identificar el que no ens agrada de la que tenim, analitzar les causes concretes de les actuals desigualtats i injustícies, proposar la superació de les mateixes i explicar de quina manera és possible funcionar amb altres paràmetres. I massa vegades els arbres de les lluites particulars, no ens deixen veure el bosc del rerefons econòmic entremaliat que hi ha a totes elles. La planificació estratègica pot ajudar a ressaltar l'alternativa del particular, dintre de la coherència del conjunt de l'interès general.

La bellesa de la utopia exigeix un ancoratge en el principi de realitat. El paper de l'esquerra és visibilitzar aquest ancoratge, no per esvair el somni utòpic, sinó per mostrar la ruta, la dificultat dels objectius, els obstacles a superar, els camins ja asfaltats i els que queden per construir, el temps que es pot retardar, les estacions i les etapes més properes que es poden aconseguir. Una batalla electoral és una lluita per una primera etapa, una lluita que pot generar molta il·lusió, però mai és una finalitat en si mateixa.

La gestió de la victòria electoral s'ha d'inscriure dintre del full de ruta de la transformació social que es vol construir. I si aquest full de ruta compta amb la planificació estratègica, l'esforç per situar el paper de cada arbre, cada arbust, cada fong, cada herbàcia, en el conjunt del bosc de la nostra societat, ens permetrà analitzar millor les interaccions entre elles; a la vegada com poden afectar o no, a la dinàmica global de l'ecosistema que els permet viure. Amb altres paraules, sense

una visió integral i de conjunt, mai sabrem si anem en la bona direcció del canvi social, si no estem fent una gestió que globalment pot ser contradictòria, o si fem una gestió «tècnica» basada sols en el principi del «qui dia passa, any empeny».

Avui l'esquerra ha d'actualitzar el seu relat. L'ha de fer amb la millor ambició i literatura possible. Però no es tracta d'escriure i de vendre una bona novel·la, per a tenir molts de seguidors que l'aplaudeixin. Cal donar un discurs raonat des de la ciència i de contingut contrastat, fonamentat i articulat amb una majoria social mobilitzada. El relat alternatiu es construirà col·lectivament o no sortirà. La planificació estratègica és una eina més d'aquest relat alternatiu. És una proposta que exigeix continua creació, revisió i recreació. Imprescindible si es governa una institució. Totalment necessària per orientar les propostes de progrés de la societat civil. Així ho ha entès el Fòrum de la Societat Civil. Amb la rigorositat científica dels seus documents i amb la creació de l'Observatori de les Transicions. Un esforç per anar construint les eines que ajudin a concretar els objectius per transitar cap a un futur realment sostenible, i que puguin ser assumits per la ciutadania, de cara a poder influir al conjunt de les institucions.

En el món de les *fakenews*, les mentides i les realitats virtuals, el relat a aconseguir és el de la vàlua de la raó basat en el pensament científic, la sinceritat de l'emoció, la netedat en la comunicació, la il·lusió per a construir un món millor, des de l'especificitat de les nostres Illes. Bé estar el fet de denunciar el que no funciona i no ens agrada. Bé estar el fet de proclamar el desig i el tipus de societat

a on ens agradaria viure. Però segurament el més difícil, és com construir el camí col·lectiu per fer-ho possible. El repte de la transició pel canvi de model, és el repte que ens cal encarar com a societat, i on l'esquerra ha de tenir vocació de disputar l'hegemonia cultural

i social a la dreta. I la planificació estratègica és una eina imprescindible de lluita ideològica i de bona gestió, que sempre ha de tenir en compte l'esquerra. Oblidar-ho ens porta sempre males conseqüències i a la frustració per haver perdut el nord i el temps.

2.13.

Abordar els dilemes de la transició des d'una perspectiva local i participativa

Marta Barros

El canvi del model productiu i econòmic que afrontem ha de ser abordat des de distints nivells. Des de fora de les institucions, l'organització social és indispensable tal com s'està veient en el panorama de les Illes Balears, i també a altres comunitats autònomes, en aquest 2024, per posar en evidència les tensions existents en la dependència del model turístic actual i els desequilibris que ha generat, com és la mercantilització de drets bàsics com l'habitatge, la saturació dels espais públics i la precarització de la vida de molts residents.

Des de dintre de les institucions, en aquest capítol ens centrem en el paper que poden jugar els ajuntaments en aquest procés complex. Un paper que és essencial per vertebrar el diàleg entre distints actors, per tal d'avaluar i trobar respostes als dilemes enfront dels quals ens trobem. La clau és la proximitat d'aquest nivell de l'administració a les ciutadanes i els ciutadans, la societat civil, i altres agents rellevants dels territoris.

La proximitat de la gestió pública des dels ajuntaments permet situar-se a prop de les problemàtiques i necessitats locals, i propiciar una diagnosi que reculli les percepcions dels distints agents, en aquest cas sobre els impactes d'aquest model. Alhora, els ajuntaments poden fer un paper de facilitador d'informació activant canals perquè els distints agents puguin valorar les possibilitats, els recursos, i els escenaris futurs. I aquesta proximitat permet també acompanyar en el disseny a llarg termini dels escenaris desitjats.

No obstant aquestes possibilitats de la proximitat, la realitat és que ens trobem amb molta distància i escàs diàleg, no només al nivell local sinó amb les institucions públiques i els representants dels governs en general. És la participació social la que està permetent canalitzar moltes necessitats, preocupacions i inquietuds que tenen veïnes i veïns en vers les dinàmiques i

transformacions que estan vivint, en relació amb l'ús dels espais, la pressió demogràfica, la degradació dels espais naturals, les dificultats per fer front al cost de la vida a les Illes, entre altres preocupacions. No obstant aquests espais indispensables, s'espera que les institucions estiguin també preparades i amb predisposició d'articular els diàlegs sobre el canvi de model, permetent que la participació es produeixi no només a l'espai social, sinó també en la política institucional.

Per aquestes oportunitats i mancances, cal crear els espais adients perquè la ciutadania, els veïnats i les veïnades, pugui, d'una banda, expressar els seus malestars en vers l'actual model. Però, d'altra banda, també es requereix dialogar sobre les inquietuds i pors envers la transició que s'ha d'assumir. En aquestes transicions, hem de fer canvis que ens travesen a totes i que suposen en molts de casos replantejar-se la manera de viure, de treballar, d'habitar a l'illa, i per això, s'ha d'incorporar a la presa de decisions a totes les parts afectades per aquest model.

Perquè els Ajuntaments estiguin preparats i amb predisposició d'articular el diàleg, cal repensar les formes i estratègies d'aproximació als distints actors i aplicar formes innovadores de gestió. Les metodologies utilitzades fins ara estan consolidant la distància entre les institucions i la ciutadania, provocada en part per la desconfiança existents cap als representats i les institucions, i que crea escassa legitimitat en vers de les decisions preses. A més, sembla que la urgència en la gestió ocupa la centralitat i fa que no s'estiguin abordant el mitjà i el llarg termini en la planificació de polítiques públiques, i davant un canvi com-

plex com el que tenim, no hi ha una altra opció que fer-ho mirant al futur.

Per tot això, el que es planteja és la incorporació de fórmules que permetin l'entrada de nous actors en la presa de decisions, fet que, sota certes condicions, fomentarà major diversitat en l'anàlisi i la projecció cap al futur i ajudarà a plantejar canvis integrats i sostenibles a llarg termini. En aquest sentit, en la creació d'un nou espai públic participatiu que incorpori el debat sobre el model a les agendes municipals i a on la comunitat política prengui acords col·lectius per regular la vida en comú, els ajuntaments poden jugar un rol de lideratge.

Davant el cas que ens ocupa a les Illes Balears, els processos deliberatius o mini-públics, per exemple, poden aportar aquestes noves fórmules per abordar els distints dilemes que hem d'afrontar en vers la transició del canvi de model. Aquests mecanismes de participació, són impulsats per Governos o Parlaments per a prendre decisions sobre temes complexos o per a respondre a dilemes polítics o a qüestions de llarg termini, permetent així prendre decisions amb una major legitimitat social. Les experiències d'aquests tipus prenen diverses formes: convencions Ciutadanes, assemblees Ciutadanes, Jurats o Panells Ciutadans. Algunes de les característiques d'aquests processos són el sorteig o la loteria cívica, i la deliberació ciutadana informada per arribar a elaborar recomanacions col·lectives sobre el dilema que s'està treballant.

L'assemblea ciutadana potser és el mecanisme deliberatiu més conegut. Aquest tipus de pràctiques tenen un recorregut arreu del món des del segle passat i el seu ús ha aug-

mentat en els darrers 15 anys¹. Les temàtiques complexes² que s'han abordat amb la implementació d'assemblees ciutadanes són diverses. Les més notòries són les assemblees de medi ambient (125 casos)³, planificació estratègica (91), planificació urbana (88). El problema de l'habitatge, un dels temes centrals de les mobilitzacions del 2024 a les Illes Balears, podria ser abordat des d'aquestes innovacions deliberatives. De fet, distintes organitzacions expertes en aquests tipus de processos es troben promovent les convencions ciutadanes per abordar aquesta qüestió i han posat en marxa un pilotatge d'identificació de la complexitat del dilema i les possibles preguntes que es poden treballar⁴.

El canvi davant el qual ens trobem, requereix institucions decidides a posar al centre l'abordatge de les problemàtiques que ens ocupen. Els Ajuntaments es veuen com un espai ple d'oportunitats per acompanyar el canvi sobre la transició del canvi de model a les illes Balears, però això implica replantejar les regles del joc institucional, i reconèixer que altres actors, tenen la capacitat de formar agendas polítiques. Els processos deliberatius tenen el propòsit de lidiar amb problemes complexos i situacions a on s'han de prendre decisions que travessen distints conflictes d'interessos i amb problemes a llarg termini. Els municipis poden constituir espais per realitzar pilotatges d'aquestes noves metodologies, ja que la proximitat al

territori permet el coneixement de les realitats específiques i el seu potencial de desenvolupament endogen.

1 Es pot consultar la base de dades de l'OCDE sobre processos e institucions deliberatives representatives del 2023.

2 Es pot consultar la base de dades de l'OCDE sobre processos e institucions deliberatives representatives del 2023

3 Dins les Illes Balears a l'illa de Mallorca es va tenir una primera experiència d'assemblea ciutadana per deliberar sobre com avançar en matèria climàtica en aquesta transició. Per més informació es pot consultar la pàgina web <https://assembleapelclima.uib.es>.

4 Per més informació sobre la proposta de convencions ciutadanes sobre l'habitatge consultar el lloc web <https://www.convencionciudadanavienda.es/inicio>

2.14.

Governança i democràcia enfront de discurs i *poliarquia*

Sebastián Lora Sánchez

*Llicenciant en Geografia. Experiència en comunicació,
relacions institucionals i amb la ciutadania.*

Participa en el Cercle Progressista de Debat i en el Col·lectiu Alternatives.

La nova administració autonòmica de les Balears ha iniciat un procés de participació ciutadana, al qual ha denominat “Pacte Social i Polític per a la Sostenibilitat Econòmica, Social i Ambiental de les Illes Balears” (PSiPSESA). És un nom que reflecteix bé els requisits dels projectes de sostenibilitat, encara que li falti el quart element: la governança.

En aquest marc institucional s’han convocat a un centenar d’entitats a un acte multitudinari en el qual tots van poder tenir uns breus minuts d’exposició. Posteriorment, s’ha obert una web per a rebre propostes, iniciatives o missatges des de les entitats o des de persones individuals. També s’han constituït Grups de Treball que ja han començat les seves reunions intentant realitzar una DAFO de cada àmbit, presidit pels directors generals del camp que tracten i dirigits per un destacat professional molt vinculat als plantejaments i interessos de la patronal i, especialment, de la gran patronal hotelera.

Davant aquesta iniciativa del Govern hem de preguntar-nos si s’ajusta a un model de governança, entesa com “Un procés interactiu entre les entitats socioeconòmiques i les governamentals. Procés que es dona no de manera vertical com el vell encuny tradicional, sinó de manera horitzontal, disposat en xarxes de constant interacció i cogovern ciutadà” (P.F.Novoa Castillo) que reforçaria la democràcia o, per contra, ens trobem davant un discurs elaborat des de la poliarquia, concebuda com el govern de “molts” però que en la realitat són pocs i triats.

Cal reconèixer que un procés d’aquestes característiques mai s’havia realitzat a les Balears, així com mai s’havien donat facilitats perquè particulars i entitats diverses, poguessin fer arribar a l’administració autonòmica, qualsevol mena de proposta, suggeriment o simples ocurrencies. Per tant, és lògic reconèixer que la iniciativa del Govern és digna de consideració i valoració, encara que des

d'altres punts de vista, s'observin mancances i condicionaments que la podrien invalidar com una veritable eina de "participació", si ens atenim a la seva declaració inicial, ja que aquest era el seu objectiu prioritari.

Sorprèn que la posada en marxa d'aquest procés, s'hagin ignorat les experiències de participació ciutadana dels principals actors cívics, socials i institucionals que hem tingut a les Illes en els últims anys. Algunes d'aquestes experiències valen la pena conèixer-se.

La principal, sens dubte, ha estat i és el Consell Econòmic i Social de les Illes Balears, CESIB, tant per la seva composició equilibrada de representació dels estaments institucionals (Ajuntaments, Consells, Govern) com d'organitzacions empresarials i sindicals, i d'entitats cíviques de tota mena. A més d'una trajectòria de diverses dècades en les quals ha acumulat estudis i dictàmens sobre diverses matèries vinculades als principals problemes que ens afecten. És un model de col·laboració horitzontal amb actors que tenen interessos contraposats, però que al final conclouen sempre en acords unànimes, que serveixen d'orientació i assessorament públic i privat. Les seves Memòries Anuals són un bon exemple de la seva labor.

Una altra experiència va ser la Llei 4/2011 de la Bona Administració i bon govern de les Illes Balears, encara en vigor però ignorada per al seu desenvolupament complet, encara que sí que va poder posar en funcionament el Fòrum format amb persones triades per sorteig. Les seves característiques poden ser definides breument amb aquestes línies: "perquè impulsessin la idea de govern relacional, tant d'interacció multinivell en la mateixa

administració autonòmica, com d'interacció amb altres administracions públiques i amb la societat civil (...) per a garantir la integració en xarxa dels eixos públicoprivat-civil i local-global" (Fernando Monar).

Afegim, també, l'experiència del Fòrum Agenda Local 21 de Calvià, on es reunien més de cent persones, de tots els àmbits, i en el qual es van acordar sol·licitar la implantació de la primera ecotaxa; o el canvi de destinació de l'espai reservat per a l'ampliació de la carretera per a construir el Passeig Calvià, que avui el poden gaudir vianants i ciclistes en els seus trenta-cinc quilòmetres.

El Fòrum de Calvià va participar activament en la decisió d'aprovar la desclassificació de 16 milions de metres quadrats d'urbanitzables no programats o en la supressió de fins a 60 edificacions del Pla d'Esponjament urbà en la primera línia de costa.

Per a valorar i ponderar el que pugui suposar aquesta iniciativa del Govern del PP en aliança amb el partit VOX, ens plantejem compartir alguns conceptes i posicionaments del que seria un sistema de governança que ajudés a definir un model de bon govern per a la majoria de la ciutadania de les Illes Balears.

En aquests moments de desenvolupament dels treballs de PSiPSESA, és difícil determinar si estem davant una proposta política honesta per a obrir-se a la participació àmplia de la societat, d'escoltar demandes i alternatives que es puguin elaborar conjuntament o, per contra, el que tindrem al final serà una gran operació de difusió àmplia d'un discurs tintat de «preocupació social», d'acord amb les conegudes directrius sobrevingudes des d'instàn-

cies partidistes, amb pretensions d'aparentar sensibilitat social davant els greus problemes que ens aguanten i que redueixen el benestar de milers de persones a les Balears, com són: l'habitatge, l'esgotament físic i mental en el treball, els embussos viaris, la massificació en carrers, platges o passejos, la gentrificació o la proliferació de colònies urbanes excoients de les classes socials amb menys recursos, per la via de l'exclusió de l'habitatge protegit en els nous desenvolupaments urbanístics en els últims trenta anys. Per ressenyar alguns dels nostres problemes més significatius.

Relacions institucionals

En la crida als participants del Fòrum del PSiPSESA, s'han inclòs als Consells, Ajuntaments o fins i tot amb la Delegació del Govern de l'Estat, que es fa difícil enquadrar amb entitats o particulars en els processos participatius. Tampoc és recomanable que la relació entre institucions es faci des d'una relació jeràrquica antiga, propícia a la imposició.

Aclarim altres opcions per a relacionar-se entre institucions:

- **Cooperació:** la institució de major rang ho farà amb la de menor entitat. El Govern ha de cooperar amb els Consells i Ajuntaments. L'Estat amb el Govern.
- **Col·laboració:** les institucions de menor entitat amb les de major nivell de representació. Els Ajuntaments amb els Consells i Govern, els Consells amb el Govern i aquest amb el Govern de l'Estat.
- **Coordinació:** entre iguals en presa de decisions estratègiques o en la gestió de serveis.

Pel que sembla en el model de "participació" que es desenvolupa s'han ignorat aquests principis bàsics. Si es pretengués aconseguir un Pla d'impacte global, de llarg recorregut, assumit i potenciat per totes les institucions, encara a costa dels possibles efectes no desitjats que pugui tenir per a alguna d'elles. El més convenient per a un sistema de participació ideal és allunyar-se dels models uniformadors i jeràrquics, perquè en cas contrari, s'estarà lluny d'obtenir confiança i generar adhesió en les institucions participants. Posem un exemple.

A les Illes tenim un seriós problema amb l'aigua potable, tots els informes ens avisen que aquest problema s'incrementaran amb el pas del temps. Les solucions seran complexes, costoses i de llarg recorregut. Es buscaran solucions parcials, locals, temporals o globals i permanents? Es plantejaran amb valentia la necessitat de connectar xarxes, sanejar-les per a evitar les fugides, unificar prestacions, serveis? ¿Es valoraran els avantatges i inconvenients de recuperar la gestió pública de l'aigua per ser un bé essencial i escàs o es mantindrà a particulars com a beneficiaris de la seva explotació? S'apostarà per tarifes unitàries i solidàries?

Sens dubte que els quatre nivells de les institucions són els responsables del servei i tindran la seva posició sobre aquest tema. Seria lògic que es pretengués una solució a aquest problema. Si requerim aquesta solució i que sigui assumida per les diverses instàncies, es necessitarà que aquest pacte entre totes les institucions funcioni, es precisa que si el treball de disseny es faci des dels valors de cooperació, col·laboració i coordinació. Sense ells serà impossible aconseguir aquesta meta.

Amb la finalitat de complementar o avaluar el seu funcionament del PSiPSESA, podem analitzar altres característiques destacables en els models de bon govern que resulten necessàries de recordar per a fer una aproximació d'avaluació del procés d'escolta iniciat pel Govern.

La transparència

És la primera característica que aporta la garantia de confiança en tot procés de participació. Es requereix transparència a tots els nivells: en els objectius, metodologia, documents, dades o propostes. De la mateixa forma que es requereix conèixer les aportacions que presentin els participants en els grups de treball i l'autoria de les propostes. En els treballs de les Comissions del PSiPSESA ha sorprès l'absència d'un material de base sobre el qual començar el debat o vincular propostes.

Públicament, s'ha afirmat amb lleugeresa, des del nostre punt de vista, que fins ara s'havien plantejat propostes "des de percepcions, sense dades fiables" quan el CESiB acumula una quantitat enorme de documentació amb base científica com el document Horitzó2030, o els treballs fets per l'acadèmia, tant des de la UIB com diverses entitats cíviques, sindicals, empresarials o professionals.

Participar és decidir

Amb bastant freqüència es confon la funció de participar amb aportar informació. Comptar amb informació veraç, fundada i fiable és fonamental. Recollir opinions o valoracions sobre la informació aportada és una pràctica correcta, però continua estant allunyat de la funció de la participació, que

exigeix ser protagonista en la presa de decisions estratègiques o d'àmplia repercussió o que suposi esforç, sacrifici o canvi cultural.

Tampoc podem confondre la participació en la presa de decisions amb la imposició de l'interès d'un particular o d'un grup de pressió, encara que «guanyés» una consulta. Es tracta de decidir sobre alternatives amb base tècnica, assenyades, fonamentades en la realitat i en les possibilitats legals i financeres. A aquest marc d'actuació solament es pot arribar si es presenten estudis previs i documentació amb alternatives que es valorin tant en els seus aspectes positius com en les seves repercussions i costos globals. Després seria necessari obrir una fase de diàleg plural, ampli i obert, que faciliti una negociació entre els actors implicats perquè trobin l'equilibri entre els interessos a vegades enfrontats o sense coincidències i, valorades les alternatives, arribar a un pacte que sigui acceptat per tots els actors encara que no contingui totes les seves aspiracions de tots els participants.

Representació equilibrada d'interessos

Els processos de participació ciutadana i la presa de decisions compartida s'allunyen de les imposicions decidides per majories que solen regir en els plens dels ajuntaments o parlaments. Aquest és pla netament polític partidista, que és legítim i legal. Però quan una institució desitja implicar la ciutadania i a les entitats cíviques o professionals en la cerca de solucions i la seva implantació, està obligada a buscar el consens i el reconeixement plural.

Per tant, si s'intenta acaparar o acumular representants d'un sector determinat en una

comissió o grup de treball o plenari, així com encomanar la direcció del procés a un representant d'un dels sectors interessats, s'avança cap al fracàs de l'experiència. Si es pretén imposar una alternativa, el sistema recomanat seria la votació parlamentària o en el ple municipal. Convocar als actors exclosos de la presa de decisions, servirà per a la frustració i el desagafo institucional.

Si es troba l'equilibri d'interessos entre les persones que assisteixen als debats, que fan propostes i es busquen punts d'acord, serà una garantia per a aconseguir avançar cap al bon govern.

En canvi, observem que els agents sindicals i alguns empresarials, els ha sorprès la iniciativa del Govern, entre altres raons, perquè fa setze mesos que esperen una resposta al Pacte de Legislatura que amb altres administracions van signar en el passat amb la institució i amb bons resultats per a totes dues parts. Amb l'últim Pacte per exemple, els va permetre començar l'estudi de les càrregues de treball en hostaleria o l'obligatorietat d'instal·lar somiers pneumàtics que ajuden molt en el treball a les cambres de pisos. No obstant això, durant aquest any, aquest acord anterior s'ha ajornat i continua sense executar-se en la seva plenitud.

Amb aquest procés de participació, el Govern pretén arribar a un Pacte des de les seves conclusions, els agents socials poden tenir el temor que sigui un intent de substitució o una manera de condicionar la concertació social o la negociació col·lectiva, quan aquestes funcions corresponen als sindicats més representatius, segons la Constitució, la Llei orgànica de Llibertat Sindical o l'Estatut

dels Treballadors, però que a més en aquest cas, s'ha consolidat com una bona pràctica política, sindical i empresarial durant diverses legislatures.

Indicadors de seguiment i avaluació

Els processos participatius necessiten comptar amb eines d'avaluació de fàcil lectura que tinguin base en dades certes quantificables. Els indicadors són imprescindibles per a conèixer de forma encertada el grau d'avanç, retrocés o estancament en la tasca d'escometre la solució als problemes que es pretén superar. Podem trobar diversos indicadors que funcionen des de fa temps en qualitat, execució de polítiques, evolució de rendes, pobresa, recursos, usuaris de serveis, modernització administratives o d'altres múltiples facetes.

Fins a aquests moments en les propostes del PSiPSESA no coneixem una previsió de catàleg d'indicadors que ens permeti una avaluació de la gestió pública i privada dels reptes més significatius per a la ciutadania de les Balears. Tampoc una hi ha una temporalització de l'avaluació del seu propi funcionament, amb intervenció autònoma de la institució que la promou, la qual cosa ens porta a pensar la urgent necessitat que tots dos aspectes s'aclareixin i desenvolupin, si és que s'aspira a presentar un model de participació amb un mínim de credibilitat.

Finalment, i malgrat els dubtes plantejats i les mancances ressenyades, podem considerar que és necessari ser actiu en aquest procés d'"escolta" que ha plantejat el govern de les Illes Balears a tota la ciutadania. En mans dels responsables polítics de l'actual administra-

ció autonòmica està demostrar que a més de campanyes publicitàries intenses i extenses, hi ha disponibilitat per a conjuntar interessos diversos i a oferir un panell d'alternatives

als problemes que seran viables, fiables i sostenibles. Si així ocorregués el benefici seria col·lectiu.

2.15.

El Fòrum de la Societat Civil: el seu paper estratègic per a una transformació, econòmica i mediambiental

Jaume Garau

*President de la Fundació Iniciatives del Mediterrani
i membre de la Comissió Executiva del Fòrum*

El Fòrum de la Societat Civil de les Illes Balears, conformat per 27 organitzacions i xarxes d'entitats dels àmbits cultural, econòmic, social i ecològic, està lluitant per tenir un paper més rellevant en la política de la comunitat balear. Fins ara ha jugat un rol secundari, que reflecteix l'insuficient reconeixement institucional de la seva contribució a la comunitat des de fa molts anys. La seva recent constitució com associació demostra que vol canviar aquesta dinàmica.

Hi ha diverses raons per les quals la societat civil ha de ser un actor principal en el joc polític. Segurament la que podríem esmentar com a principal, per la seva llarga experiència, és la de fomentar el compromís ciutadà. Quan emergeix un conflicte social, per exemple el

de la massificació turística, les entitats de la societat civil es mobilitzen i moltes persones es veuen involucrades en la protesta i la presa de decisions. Es senten més responsables del futur de la seva comunitat. Això crea a la llarga crea una ciutadania activa, crítica i compromesa amb la defensa dels seus drets i amb el compliment dels deures. Una reserva de resiliència davant els pròxims conflictes i crisis de més ample abast.

Per un altre costat, l'exigència de control dels recursos públics i la transparència en la gestió, es donen quan la societat civil està organitzada i implicada en el seguiment i control de les polítiques públiques. Aquesta atenció permanent redueix el risc de corrupció i garanteix que les institucions actuïn amb

més transparència i facin rendició de comptes. La vida política guanya en qualitat i la democràcia es fa més forta.

Les organitzacions de la societat civil, formades per col·lectius veïnals i plataformes socials diverses, són una expressió directa dels interessos de la ciutadania. Aporten una visió diversa i sovint més propera a les problemàtiques reals, que no pot ser ignorada en processos de decisió més centralitzats o tecnocràtics. Per tant, la seva funció social és donar legitimitat i diversitat de perspectives als escenaris del conflicte social que emergeixen contínuament.

Per ser breus, esmentarem dues altres raons per les quals necessitem una societat civil més ampla i forta. D'una banda, la innovació per a l'elaboració de propostes alternatives a les solucions inadequades que ens proposa l'administració o l'empresa privada, ja que la societat civil té la capacitat d'experimentar i aportar noves perspectives que enriquiran el debat polític i les solucions pràctiques. Per un altre costat, l'equilibri de poders, pel fet que la societat civil actua com un contrapès essencial davant dels poders polític i econòmic. Això assegura que els interessos privats o governamentals no dominin el futur de la comunitat sense tenir en compte els drets i interessos de la majoria.

En resum, perquè la nostra comunitat pugui evolucionar cap a un model més just, equitatiu i sostenible, la societat civil ha de ser part integrant del procés polític, no només com a observadora, sinó com a cocreadora de les solucions per als reptes col·lectius. Perquè aquest canvi de rol sigui efectiu, hi ha diverses estratègies que el Fòrum està

duent a terme, per guanyar més influència i reconeixement.

En primer lloc, **consolidar la seva unitat i visió**. Un dels reptes més comuns en plataformes àmplies és assegurar que hi hagi una visió compartida i cohesionada entre les diverses organitzacions membres. Si el Fòrum pot presentar-se amb una veu unificada i clara davant les institucions i els altres actors socials, és més probable que sigui pres seriosament. La diversitat d'àmbits (cultural, econòmic, social, ecològic) pot ser un avantatge si s'aprofita per oferir solucions integrals als problemes de la comunitat. Hem d'avançar en la col·laboració territorial amb les xarxes de Menorca, Eivissa i Formentera.

Hi ha moltes entitats que pertanyen al Fòrum que col·laboren amb l'empresa privada a través de programes diversos. El Fòrum hauria de poder **establir acords de col·laboració amb l'empresa privada**. L'empresa privada juga un paper central en qualsevol comunitat, i les aliances estratègiques amb aquest sector poden donar al Fòrum més força i recursos per incidir en la política. A més, els projectes conjunts amb empreses poden aportar solucions pràctiques que sovint els polítics consideren més atractives. Això podria incloure, per exemple, col·laboracions en projectes d'economia circular, promoció cultural, sostenibilitat turística, etc.

El Fòrum **ha de ser proactiu** en la seva implicació amb les institucions públiques i els partits polítics. Això podria incloure la participació en debats, la presentació de propostes concretes o en convenis per elaborar i realitzar polítiques públiques, com per exemple el conveni que tenim amb el

Govern per l'assessoria sobre Fons europeus a entitats de la societat civil, que esperem doni fruits a llarg termini. No es tracta només de reaccionar, sinó de liderar i ser visible amb propostes innovadores i ben fonamentades. Organitzar esdeveniments públics o fòrums de debat amb polítics i empreses també pot generar interès i credibilitat.

La feina que es fa i no es coneix perd força i profunditat. Per tant, el Fòrum ha de treballar per **guanyar més visibilitat i suport social**. Si la ciutadania veu que aquesta organització està lluitant per les seves necessitats i interessos, això pot generar pressió cap a les institucions per prendre-la més seriosament. Campanyes mediàtiques, esdeveniments públics o mobilitzacions socials són eines efectives per donar a conèixer les seves propostes i aconseguir suport popular.

Si el Fòrum ara està percebut com a actor secundari, probablement és per la manca de reconeixement institucional. És crucial establir ponts amb les institucions públiques, mantenint una comunicació oberta i constructiva. Per això és imprescindible elaborar i aprovar en el Parlament una Llei de la Societat Civil, com fa temps reclamem. Presentar-se com un aliat que pot ajudar a resoldre problemes, més que com un grup que només critica, pot millorar la seva percepció i impacte. Això també podria implicar treballar més intensament en mecanismes de consulta ciutadana o participar activament en els consells consultius del govern, com ara fem en el discutit procés de Pacte Social sobre el model turístic.

Finalment, treballar conjuntament amb les empreses, els partits polítics i les institucions exigeix un diàleg constant, transparent i obert. El Fòrum ha de ser capaç de mantenir converses amb tots els actors polítics, independentment de les seves ideologies, per tal de construir ponts i establir un consens en temes clau que afecten la comunitat.

En resum, per poder jugar un paper principal, el Fòrum de la Societat Civil de les Illes Balears ha de consolidar la seva unitat interna, ser proactiu en les relacions amb partits polítics i empreses, i sobretot augmentar la seva visibilitat i rellevància dins la comunitat.

La societat civil ha de tenir un paper central en el futur de qualsevol comunitat, ja que representa les veus, interessos i necessitats reals de les persones que la conformen. Quan la societat civil participa activament en la presa de decisions polítiques, es pot aconseguir una democràcia més participativa, transparent i inclusiva. Això no només permet que les polítiques públiques responguin millor a les necessitats de la població, sinó que també fomenta un sentit de corresponsabilitat entre ciutadania i governs.

2.16.

Una societat civil en mobilització i autoorganitzada

Margalida Ramis

GOB

Cada cop és més evident que la dimensió que el que entenem per capitalisme, va més enllà d'un sistema econòmic basat en la propietat privada i l'intercanvi de mercat, el treball assalariat i la producció per obtenir beneficis. Com diu Nancy Fraser en el seu llibre *Capitalisme Caníbal*¹, «el capitalisme és una cosa més grossa: un ordre social que empodera una economia empesa pels beneficis i la porta a depredar els suports extra-econòmics que necessita per funcionar: riquesa expropiada a la natura i als pobles sotmesos; múltiples formes de treball de cures, que subestima de manera crònica o de les quals directament es desenten; béns comuns i poders públics, que el capital necessita i alhora intenta retallar; l'energia i la creativitat de les persones treballadores.» Són el que ella denomina els «punts essencials de l'acumulació» que el capitalisme *canibalitza* abocant-nos a l'abisme perquè devora les bases de la nostra existència.

Això és el que ens aboca al que molts denominen una crisi sistèmica i multidimensional que desencadena tot un seguit d'«emergències cròniques», com les anomenen en el projecte d'investigació que actualment coordinen Macià Blàzquez i Ivan Murray “Emergències Cròniques i Transformació Ecològica en espais litorals turísticats (EMCROTUR)”, 2023-2027. En paraules de Fraser «el que tenim al davant (...) no és «només» una crisi de desigualtat sense frens i feines precàries amb salaris baixos; ni tampoc «merament» de cures i reproducció social; ni tan «sols» una crisi migratòria i de violència racialitzada. Tampoc no és «simplement» una crisi ecològica, ni «només» una crisi política caracteritzada per infraestructures buidades, un militarisme a l'alça i la proliferació d'homes forts. Oh, no, és una cosa pitjor: una crisi general del conjunt de l'ordre social en què totes aquestes calami-

1 CAPITALISME CANÍBAL. Com el nostre sistema devora la democràcia, les cures i el planeta, i què hi podem fer al respecte. NANCY FRASER. Tigre de Paper Edicions.

tats convergeixen, s'exacerben mútuament i amenacen d'empassar-nos sencers.»

Faig tota aquesta introducció per tal d'entendre que el repte al qual ens enfrontem com a societat des de l'articulació dels moviments socials, és un repte global que, en absolut pot tenir una lectura només en clau territorial-local, sinó que s'ha d'entendre que respon, i s'insereix en unes dinàmiques, que van més enllà de la manera com aquesta realitat es materialitza en el nostre propi territori i ordena i desestabilitza la nostra pròpia societat.

Aquest ordre capitalista ha organitzat el món a partir de l'especialització econòmica dels territoris de producció i espoliació, ha decidit què i qui estava en el centre i què i qui estava a les perifèries, als marges, què i que tenia valor i què i qui no. A les nostres illes, el model d'especialització econòmica ha estat el turisme, la terciarització de la nostra economia s'ha anat planificant i executant durant dècades, convertint aquest territori en un territori i una societat al servei de l'economia turística, amb unes lògiques que han transitat els diferents estadis de l'evolució del capitalisme; amb unes dinàmiques colonitzadores que exploten els recursos i precaritzen a la societat que sosté, amb el seu treball, tota la dinàmica d'acumulació que aquestes requereixen.

Des de la perspectiva ecologista, no hi ha cap marge de dubte que la història de l'ecologisme a les Illes, amb 50 anys de trajectòria, és la història de la lluita en defensa del territori davant l'avanç implacable de la destrucció territorial i la sobreexplotació dels recursos que

necessitava l'economia turística per desenvolupar-se. Per créixer sense atendre els límits que la mateixa insularitat deixa clars per si mateixa i que mai s'han volgut assumir, com no es volen assumir els límits biofísics d'un planeta finit que no pot sostenir el creixement infinit que pretén el capitalisme.

L'anàlisi del creixement urbanístic i territorial a les nostres illes —inicialment en bombolles territorials delimitades pels usos del sòl que definia l'urbanisme— i de les grans infraestructures que s'han imposat al territori, van en paral·lel al creixement del nombre de passatgers i l'avanç del procés del que ara s'anomena turisticació. És a dir, quan el turisme ho permet tot, ho envaeix tot, ho mercantilitza tot, sense cap mena de planificació pública —ni pel que fa als usos del sòl, ni pel que fa als serveis públics, ni a les infraestructures, ni pel que fa a les garanties dels drets fonamentals bàsics com són una feina digna, o un habitatge digne, el gaudi dels espais públics, etc.— més enllà de la no-planificació i el desgovern propis del neoliberalisme. Un procés de turisticació que a casa nostra s'ha implementat còmodament sota el mantra (i el xantatge) de l'inqüestionable relat que ens ha volgut fer creure que “vivim del turisme” i que ens ha conduït a la situació límit actual.

Un “vivim del turisme” que es va començar a qüestionar després de l'acceleració i intensificació de la turisticació amb què es va resoldre, en termes econòmics, la crisi de 2008. Com diu Ivan Murray a un article d'anàlisi publicat a Albasud ²: “La solució

2 <https://www.albasud.org/noticia/ca/1721/el-modo-de-vida-turistico-choca-contra-los-limites-ecosociales-planetarios-una-reflexion-desde-las-islas-baleares>

espacial (*spatial fix*) a la gran crisi de 2008 es va articular al voltant de la mercantilització turística de l'habitatge, la renovació i ampliació dels hotels, la proliferació d'hotels boutique, a més de l'obertura d'altres fronteres de mercantilització turística com la del turisme nàutic." El negoci turístic va ampliar fronteres i va començar a colonitzar espais que entraven en conflicte amb la vida quotidiana, expulsant o precaritzant les condicions de vida dels residents i treballadors i això va propiciar l'aparició de les primeres esquerdes al discurs hegemònic. Es va començar a denunciar que no es vivia del turisme, sinó que més aviat, es "malvivía del turisme" fins que, avui dia, després de la pandèmia del 2020, la nova onada de turistificació posterior i l'agreuament conseqüent de la situació de l'habitatge, hàgim constatat finalment que "el turisme viu a costa de nosaltres": del nostre treball, del nostre territori, dels nostres recursos, del nostre present i de les possibilitats d'un futur que puguem pensar nostre.

Aquesta evolució i expansió de les dimensions socials i ecològiques agreujades per les darreres onades d'intensificació turística, han propiciat la confluència de les lluites ecologistes amb les de les cambreres de pis organitzades, els moviments antidesnonaments i per l'habitatge ja el 2017 la manifestació "Fins aquí hem arribat: prou massificació turística". Per anar sumant en els darrers temps i especialment després de la pandèmia, els moviments veïnals, els moviments de joves per la crisi climàtica, els moviments de persones migrants, els feministes i finalment, en aquest darrer any i de manera ja clara, també

amb els moviments sindicals. Conflueixen per tant les lluites de les diferents expressions dels danys i conseqüències del model d'especialització econòmica turística que segueix expandint els seus beneficis precaritzant les condicions materials i no materials que possibiliten la vida als territoris que ocupa i engoleix. Efectivament avui ja és una evidència que el turisme ens empobreix, ens expulsa i ens condemna.

Avui ens trobem amb un moviment anti turistificació ampli, que arreplega àmplies capes socials i que a més, s'estén més enllà del nostre territori. Aquest passat estiu, l'esclat de Canàries al crit de "*Canarias tiene un límite*" amb una mobilització simultània a totes les illes de l'arxipèlag, ens va fer de mirall de la nostra pròpia realitat i va fer esclatar, aquí també, les mobilitzacions i l'articulació col·lectiva sota el paraigua de la Plataforma Menys Turisme, Més Vida, que ha ampliat estructura, suports i capacitat d'organització autònoma amb diversos fronts d'entre els quals, molt especialment, la problemàtica de l'habitatge. Una articulació col·lectiva que ha impulsat la manifestació contra la turistificació fins ara més multitudinària a les Illes Balears sota el lema "Canviem el Rumb. Posem límits al turisme". Un lema que alhora ha aixoplugat tot un seguit d'accions reivindicatives coordinades també amb Menorca i Pitiüses i l'impuls de la participació en la coordinació interterritorial d'abast estatal "*Ciudades y Pueblos para vivir*"³ presentada aquest passat 27 de setembre, dia internacional del turisme.

3 <https://www.gobmallorca.com/2024/09/27/27s-dia-mundial-del-turisme-per-uns-pobles-ciutats-i-territoris-per-viure-hi/>

Per què el que cal és, efectivament, posar límits a una activitat turística que es filtra amb les mateixes dinàmiques a territoris diversos, per tots els porus de la nostra realitat quotidiana; generant especialment a les illes Balears, on l'especialització econòmica esdevé pràcticament un monocultiu intensiu, tensions i conflictes irresolubles, si no s'aborda un decreixement de la intensitat turística de la nostra economia.

Un decreixement que ha de ser planificat, que ha d'investir fortament tota l'oferta il·legal, que no ha de possibilitar l'aixecament de la moratòria de places turístiques (hoteleres i residencials) fins ara vigent i que ha de començar a planificar com eliminar places de l'oferta actual. En aquest sentit, les demandes de la plataforma i les mobilitzacions a peu de carrer, venen amb el suport d'una proposta específica feta pel Fòrum de la Societat Civil —com a espai on conflueixen les propostes d'una part important de la societat civil organitzada de les illes, orientades al canvi de model— que proposa, per exemple, la creació d'un índex d'obsolescència de les places hoteleres per començar a establir paràmetres i criteris de places que han de desaparèixer definitivament del mercat. I tot això, s'ha d'acompanyar d'una política activa en matèria d'ocupació, per garantir una transició no traumàtica en el camí cap aquest decreixement turístic i en la transició cap a un model just, ecològic, resilient i adaptat al propi context territorial insular.

Decréixer turísticament és l'inici del canvi de rumb del model socioeconòmic que aquestes illes necessiten per tal de caminar cap a una diversificació de l'economia enfocada a garantir la resiliència d'aquesta societat

davant un model caduc, que ens ha abocat a una situació límit i que necessitem revertir radicalment per tenir una possibilitat de futur amb garanties, atenent totes les incerteses i certeses que haurem d'enfrontar en els pròxims anys com a territori insular: crisi climàtica, crisi migratòria, drama habitacionista, escassetat hídrica, artificialització del sòl, tendències especulatives de l'economia financeritzada global, pèrdua de fertilitat, polarització social (tant en termes econòmics com ideològics), augment de la pobresa, etc...

Així cal que l'articulació social i col·lectiva mantingui diversos fronts oberts: la resistència i la mobilització, la proposta política i la generació d'alternatives autònomes. I ho ha de fer, no des d'una mirada temàtica o sectoritzada, sinó des d'una mirada transversal que inclogui totes les expressions diverses dels impactes de l'actual model, perquè el que ens cal és posar cada cop més de relleu que el que necessitam és una nova organització social amb l'objectiu de garantir la reproducció ampliada de la vida i no a l'objectiu vinculat a l'acumulació perpètua que pretén el turisme.

Necessitem enfrontar i exigir un gir polític, que posi "la vida al centre", que posi el sosteniment de la vida amb totes les garanties i per a tothom com a horitzó polític de transformació, a partir del qual estructurar una nova dinàmica productiva, enfocada a garantir les necessitats bàsiques, per sostenir vides dignes en un territori concret, limitat i malmès com és el nostre. Aquest objectiu, com a far, serà el que determinarà quina economia necessitem. I perquè no, com en el fet concret i des d'avui, la riquesa que genera el turisme pot ser redistribuïda i aportar els fons econòmics públics necessaris per a

aquesta transició ecosocial. I com, una nova concepció de qui ha de ser el subjecte de les polítiques públiques turístiques —com apunta Ernest Canyada, investigador d'AlbaSud⁴,— i econòmiques, pot ser el punt de partida d'un vertader canvi de rumb.

Per això ens cal, doncs, aquesta articulació transversal, que atengui les reivindicacions ecologistes, en defensa del territori, per la mitigació i adaptació a la crisi climàtica; les del moviment veïnal, contra la precarització laboral, per la defensa dels serveis públics i de la identitat pròpia del territori, que haurà de ser a més, necessàriament anticapitalista, antiracista, feminista i de-colonial si volem que siguin reivindicacions socialment justes.

Perquè el repte és que la força aglutinadora que ha tingut la problemàtica turística es mantingui i sigui capaç de fixar uns objectius polítics clars que atenguin tota la complexitat del sistema que es pretén desarticular, per bastir-ne un de nou sense caure en la defensa de privilegis específics, diferenciadors i excloents que abonin els terrenys de la ultradreta.

Cal que la força de les mobilitzacions i l'articulació col·lectiva, transversal, plural i àmplia jugui el seu vertader potencial de transformació de la realitat i superi les manifestacions massives d'indignació per esdevenir llavor de canvi real. Cal enfocar quins objectius concrets ens plantejem en el marc d'aquest horitzó global de transformació que pretenem, i com juguem la pressió política de la mobilització per aconseguir-los amb una mirada sempre present de justícia ecosocial.

I tot això sense perdre'ns amb els abraçadabres polítics que, amb girs inesperats de discurs, s'apropia del llenguatge de les reivindicacions, per tergiversar-los i buidar-los de contingut, amb la improvisació d'espais de suposada participació i panells de “suposats experts” per assolir un suposat “pacte social”. Pretenen entretenir-nos per poder legitimar unes polítiques que només tenen la intenció de garantir la sostenibilitat del mateix negoci turístic, i la perpetuació del monocultiu, intentant minimitzar, en tot cas, l'oposició, la confrontació i les tensions que malmeten la imatge i, per tant, el negoci turístic i posen en perill el paradís d'acumulació de riquesa que s'han construït.

Queda clar que, fins ara, les institucions han demostrat no estar per l'impuls de polítiques que apostin clarament per revertir el procés de la turistificació i el monocultiu. Fins i tot amb governs d'esquerres i després de l'esclat d'una pandèmia que va posar en evidència la vulnerabilitat extrema d'aquest model. Queda clar que no estan per la diversificació econòmica, ni per invertir l'energia, els doblers públics i la creativitat necessària per assumir, realment, des de la responsabilitat, les conseqüències i el desastre, social i ambiental, al qual ens aboca la inèrcia que ells mateixos han generat i reforçat, defensat i apuntalat encara que engoleixi a alguns molts, per continuar engreixant i enriqueixent a uns altres pocs.

I és per això que, mentre els ho fem cada cop més incòmode, a la vegada que l'articulació i politització dels malestars creix i s'escampa, mentre els obliguem a mirar-nos de cara i confrontar la realitat que pretenen

4 <https://directa.cat/ens-cal-pensar-nos-com-a-subjectes-de-les-politiques-publicues-de-lleure-oci-i-turisme/>

amagar davall l'estora del temps i els falsos discursos de sostenibilitat i preocupació, cal en paral·lel, anar assajant altres formes d'organització social autònomes al marge de les lògiques del mercat i de les mateixes polítiques de benestar que han deixat de ser-ho. Altres formes autònomes, col·lectives, col·laboratives, comunals, cooperatives ... Que ens

permetin resoldre'ns l'essencial que sosté la vida fora de la subjugació i sotmetiment que ens imposa un model que cada cop ens ofereix menys alternatives dignes. No és poc el que tenim davant, però la situació és ja extrema i cal tenir el cap clar, estar ben posicionats i defensar la vida col·lectivament, amb justícia i dignitat.

IMPRÈS EN PAPER ECOLÒGIC PER A REDUIR LA PETJADA DE CARBONI

Orientats cap al progrés, constantment pensant en com créixer i en com cobrir les necessitats dels nostres clients, hem incorporat a la nostra gamma de productes paper ecològic MultiCopy. Una combinació única d'etiquetes ecològiques i emissions zero de CO2 procedent de combustibles fòssils durant la producció. Així és MultiCopy, un paper d'oficina que, segons els paràmetres actuals, probablement és un dels de major consciència ecològica del món. MultiCopy ha estat descrit com un paper blanc amb consciència verda. Pràcticament tots els dies llegim sobre el canvi climàtic, l'escalfament global, les emissions de carboni i els seus efectes en el nostre entorn. Per això, és més important que mai fabricar un paper que protegeixi el medi ambient. La fàbrica de Nymölla ja produeix Multi-Copy sense emissions de diòxid de carboni procedent de combustibles fòssils. A més de les emissions de carboni, hi ha molts altres aspectes en la fabricació de paper que afecten el medi ambient. No obstant això, la fàbrica de Nymölla els ha solucionat. MultiCopy és un paper TCF (totalment lliure de clor), la qual cosa implica usar el mètode de blanqueig més ecològic disponible i no abocar gens de clor a l'aigua. A més, el procés de fabricació utilitza exclusivament matèries primeres renovables. La fusta mai procedeix de boscos tropicals ni de muntanya. La major part s'obté de les tals de clarejo que es realitzen en boscos pròxims a la fàbrica, el què ens permet reduir al mínim l'impacte ambiental derivat del transport. Amb la finalitat de documentar i establir l'origen de la fusta, Stora Enso té implantat un sistema de traçabilitat. La garantia de traçabilitat és l'eina més important de què disposa l'empresa per a assegurar que les matèries primeres estan d'acord als estàndards de Stora Enso. La fàbrica de Nymölla compta amb la certificació #Cadena de custodia# de FSC i de PEFC, i MultiCopy està disponible amb la certificació FSC.

TCF
Totally
Chlorine
Free

